

IslamHouse.com



مركز الأصول  
Osoul Center  
www.osoulcenter.com



Pashto  
پښتو

# په قراني ایتونو کې د توحید الاسماء والصفات تحقیق او خپرنه

ویندی

العلامة محمد الأمين الشنقيطي

ژباړه

لقمان حکیم حکمت



# منهج ودراسات لتوحيد الأسماء والصفات

المؤلف

العلامة محمد الأمين الشنقيطي

الترجمة

لقمان حكيم حكمت



PASHTO  
بشټو



أعد هذا الكتاب وصمّم من قبل مركز أصول، وجميع الصور المستخدمة في التصميم يملك المركز حقوقها، وإن مركز أصول يتيح لكل مسلم طباعة الكتاب ونشره بأي وسيلة، بشرط الالتزام بالإشارة إلى المصدر، وعدم التغيير في النص، وفي حالة الطباعة يوصي المركز بالالتزام بمعاييرها في جودة الطباعة.

+966 504 442 532



+966 11 445 4900



+966 11 497 0126



P.O.BOX 29465 Riyadh 11457



osoul@rabwah.com



www.osoulcenter.com









## نوم لړ

۹	د فضيلة الشيخ محمد افضل السلفي تقریظ
۱۱	پېليزه
۱۳	د موضوع د اختيارولو سبب او مهم لاملونه
۱۵	په ژباړه کې زما تگلاره
۱۷	د تشکر اظهار
۱۹	د ليکوال د ژوند لنډ سوانح
۲۵	د توحيد الأسماء والصفات تعريف
۲۷	په توحيد الاسماء والصفات باندې د ايمان لرلو گټې
۳۳	هغه ډلې چې په اسماء او صفاتو کې گمراه شوي دي
۴۷	د الله له صفاتو څخه د منکر حکم
۴۹	د عقیدې ژباړل شوي مصطلحات
۶۳	د الله پاک د صفتونو انواع او ډولونه
۶۷	د الله پاک د صفتونو اړوند اصول او قواعد
۷۱	د الله پاک د اسمونو متعلق قواعد او ضوابط
۷۵	د الله پاک د صفتونو هکله قواعد او ضوابط
۷۹	توحيد الاسماء والصفات د عقل او نقل په اعتبار سره
۸۵	صفات معنويه او پر هغې بحث او څېړنه

۹۳	د متکلمینو په نېز سلبي صفتونه او په هغې علمي خپرنه
۹۷	د اووه گونو صفتونو خپرنه
۱۰۳	په جامعه صفتونو خبرې اترې
۱۰۷	هغه صفتونه چې متکلمینو پکې اختلاف کړی دی
۱۱۱	د استواء مسئله
۱۱۷	د تاویل فتنه
۱۲۱	په تاویل عقیده لرل د تعطیل ستر لامل دی
۱۳۵	د سلفو صالحینو او د خلفو د مذهب ترمنځ کره کتنه





## د فضيلة الشيخ مناظر اهل حديث محمد افضل السلفي تقرير

نحمده و نصلي على رسوله الكريم اما بعد:

دا رساله په توحيد الاسماء والصفات کې چې د علامه محمد الامين شنقيطي رحمته الله تصنيف دى مختصره او جامعه رساله ده په مسئله د توحيد في الاسماء والصفات کې، چونکه رساله په عربى وه نو کوم خلق چې په عربى نه پوهېږي هغو ترې استفاده نه شوه کولى نو محترم ورور مولانا لقمان حکيم حکمت صاحب دغه رساله په پښتو ژبه کې ترجمه کړه د پاره د عموم فائدي او په ډېر ښه انداز سره يې دا کار خپر کړى دى.

الله نه دعا ده چې مصنف رحمته الله او مترجم ته جزاء خير ورکړي او دا د دوى د نجات ذريعه وگرځوي.

العبد الاحقر

محمد افضل السلفي عفى عنه





## پیلیزه

الحمد لله رب العلمين، ولاعدوان الا على الظالمين، كالمبتدعة و المشركين،  
والصلاة والسلام على سيد الانبياء والمرسلين، محمد وعلى اله واصحابه اجمعين،  
وعلى كل من سار بنهجه وتمسك بسنته الى يوم الدين.

په ديني نظام کې توحيد ته هغه مقام حاصل دی کوم مقام چې په انساني جسم  
کې زړه ته حاصل دی، په دې معنی که زړه روغ او له رنځونو څخه سالم وي نو  
نېک اثر يې په جسم هم له ورايه معلومېږي چې جسم روغ رمت او تندرست دی.

توحيد تر ټولو شيانو دومره مهم او عملي حقيقت دی چې د انسان په وگړيز  
او ټولنيز ژوند ژواک کې ځانگړی اثر لري، په انفرادي ژوند کې يې نیک اثر او  
مثبت اغېز دا دی چې په توحيد اقرار کول انسان ته دومره لوړ مقام ورکوي چې  
د اشرف المخلوقات په بناء يې مستحق دی.

او د انسان په ټولنيز ژوند يې مثبت اغېز دا دی چې د انساني معاشرې بنسټ  
د پوره عدل او صحيح مساوات قیام دی او کامل عدل او صحيح مساوات د الله  
پاک د احدیت او يووالي او د هغه په سماوو او صفتونو پورې تړلی دی.

د قراني ایتونو له لوستلو څخه دا جوته کېږي چې توحيد د انسانیت معیار او  
دکایناتو فطري غوښتنه ده او د قران کریم زیاتره برخه هم په دغه مسئله غږېدلې  
ده، له همدې ځایه ویلای شو چې توحيد د ټول دین دریمه برخه تشکیلوي او په  
دغه بناء د اخلاص سورت ته چې خالص د توحيد سورت دی د قرانکریم ثلث  
ویل شوی دی.

په دې کې هېڅ شک نشته چې توحيد الاسماء والصفات د اسلام د سپیڅلي  
دین هغه برخه ده چې د زیاتو علماوو، پوهانو او د مذاهبو څښتنانو ښې پکې  
ښویدلې دي، ان چې مختلفې او بېلابېلې نظریې يې په دې اړه څرگندې کړي

دي، په دغه منظور مې د دې كلك عزم وكړ چې د علامه محمدالامين شنقيطي رحمته الله عليه عربي كې چاپ شوې محاضره پښتو ته وژباړم او خپل پښتانه وروڼه هم د توحيد له دې عزتمند ډول څخه خبر كړم، ځكه انسان د ژوند هدف يواځې دا دی چې خپل حق رب او پروردگار په صحيح معنى او ثابتو صفتونو وپېژني.

په اخر كې له رب العلمين د دې نعمت په بدل كې ډېر شكر اداء كوم چې زه يې د دې جوگه كړم چې د اسلامي دين د خدمت اړوند مې اندك عمل وړاندې كړ.

الله جل جلاله دې زما څخه دا عمل قبول وگرځوي او الله پاك دې پرې تمامو مسلمانانو ته خير، فائده او گټه ورسوي.





## د موضوع د اختیارولو سبب او مهم لاملونه

د دې موضوع د اختیارولو ډېر لاملونه و چې زه یې د دې رسالې په ژباړلو مکلف کړم چې ځینو ته مې په سریزه کې لنډه اشاره وکړه او ځینې نور یې په لاندې ډول په لنډه توګه یادوم:

❶ د توحید الاسماء والصفات اړوند مې په پښتو ژبه کې مفصل کتاب ترسترګو نه شو لکه څومره کتابونه چې په توحید الالهیه او توحید الربوبیه کې لیکل شوي او ژباړل شوي دي، په دې تکل چې په پښتو ژبه کې هم باید د مشکل د حل په اندازه د توحید الاسماء والصفات په نوم کتاب شتون ولري، ما د دې کتاب ژباړل پېل کړل.

❷ په دې کې هېڅ شک نشته چې توحید الاسماء والصفات د توحید تر ټولو انواعو بهترینه نوعه ده، ځکه دا ډول توحید د الله پاک د ذات او د هغه د نومونو او صفتونو څېړنه کوي او له بل پلوه په توحید الوهیت او ربوبیت باندې د خلکو ایمان نور هم تر هغه حده پیاوړی کېږي چې څومره ایمان یې په توحید الاسماء والصفات وي او رښتیا ده چې -شرف العلوم بشرف المعلوم- د پوهې شرف او قدر د معلوم د قدر او شرف په اندازه وي.

❸ د توحید الاسماء والصفات په موضوع کې مې د لیکنې پر ځای ژباړه ځکه غوره کړه چې شنقراطي صاحب په خپلې دغې محاضره کې د منطق او فلسفې باطل او پوک مصطلحات چې د عقیدې په تخریب کې عملي کردار اداء کوي د قرانکریم او نبوي حدیثونو په رڼا کې په علمي انداز رد او ځواب کړي دي.

او د دغې سربېره پر هغې مذهبونو چې په توحید الاسماء والصفات کې یې د خپل مذهب د ټنګښت په خاطر د قرانکریم او نبوي حدیثونو او عقلي دلائلو څخه په خطا او غلطې استفادې کولو ناوړه مفهوم او ناروا موقف اختیار کړی دی، د بطلان کړنې رابنګلې دي او له صحیح دلیل څخه د هغوی د ناسم استدلال خوګانې او نیمګړتیاوې په ګوته کړي دي.

۴ زه خپله هم کله خواهشتمند وم چې د قرانکریم او نبوي نصوصو په رڼا کې د الله پاک د نومونو او صفتونو په باب دروسته لار وپېژنم، تر څو وکولای شم چې د تون په اندازه خلک په سمه توگه قانع کړم.

۵ په الله ایمان هله کامل بلل کېږي چې په نومونو او صفتونو یې لائق ایمان ولرل شي.

۶ د الله د نومونو پېژندل د ایمان برخه ده، په نومونو یې ایمان لرلو ته الله خپله رابللي یو او د الله د امر منل واجب دي.

۷ د سلفو صالحینو په څېر د الله په نومونو او صفتونو ایمان لرل د انحراف له گردو ډولونو څخه انسان ته سلامتیا ورکوي، له دې کبله معطله او ممثله او نور منحرفین ځکه معصیت کې واقع دي چې د الله په نومونو او صفتونو ایمان لرلو کې د سلفو صالحینو پېروکار نه دي.

۸ د الله په نومونو او صفتونو د هغه د شان سره لائق حقیقي ایمان لرل انسان ته د الله له عذاب څخه خلاصون ورکوي، الله فرمایي:

﴿وَذُرُوا الَّذِينَ يُلْحِدُونَ فِي أَسْمَائِهِ سَيُجْزَوْنَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾ [سورت أعراف: ۱۸۰]

۹ په قران کریم کې ایه الکرسي ته د عظمت ځانگړی مقام حاصل دی، له دې لامله چې د توحید او د الله د نومونو او صفتونو باندې عام تام شمول لري.

۱۰ سورت اخلاص ته هم د توحید الاسماء والصفات د جلالیت له کبله د قران دریمه برخه ویل شوې ده چې دې خبرې ته مو په سریزه کې هم اشاره کړې ده.

۱۱ په توحید الاسماء والصفات باندې کلک حقیقي د الله د شان سره لائق ایمان لرل ډېرې گټې لري چې باوري انسان ته یې په وخت په وخت معلومات کېږي.





## په ژباړه کې زما تگلاره

د کتاب په ژباړه کې مې لاندنۍ لاره خپله کړې ده:

۱ د کتاب ترجمه مې په ډېره زیاته اسانه پښتو کړیده، چې له هر ډول غموض او خفاء څخه لرې ده.

۲ د هر ایت معنی مې په اسانه پښتو کې له باور وړ تفسیرونو څخه راخستې ده، چې مشهور تفسیر یې د علامه سید عبدالسلام رستمی رحمته الله علیه صاحب تفسیر دی.

۳ د ژباړې ترڅنګ مې کتاب ته د موضوعگانو فهرس هم ورکړ، ځکه چې دې کتاب پخپله فهرس نه درلود.

۴ د عقیدې اړوند مصطلحات مې هم ترجمه کړي دي، په دې معنی که څوک د لوستلو په جریان کې له دغې مصطلحاتو څخه کوم مشکل دخپل ځان په نه فهمېدو کې وويني، کولای شي د ترجمه شوي اصطلاحاتو څخه فايده ترلاسه کړي.

۵ ټول هغه منطقي او فلسفي اصطلاحات چې د متکلمينو د الله د نومونو او صفتونو څخه د انکار لپاره په خپلو عقیدو کې کتابونو کې راوړي دي، زیار مې ویستې او د توان په اندازه مې په تفصیلي ډول څېړلي دي، په دې خاطر چې د کتاب د لوست په مهال لوستوال ته ستونزه راولاړه نه شي.









## د شکر اظهار

له هرڅه نه وړاندې د الله پاک چې حق پروردگار او د ټولو کائناتو خالق او مالک دی، په بنایسته نومونو او اوچتو صفتونو موصوف ذات دی، د هغې ټولو نعمتونو په بدل کې یې شکر په اداء کوم چې زما د بدن ټول غړي یې له شکر یې اداء څخه قاصر دي په عمومي توګه یې ګردو انسانانو ته او په ځانګړی توګه یې ما ته رابښلي دي.

په دوهم پړاو کې د هغه دوو معززو هستیو چې زما له والدينو څخه عبارت دی شکر په اداء کوم چې زه یې تحصیل او تعلم ته وقف کړم او زما د تحصیل په بدل کې یې خپل ځانونه د ژوند هر ډول ستونزو ته سپر کړ، یواځې زما د روښانه مستقبل په تکل یې زما د دنیاوي هر راز ګټې وټې نه لاسونه و مینځل.

په دریم پړاو کې د مجاهدينو د ستر سالار د شهید شیخ جمیل الرحمن رحمه الله شکر اداء کوم چې د هجرت په تنګو سختو حالاتو کې یې راته نبوي مشعلونه ودان کړل، په رښتیا هم دوی الله پاک زمونږ د سعادت او نښخکتی سببونه وګرځول، الله پاک دی ورته قبر روښانه او د جنت باغیچه وګرځوي.

او په څلورم پړاو کې د ټولو روحانی بنونکوو شکر په اداء کوم چې زما په زده کړو او تعلیم کې یې تر هر چا مهم ترین رول لوبولای دی بالخصوص قابل قدر استاذ قاضي محمد حکیم حکیم چې زما د برې لیک په دی منوګراف یې په زړه پورې اشراف او نظارت وکړ او زما ژباړې ته یې د زبر زېرامیل ورواچو.

په پای کې یو ځل بیا د دغی ټولو شکر په دیو شاعر په دې شعر اداء کوم چې:

من لیس یجزیه یدی ولسانی

قالله یجزیهم بما هم اهله

من جنة المأوی مع الرضوان

قالله یجزیهم بما هم اهله

او په ډېرې زیاتې تسلی ورته وایم چې:

هغه د کلابونو کړوندې چې تاسو یې د راتوکېدو او د غوټې کېدو او بیا د گل کېدو په طمعه شپې سبا کولې نن یې گلان نیولي دي، هغه میوه دارې نیالگۍ چې پرون مو په علمي بڼونو کې کرلې وې نن یې مېوې نیولي دي.

ستاسو د ټولو دې ژوند نیکمرغه او د ژوند پای مولا پسي نیکمرغه شه جنتونه مو خای او ټول روزل شوي داعیان مو صدقه جاريه شه، زیار په د الله په دربار کې په دومره اندازه قبول شه چې ستاسو له تصور څخه بهر وي. ستاسو د مبارکولاسونو، قدمونو، د خولې څخه راوتی بابرکته کلمات مو د نړۍ تر پایه مه ودرېره.

زمونږ علمي ټاټوبی (د امام بخاري پوهنتون) دې الله پاک په دعوت، په ښونې او روزنې سمبال لري، په خپلې ځانگړې مرستې او لورینې دې الله ونازوي.

په ریاض کې د مکتب التعاوني للدعوة والارشاد حي الربوة هم ډېر شکریه ادا کوم د پښتو لپاره د خپل غورځن چاڼ په سلسله کې زما د کتاب انتخاب وکړ، الله دې ترې دا عمل قبول کړي او جنت الفردوس دې الله ونازوي.

امین یارب الخلائق اجمعین

لقمان حکیم حکمت





## د لیکوال د ژوند سوانح

شاید ډېر زیات خلک به داسې وي چې د فضیلة العلامة محمد الامین شنقيطي رحمته الله د ژوند په اړه څه نا څه مات گوډ معلومات لری، مونږ هم دومره ویلای شو چې علامه شنقيطي رحمته الله د ریاض په نړیوال اسلامي پوهنتون کې د شرعیاتو او ادبیاتو په بخشونو کې د استاذ په صفت پاتې شوی دی.

همدارنگه یې د مدینې منورې په نړیوال اسلامي پوهنتون کې هم تدریسي دندې مخ په وړاندې بوولي دي، نور راز راز دندې یې هم دغلته ترسره کړيدي. هغه له دې څخه هم مشهور دی چې تعارف یې وشي.

زیات خلک به داسې هم وي چې شنقيطي صاحب خو به یا له سماع له لارې پېژني او یا به یې ورسره لیدل کتل شوي وي خو د شاگرد په توگه یې ما هم د مزید تعارف په خاطر خپل قلم د هغه په تعارف داسې گویان کړ:

### ❁ د شیخ رحمته الله نوم

د شیخ رحمته الله نوم محمدالأمین د پلار نوم یې محمد المختار او د نیکه نوم یې عبدالقادر دی، دغه ډول مرکب نومونه لکه د هغه او پلار یې چې دي د هغوی په کلي بنارونو کې ډېر دي.

### ❁ د شیخ رحمته الله نسب

د شیخ رحمته الله نسبي سلسله یعقوب بن جاکن البرم ته رسېږي چې د مشهورې او معروفې قبیلې (جکینین) نیکه او پدر کلان شمیرل کیږي، دغه قبيله په نسبي سلسله کې د (حمیر) مشهورې قبیلې ته رسېږي.

### ❁ د شیخ رحمته الله پلرنس وطن

شیخ رحمته الله د موریتانیا په مشهور ښار شنقيط کې زېږېدلی دی، شنقيط د موریتانیا

ختېڅه برخه ده، شنقیط پخپله د محیط اطلسي ختیځ، د مراکش او جزائر جنوب او د سنگال شمال ته واقع دی.

### ❁ د شیخ رحمته پیدایشت

شنقیطی رحمته په (۱۳۲۵ هـ) کال کې دې فاني دنیاګۍ کې سترګی غړولي دي، مور یې د پلار خپله د تره لور وه.

### ❁ د شیخ رحمته نشأت

شنقیطی رحمته په داسې کورنۍ کې زېږېدلی دی چې نارینه او زڼانه قام یې ټول په علمي جامه ملبوس وو، د عادت سره سم هغه خپلې لومړنۍ زده کړې د خپلو ماماګانو او مامیانو څخه کړيدي، همدغې لومړنۍ زده کړو یې د مستقبل په روڼولو کې تر هرڅه مهم رول ولوبو.

### ❁ د شنقیطی رحمته زده کړې او تحصیل

شیخ رحمته تر ټولو لومړی پخپل پلرني ټبر او ټاټوبي کې له بېلابېلو پوهانو څخه رنګارنګ فنون زده کړل چې له تفسیر، فقه، اصول، نحو، صرف، بلاغت څخه عبارت دي، هېره دې نوي چې سیرت یې د دغې تعلیماتو ترڅنګ د خپل کور له زڼانه و څخه زده کړی و او ورسره یې منطق له مطالعې له لارې ضبط کړ.

زیات استاذان یې د خپلې کورنۍ او کلي میشت خلک دي چې له جملې څخه یې شیخ محمد بن صالح، علامه أحمد الافرم بن المختار، شیخ احمد بن عمر، لوی فقیه محمد بن النعمة الزیدان، فنون پوهه احمد بن فال بن وده او داسې نور دي.

### ❁ د پوهنې او تحصیل منهج

د شیخ رحمته په کلو او ښارونو کې هېڅ څوک دا نه شي کولای چې مختلف فنون سره یو ځای یاد او زده کړي او نه زده کونکي کولای شي چې له دوو او یا له زیاتو ښونکو څخه په یو آن کې زده کړې مخ په وړاندې بوځي، زده کونکي یو فن تر هغه مهال زده کوي ترڅو یې ښه قوي ضبط او یاد کړي.

### ❁ د پوهنې او تحصیل لارښود

هغه فن چې زده کونکې یې په زده کړه بوخت وي تر ټولو لومړی د دغې فن

متون په یادو ضبط کوی، تر یوحده دا هم کېدای شي چې د ښونکي سره بېلا بېل فنون د تدریسي مادې په خبر یو ځای کړي.

د درسونو رسمي دوام هره ورځ له سهار مهال شروع اخلي او د ماسخوتن له لمونځ سره پای ته رسیږي چې ترمنځ یې د خوراک څښاک او ذهني استراحت د وختونو خاص خیال هم ساتل کیږي.

دغه د شیخ رحمته الله علیه د کلي او ښارد درس او تدریس مهال ویش دی چې د اخترنود مناسبت ترڅنګ پکې د پنجشنبې او د جمعې مبارکې ورځې هم رخصتیانې وي. برسېره پر دغې د تېرو درسونو مذاکره وریکې هرکال د رمضان د مبارکې میاشتې په دوران کې د دورې په شکل کیږي.

د درس او تدریس په مهال د ښونکي او زده کونکي خپل منځنی اړیکې لکه د ځوی او پلار او مور ترمنځ علاقه وي، هر زده کونکی خپل اړوند د ژوندچارې پخپله ترسره کوی، خو که زده کونکی د زده کړې په مهال کوم اقتصادي او یا هم بل کورنی مشکل حس کړي نو ښونکی یې ورسره کلکه مرسته او کومک کوي.

ځینو وختونو کې داسې هم کیږي چې ښونکی د خپل زده کونکي خرچه تر هغه مهاله په خپله غاړه اخلي چې ترڅو زده کونکی ورسره ټولې زده کړې بشپړې کړي.

خو شیخ رحمته الله علیه پخپله چې به یې له کوم ښونکي څخه زده کړه کوله نو خپل ځان به یې په مالي پانګې او په پوره توښې او زیاتې بودیجې د خادمانو په شمول کلک سمبالو.

### ❁ د شنقيطي رحمته الله علیه له تحصیل وروسته ژوندی کردار

له فراغت وروسته شنقيطي رحمته الله علیه خپلو زده کړو ته نوره ادامه هم ورکړه، د دغې ترڅنګ به یې د خلکو ترمنځ شخړې او د تاو تریخوالي لانجې کونجې هم فېصله کولې آن چې د عوامو او موجوده حکومت په وړاندې یې قضائې پرېکړې قابل قبول وي.

## ❁ د شنقیطی ﷺ حجاز ته سفر

په ۱۳۶۰ هجري کال کې یې د حج د مراسمو د آداء کولو په منظور حجاز ته سفر وکړ او هم هلته یې په نبوي مسجد کې د تدریس لړې پیل کړه، د دغې ترڅنګ ورسره ځینو چارواکو د پېژندګلو خطونه سره یو بل ته واستول بالاخره یې ورنه په حرمینو کې د تدریس لپاره د پاتې کېدو طلب وکړ.

په (۱۳۷۱هـ) کال کې ورڅخه په عامو معهدونو او پوهنتونونو کې د ښوونې طلب وشو، بیا په (۱۳۸۱ هـ) کې د مدینې منورې نړیوال اسلامي پوهنتون ته منتقل شو.

## ❁ د شنقیطی ﷺ علمي لیکنې او اثار

❶ انساب العرب. نشته دی

❷ فروع مالک.

په شعري بڼه یې لیکلي دي. مخطوط.

❸ الفیه المنطق. مخطوط

❹ نظم في الفرائض. مخطوط

❺ رحلة خروجه من البلاد الى المدينة.

په دې لیکنه کې یې د پوهنې او روزنې بېلابېل ټول ډولونه لیکلي دي، برسېره پر دغې یې هغه مناقشې او بحثونه هم لیکلي دي چې ورسره په لاره کې شوي دي. مخطوط

❶ شرح علی مراقي السعود. مخطوط

❷ شرح علی السلم. مخطوط

❸ دفع ايها الماضطراب عن آي الكتاب. مطبوع<sup>(۱)</sup>

❹ منع جواز المجاز في المنزل للتعبد و الاعجاز. مطبوع.

❺ اضواء البيان في تفسير القرآن بالقران.

(۱) دا کتاب د اضواء البيان په اخره حصه کې چاپ شوی دی

د دې کتاب لومړني شپږ جلدونه چاپ شوي دي چې د سورت حج په اړخني ایت سرته رسیږي او د زیاتو مطالبو او غوښتونو له کبله اول او دوهم جلدونه بار بار نشر شوي دي<sup>(۱)</sup>.

❁ مذکرة فی الاصول.

❁ أدب البحث و المناظرة.

دا د علامه شنقيطي رحمته الله علیه په اړه مات گوډ معلومات و چې د قلم په ژبه مو پرې د کاغذ مخ تور کړ، اما هغه معلومات چې د هغه په هکله يې د هغه شاگردان لری نو هغه يواځې مثالي نه بلکې په ادب او تربيه کې نېک مقتدی و او د علمي اړخه اگر که هغه مالکي مذهبي و، خو د مذهب خيال ساتنه يې اخري نظريه وه، له همدغې نگاه نه هغه د الله پاک په ځانگړي احسان مجتهد او د اجتهاد په گانپه سمبال و، د الله پاک له فضل او مهرباني له مخې هغه کولای شول چې احکام له ایتونو او نبوي حدیثونو څخه په ښه توگه استنباط کړي او د مخالفو مسئلو په هکله کره کتنه وکړي، بیا د صحت او صواب په مهال ورته ترجیح ورکړي.

د دی مسایلو په اړوند هغه څوک ښه معلومات لري چې د هغه تفسیر اعضاء البيان يې په ښه سوچ او فکر او په پوره تحقیق لوستلی وي.

له فاني دنيا څخه يې (۱۳۹۳ هـ) کې په مدينه منوره کې خپلې سترگې پټې کړې.

اروا دې ښاد وي



(۱) هېره دې نوي چې اووم اواتم جلد يې د هغه د معتمد او پياوړي شاگرد (عطية محمد سالم) له تکميل څخه دی.







## د توحید الاسماء والصفات تعریف

۱) په هغو نومونو او صفتونو ایمان لرل چې الله پرې خپل ځان په قران کې یا پرې رسول کریم ﷺ په صحیحو او صریحو حدیثونو کې موصوف کړی وي دغه نومونه الله لره داسې ثابتول چې څنګه ورسره مناسب وي<sup>(۱)</sup>.

۲) یا د الله د عظمت او جلال او جمال په صفتونو باندې هر اړخیزه د یووالي عقیده لرل او په هغه نومونو او صفتونو کلک باور لرل چې الله د خپل ځان لپاره په قران کریم کې او یا هم ورله رسول کریم ﷺ په صحیحو او صریحو حدیثونو کې ثابت کړي وي<sup>(۲)</sup>.

۳) شیخ عبدالرحمن بن سعدي رحمته الله علیه وایي: الله پاک د عظمت او جلال او جمال په ټولو صفتونو په هر اړخیزه او ځانګړي توګه داسې توصیفول چې د شریک او شبیه سره هېڅ راز تعلق نه لري.

په دې معنی چې الله لره د معناګانو او احکامو سره چې قراني ایتونه او نبوي حدیثونه پرې دلالت کوي ټول هغه اسمونه او صفتونه ثابتول چې هغه د ځان لپاره ثابت کړي دي او یا ورله رسول کریم ﷺ ثابت کړي وي چې نه به ترې هېڅ ثابت نوم او صفت نفي کوي او نه به په کې تعطیل، نه تحریف او نه هم تمثیل کوي.

او ورڅخه د نقص او عیب ټول هغه اسمونه او صفتونه نفي کول چې د الله د کمال سره منافات لري<sup>(۳)</sup>.



(۱) أعلام السنة المنشورة د شیخ حافظ الحکمي لیکنه او د مصطفى أبو النصر شلبي تحقیق: (۵۶).  
(۲) الأسئلة والأجوبة الأصولية على العقيدة الواسطية د شیخ عبد العزيز السلیمان لیکنه: (۴۱-۴۲).  
(۳) القول السديد في مقاصد التوحيد: (۳/ ۱۰) مجموعة ابن سعدي.





## په توحید الاسماء والصفات باندې د ایمان لرلو گټې<sup>(۱)</sup>

د الله په نومونو او صفتونو ځان پوهول او د الله د مراد سره سم ترې فهم اخستل له شرف او عزت څخه ډک علم دی چې د مومن په ایمان نیکې اغېزې او گټور اثر لري.

د الله د نومونو او صفتونو د بیان او تفصیل، د وضاحت او شرحې متعلق محکمو او وروستنو دیني حق پرسته علماو ډېر زیار وېستی تر څو گټې او فائده یې مسلمانانو ته لا پسې روښانه کړي چې د بېلگې په توگه یې زه ځینې قابل ذکر بولم:

① په لائقه توگه الله هله پېژندل کیږي چې په نومونو او صفتونو یې لائق علم او ایمان ولرل شي، الله خپل مخلوق په دې خاطر شته کړی دی چې هم یې وپېژني او لائقه بندگي یې وکړي، که د توحید الاسماء والصفات په علم څوک بوخت وي نو پوهه دې شي چې په هغه څه بوخت دی چې الله پاک ورلره پیدا کړی دی، او په توحید الاسماء والصفات باندې جهل او ناپوهي، په دې علم ځان نه مصروفول د هغه عبادت ضیاع ده چې له کبله یې الله مخلوق شته کړی دی، دا به د انسان لویه جفا وي چې ورځ تر بلې پرې د رب کائنات رنگارنگ پېرزوینې او لورینې راوربړي او دا یې اړوند جاهل وي او معرفت یې هېڅ اړتیا نه بولي.

انسان تر هغه خپل رب نه شي پېژندلای تر څو هغه نصوص په لائقه توگه ونه پېژني چې د هغه په نومونو او صفتونو شمول لري او د هغه په افعالو او اسماءو یې تصریح کړي وي، لکه ایه الكرسي، سورت اخلاص او د سورت حشر اخري ایتونه مثلاً.

(۱) کتاب التوحید ومعرفة أسماء الله وصفاته على الاتفاق والتفرد د ابن مندة لیکنه، تحقیق الشیخ د. علي الفقیهي (۲/ ۱۹-۱۸). التفسیر القيم د ابن قیم لیکنه: (۲۴ - ۳۷). مفتاح دار السعادة د ابن قیم لیکنه: (۲/ ۹۰۹). القول السدید د ابن سعدي لیکنه: (۱۶۱-۱۶۳). الأسماء والصفات في معتقد أهل السنة والجماعة د دکتور عمر الأشقر لیکنه: (۱۸-۳۹).

﴿۲﴾ الله په خپلو نومونو او صفتونو په لائقه توګه پېژندل په انسان کې د هغه سره محبت، په عمل کې اخلاص، له الله څخه ډار او خوف، له هغه څخه امېد ساتل او... په نصیب کوي، له دې څخه بله نېکمرغي نشته او څوک چې د الله نومونه او صفتونه، د هغې معناګانې او پکې سوچ، د هغې احکام او مقتضیات ونه پېژني هېڅکله الله پاک په حقه توګه نه شي پېژندلای.

﴿۳﴾ د عبودیت په منهج رب کائنات لپاره په خپلو اعمالو کې اخلاص راوستل: دا ګټه او فائده انسان ته هله په لاس ورځي چې د الله نومونه او صفتونه په حقه توګه پېژني، دا لویه ګټه ده هېڅ ساری نه لري، د الله له پلوه د راغلي شریعت څخه موخه هم دا ده چې انسان نېک او صالح جوړه شي او د الله په نومونو او صفتونو ایمان او علم لرل انسان له کړ لېچ او نېوښدو څخه بچ ساتي، د عبادتونو او تقوا، د پرهېزګارۍ او دیندارۍ دروازې ورته خلاصوي، په دې سره یې ایمان په زړه کې ثبات پیدا کوي، په صبر او زغم یې روزي، په مشکلاتو او کړاونو کې یې مرستندویه وي، د الله نومونه او صفتونه زده کول او په معناګانو یې ځان پوهول د بنده په ایمان کې د زیادت سبب جوړیږي، د بېلګې په توګه که بنده د الله (عَظِيم) نوم وپېژني او په معنا یې ځان په لائقه توګه وپوهوي زړه د الله د عظمت نه ډک شي.

د جمال او احسان، د رحمت او پېرزو نومونه یې چې زده او بیا پرې ځان وپوهوي په زړه کې یې د الله د عبادت شوق راولاړ شي، زړه یې الله ته مایله شي او له حمد او شکر نه ډک شي.

که د الله د عزت او جبروت، د حکمت او علم او د قدرت نومونه زده او ځان پرې په لائقه توګه وپوهوي نو زړه له انکسار او خضوع څخه دومره ډک شي چې د خپل ایمان خوند وڅښي او د ځان سره دومره کلکه محاسبه شروع کړي چې خپله هره له وړې نه وړه ګناه ځان ته دومره لویه ونیسي چې نزدې د هلاکت سبب یې وبولي سره له دې چې الله رب رحیم به ورته بخشش کړي هم وي.

که د الله د علم، خبردارۍ، احاطې او د مراقبت متعلق نومونه او صفتونه واورې، زده یې کړي او ځان پرې په لائقه توګه وپوهوي زړه یې د الله په مراقبت

ډک شي، خپل ټول سکنتات او حرکات، خپل ځانلوالی او د ژوند هر حالت دومره قابو کړي چې د گناه له هر ډول څخه ځان دومره کلک رانغاړي چې که هسې په تصور کې یې هم د گناه خبره راشي الله ته په ژړا او فریاد وي چې ای رب کریم!! ستا تر مخې راڅخه دومره لویه بې ادبي شوې ده او ستره گناه مې کړې ده که ته مې بخشش نصیب نه کړې د اور خس او خاشاک به شم او داسې نور...

❁ له سرغړونو څخه ځان راقابو کول: د نفس غریزي صفت دی چې هوا پرستي او شیطاني وسوسې ورته ډېرې بڼې ښکاري، خو چې د الله په نومونو او صفتونو څوک علمي عبور ولري او ځان یې پرې په لائقه توگه پوهولی وي، که څه هم د گناه د کولو وخت داسې جوړ وي چې هېڅ بشري نفس یې نه شي لیدلی او نه یې څوک د ځواب ویلو وي او نه داسې سحنې وي چې تر گریوانه یې د چا لاس ورسیري خو د الله په نومونو او صفتونو د علم او پوهې په برکت الله په ځان بصیر وبولي، ځان ته رایاد کړي چې که په دې حالت مې الله روح قبض کړي زما به ورته څه ځواب وي؟ زړه یې وریږي، د شهوت جوش او خروش یې دومره تیت او لاندې شي چې د الله د نوم رایادولو سره نور نو بیني له حرکت ووځي، د شهوت څپاند مقاومت یې د اوړي د وریځو په څېر تري تم شي، په خلوت کې یې د زړه ناوړه غوښتنې د سېلاب د ځگونو په څېر په ځمکه کې ښکته شي.

❁ بشري نفسونه د نور خلکو په لاس کې نعمتونو ته ناڅڅي، کله نا کله خبره د حسد دومره اوج ته ورسیري، خو چې انسان ځان ته د الله پاک (حکیم) نوم رایاد کړي چې الله څه کوي، چا ته دنیا ورکوي او چا ته یې نه ورکوي په دې کې یې حکمتونه او رازونه دي، نو په دې سره له حسد څخه راستون شي، په کوم حالت چې الله پیدا کړی وي پرې خوشحاله او راضي شي، د نفس واگې په قابو کې راوړي او له سرغړونې رابند شي.

❁ کله چې له انسان څخه سرغړونه وشي نو پراخه ځمکه پرې راتنگه شي، له خپو څخه یې ځمکه وتښتي، د وهمونو او سوچونو سیلاب یې لاهو کړي، د شهوت موجونو یې لاپسې واخلي او د هوا پرستي په سیند کې غوږه کړي، شیطان ورته راشي او په خپل رب یې بد گمانه کړي چې ایا د الله د بښنې لائق یې؟ تا خو

دا گناه په کراتو او مراتو وکړه نو ایا توبه به دې ځای ونیسي؟ ایا توبې ته به دې اسمان دروازې خلاصې شي؟ له دې سرغړونې وروسته به اسلام تا ته په خپلې دائره کې ځای درکړي؟؟ او داسې نور وهمونه چې شیطان پرې له انسان څخه د الله د رحمت لارې ورکوي، خو که انسان د الله په نومونو او صفتونو علمي عبور ولري ورته یاد به شي چې الله د (رَحْمَن او رَحِيم) نومونه لري، الله (تَوَّاب) او (غَفُور) دی، د دې پرځای چې سرغړونې ته ادامه ورکړي چې هسې مې هم الله نه بښي!! د دې پر ځای چې شیطان یې لا پسې مخکې بوځي، زر راستون شي او له الله څخه د خپلې سرغړونې بښنه وغواړي.

❖ کله چې مصیبتونه او کړاونه د انسان ژوند دومره تنگ او لنډ کړي چې نزدې یې شیطان په هغه پلمو ښکار کړي چې انسان یې د ځان لپاره د نجات لاره گڼي، دې ته یې اړ کړي چې ځان ووژني، د خلکو شتمني اختطاف کړي، د نورو عزتونه او مالیت د ځان لپاره حلال وبولي، یا داسې نور د ژوند متعلق حالت چې اسلامي شریعت یې د روا والي حکم نه وي کړي.

نو که انسان د الله په نومونو او صفتونو علم ولري او ځان پرې پوهه کړي، په ذهن کې یې له راغلو وسوسو نه خورا پیاوړې قلعه ته امان یوسي، ټول ډار او وپره به یې له نفس څخه داسې وکوچيږي لکه بیخي چې پرې کږې نسکورې نه وي تېرې شوې. ❖ کله چې انسان د شرخوښو، د الله د دین دښمنانو او فاجره فاسقه خلکو سره مت اتي شي، په عداوت او دښمنۍ کې یې کړاونه دومره ونیسي چې حتی د خوراک مړۍ یې پرې نه پېرزو کيږي، زړه یې ستوني ته راپورته شي، نو که څوک د الله په نومونو او صفتونو علم او لائق باور ولري پوهه به شي چې رزق د الله په لاس کې دی، د دې پر ځای چې مورال یې مات شي لا یې پسې مورال لوړ شي، په ظاهر او باطن کې په الله توکل او عبودیت یې لا پسې زیات شي.

❖ انسان ته رنځ او ذهني یا بدني ناجورتیا رسيږي، یا د الله عز وجل احکام مات او د خپو لاندې کړي، درد او غم یې حواس نزدې په داسې څه بدل کړي چې د الله سره یې اړیکې وشکوي، ناامیدي یې په زړه کې دېره شي، د ژوند لارې گودرې پرې تورې اورې شي، خو که څوک د الله په نومونو او صفتونو لائق ایمان او بارو

لري پوهه به شي چې الله شافي دی، خپلې لپې به ورته پورته کړي او د روغ صحت غوښتنې به درې وکړي، د امیدونه بندې دروازې يې بېرته شي او صحتمند شي.

❁ د الله په نومونو او صفتونو علم لرل د گردو شيانو بنسټ دی، که څوک يې په نومونو او صفتونو لائق علم ولري نو د صفتونو او افعالو څخه د خپل نېکمرغه ژوند لپاره د شرعي احکامو د استدلال جوگه شي، ځکه چې د الله ټول افعال د عدل او احسان، د رحمت او حکمت په بنسټ ولاړ دي.

❁ د الله د نومونو او صفتونو په باب کې چې څوک علمي څېړنې کوي نو د توحید سوچه باب به ورته خلاص شي، د توحید دا دروازه خالص موحدینو ته الله خلاصوي.

❁ د الله پاک د نومونو او صفتونو علم د انسان ایمان ته پرمختګ ورکوي، ځکه چې په دې سره د انسان زړه ته مینه او محبت لویږي، په زړه کې الله ته انابت او تقدیس پیدا کوي او د کوم سړي چې ایمان زیاتېږي په زړه کې يې د الله عظمت لا پسې وده کوي، الله پاک فرمائي:

﴿وَالَّذِينَ أَهْتَدُوا زَادَهُمْ هُدًى وَآثَمَهُمْ تَقْوَاهُمْ﴾ [سورت محمد: ۱۷]

ژباړه: کوم خلک چې هدایت په لور وټیږي الله ورته نور هدایت هم وکړي او نوره تقوا هم ورکړي.

❁ څوک چې د الله نهه نوي نومونه وشماري جنت ته به داخل شي، نبي کریم صلی الله علیه وسلم فرمائي:

«إِنَّ لِلَّهِ تِسْعَةً وَتِسْعِينَ اسْمًا، مِائَةٌ إِلَّا وَاحِدَةً مَن أَحْصَاهَا دَخَلَ الْجَنَّةَ»<sup>(۱)</sup>.

ژباړه: د الله یو کم سل نهه نوي نومونه دي، څوک چې يې وشماري جنت ته به ننوځي.



(۱) صحیح البخاري، کتاب الدعوات (۶۵۱۰)، اومسلم کتاب النکر والدعاء (۲۶۷۷).







## هغه ډلې تپلې چې په اسماء او صفاتو کې گمراه شوي دي

ځینې داسې خلک د مسلمانانو په ټولنو کې هم تېر شوي دي چې که څه یې هم ځانونه مسلمانان بولل خو ولې د الحاد په رنځ اخته وو، هغه الحاد چې په قران کریم پرې الله پاک ملحدینو ته سخت وعید اورولی دی، الله پاک فرمایي:

﴿وَلِلَّهِ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَىٰ فَادْعُوهُ بِهَا وَذَرُوا الَّذِينَ يُلْحِدُونَ فِي أَسْمَائِهِ سَيُجْزَوْنَ مَا كَانُوا

يَعْمَلُونَ﴾ [سورت أعراف: ۱۸۰]

ژباړه: د الله لپاره بنایسته نومونه دي په دغې نومو یې راوبلئ او هغه خلک پرېږدئ چې په نومونو کې یې الحاد کوي د دوی د کړنوسره سم به ورته سزا ورکړي.

په دې خاطر چې هدف لا پسې روښانه شي د ځینو هغو ډلو تپلو یادونه کوو چې د توحید په دې ډول کې بې لارې شوي دي:

### ۱ جهمیة:

دوی د جهم بن صفوان<sup>(۱)</sup> پیرو کار دي او له اسماء او صفاتو څخه

په تپه منکر دي.

کولای شو چې عقیدوی ځینې افکار یې لوستوالو او د عقیدې مینوالو ته په مختصره توګه نمونه وړاندې کړو.

### د جهمیو عقاید په لاندې توګه دي:

الله پاک له مثیل او شبیه څخه پاک ګڼل او هغه قراني ایتونه چې مخلوق سره ترې تشبیه راځي په کې تاویل کول لکه د الله لاس، مخ... له هغې صفاتو څخه چې

(۱) جهم بن صفوان په کوفه کې پیدا او لوی شوی دی، په کوفه کې د جعد بن درهم چې له دمشق څخه کوفې ته راتښتېدلی و، په ملګرتوب کې پاتې شو، په (۱۵۰هـ) کال کې چې د خالد بن عبدالله قسري رضی الله عنه په لاس جعد مردار شو جهم بن صفوان یې افکارو ته پونده ورکړه تر څو د ځمکې ختیځ او لویدیځ ته یې ورسوي، ډېر پلویان یې پیدا کړل هغه و چې (ترمذ) ته وشړل شو، په ترمذ کې یې خپل افکار لا پسې دومره خپاره کړل چې د خراسان په ګڼ شمېر ښارونو کې رواج پیدا کړ، د امویه دولت پر ضد د حارث بن سریح په ملتیا یې انقلابي موخه لرله چې په (۱۲۸هـ) کال کې یې په کې سر وخوړ.

دوی په کې تاویل کړی دی یو هم د کلام صفت دی، دوی وايي: د الله کلام خارج نه بلکې د هغه په نفس کې داخل دی، له دې کبله یې قرآن مخلوق بللی دی او د ﴿لَا تُدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ﴾ ایت څخه په ناوړه استدلال یې په آخرت کې د الله رؤیت هم نفی کړی دی او اټکلوي چې د بشریت په سترگو د الله لیدل هېڅ امکان نه لري.

۲) له الله څخه ازلي صفتونه نفی کول لکه قدرت، اراده، علم، او وایي چې دغه صفتونه عین د الله ذات دی او مستقل ترې نه دي، موخه یې دا ده چې مثلاً: هغه له ذات پرته بل قدرت نه لري او نه له ذات پرته بله اراده لري او داسې نور...

۳) انسان په خپلو کارونو مجبور دی معنی دا چې د هېڅ کار اړوند مستقلة اراده او اختیار نه لري، د افعالو نسبت انسان ته داسې دی لکه جماداتو ته د افعالو نسبت لکه لمر راوختو، لمر خو خپله نه راخیږي بل څوک یې راخیږوي نو داسې د انسان افعال هم دي.

۴) ایمان د زړه پورې تعلق لري، د ژبې په تلفظ که څه هم څوک د کفر کلمه ووايي خو ایمان یې سالم دی، هېڅ ډول گناه ایمان نه ستونزمنه وي له دې کبله ورته د ایمان په باب کې مرجئه هم ویل کیږي.

۵) الله په هر ځای کې دی، ابن خزیمه رحمته الله علیه ورڅخه په خپل سند نقلوی چې په ترمذ کې ترې چا وپوښتل چې الله چرته دی؟ کور ته ننوت، څه ورځې وروسته راووت او خلکو ته یې وویل: الله هوا ده، د هر شي سره په هر ځای دی او په هر څه کې دی، هېڅ ځای له الله څخه خالي نه دی.

۶) هغوی عقیده لري چې جنت او اور به زوال خوري، ځکه چې څه شی حرکت لري هغه زوال لري، که اور او جنت د تل لپاره وی نو الله به په

﴿خَلْقَيْنَ فِيهَا آيَاتٍ مَّا شَاءَ اللَّهُ إِنَّ رَبَّكَ حَكِيمٌ عَلِيمٌ﴾ [سورت أنعام: ۱۲۸]

کې استثناء نه کوله.

دا راز جهیمیه سره خپلې منځنې ډبرې ډلې تپلې لري:

معطله: دوی عقیده لري چې په څه شي هم د انسان وهم واقع کیږي هغه مخلوق دی او څوک چې وایي چې الله به لیدلی شي هغه کافر دی.

مریسیه وایي: د الله زیاتره صفتونه مخلوق دي.

ملتزمه وایي: الله په هر ځای کې دی.

واردیه یې وایي چې د رب په خالي معرفت انسان د جنت مستحق دی خو که جهنم ته څوک بوتلل شي هېڅکله به ترې را ونه وځي.

زنادقه یې وایي: هېڅ څوک نه شي کولای ځان لپاره رب ثابت کړي، ځکه اثبات هله کیږي چې په حواسو یې ادراک وشي او د څه شي ادراک چې په حواسو وشي هغه د ربوبیت جوگه نه دی او څه شي چې نه ادراک کیږي نو ثابتېدی هم نه شي.

حرقیه وایي: کافر چې کله اور ته ولاړ شي یو ځل به یې وسوځوي، سوی سکور به شي په اور کې به بیا وي خو سوز به نه محسوسوي.

مخلوقیه وایي: قران کریم مخلوق دی.

فانیه وایي: جنت او جهنم به دواړه له منځه ځي او ځینې نور یې لا وایي چې جنت او جهنم بیخي پیدا شوي نه دي.

مغیره یې له پېغمبرانو څخه تپ انکار کړی دی او وایي چې دوی یواځې حاکمان وو.

واقفیه وایي: مونږ نه وایو چې قران مخلوق دی او نه وایو چې غیر مخلوق دی.

قبریه له عذاب قبر او شفاعت څخه انکار کوي.

لفظیه یې وایي چې زمونږ د قران لوستل مخلوق دي.

## ۲ معتنزه (۱):

دوی د واصل بن عطاء او عمرو بن عبید پېروکار دي، الله لره نومونه ثابتوي

(۱) معتزله کلامي (منطق او فلسفي انداز) ډله ده، ددوهمې هجري پېړۍ په اوائلو او د اموي خلافت په اخرنیو مرحلو کې یې ظهور وکړ، او په عباسي خلافت کې یې ډېر پرمختګ وکړ. د عقیدې بنسټ یې عقل دی او په ډېرو نقلي دلائلو یې مقدم بولي، هغوی اټکلوي چې سالم عقل او روغ فطرت د حلالو او حرامو ترمنځ خپله توپیر کولی شي، په معتزله و کې خورا مشهور جاحظ او بل عباسي خلیفه مامون دی.

خو د جهمیو په خبر له صفتونو څخه په کلکه منکر دي او داسې انګیروي چې د صفتونو له ثبوت څخه د قدامتو تعدد لازمیږي.

دوی هم د جهمیو په خبر د اهل سنت والجماعت ضد عقاید لري چې بېلګې یې ستاسو مخې ته ږدو:

❁ معتزلو لومړی د یوې عقیدې لپاره یو بنسټ کېښود چې بېرته یې خپله مخالفین جوړ شول چې په سر کې یې پنځه اصول دي حتی که په پنځه ګوني اصولو څوک اعتراف ونه کړي معتزلي به نشي بلل کېدای:

❁ **توحید**:- موخه یې ترې د الله د وحدانیت ثبوت دی چې ساری او نظیر نه لري، له دې کبله یې ترې ټول صفتونه هم نفی کړي دي، معتزله د تل لپاره د الله صفت په نفی او سلب باندې کوي لکه: الله نه جوهر دی، نه عرض دی، نه طویل دی نه عریض دی او... ثبوتیه صفتونه یې د قدامتو تعدد په بهانه له الله څخه نفی کړي دي لکه علم، قدرت، هغوی وایي که مونږ الله لره علم یا قدرت یا... ثابت کړو نو له الله پرته مو بل قدیم هم ثابت کړ او که د الله صفتونه د الله سره په قدم کې شریک وپولو نو په الوهیت کې به هم د الله سره شریک شي نو له دې کبله یې د توحید په نوم له الله څخه صفتونه نفی کړي دي.

❁ **عدل**:- له دې څخه یې موخه د عقل او حکمت په تقاضا د الله حکمونه قیاسول دي، له دې کبله یې ځینې امور باطل او نور ځینې یې قابل تنفیذ او عمل بللي دي، له دې څخه منکر دي چې الله پاک د بندګانو د افعالو خالق نه دی او وایي چې انسان د خیر او شر ټولو کارونو خالق په خپله دی، عقل چې څه شي ته ښه ووايي هغه به ښه وي او چې څه ناسم وپولي هغه به ښه نه وي، په ښو کارونو به نیکه بدله ورکول کیږي او په بدو به سزاګانې ورکول کیږي، دپته معتزله عدل وایي.

❁ **د دوو منزلونو ترمنځ منزل**:- د معتزلو په نیز دا اصل د فاسق حکم په دنیا کې بیانوي چې واصل بن عطا په کې د حسن بصري سره مخالفت درلود، معتزله عقیده لري چې فاسق په دنیا کې د خپل ایمان له کبله کافر نه دی خو ولې مسلمان یې هم نه بولي ځکه چې کبیره ګناه یې کړې ده، خو که توبه اوباسي مومن دی او که په خپل فسق ومړ په جهنم کې به د تل لپاره وي.

۴) **وعد او وعید** :- له وعید څخه د معتزلو موخه دا ده چې په آخرت کې به الله د کبائرو مرتکبینو څخه شفاعت نه قبلوي او هر ورو به ورته داسې دوزخي سزا ورکړي چې بېرته به ترې نه راوځي، دوی کافر او په اور کې به تل وي خو عذاب به یې د کفارو په نسبت اسان وي.

۵) **امر بالمعروف او نهي عن المنکر** :- دا اصل د معتزلو د لویو گناهونو په مرتکبینو کې عقیدوی درېځ لا پسې څرگندوي، د مجرد فسق په بسنت معتزله په ټولوک خروج واجب گڼي او پر ضد یې د نظامي برید قایل دي، تر څو منکر ته زوال ورکړي.

نور عقاید هم لري چې ځینو ته ټول ژمن او په ځینو کې سره اختلاف لري چې ستاسو مخې ته یې بېلگې ردو:

۶) د الله رؤیت نه په آخرت کې منکر دي، په دې کې سره ټول یوه خوله دي.

۷) وایي چې قران مخلوق دی او د موسی ﷺ سره الله خپلې خبرې په ونه کې اچولې وې او ونې ورسره خبرې کولې.

۸) په عرش باندې د الله پاک له استواء څخه انکار کوي، او د استوی صفت په استولی تفسیروي.

۹) د کبائرو مرتکبینو اړوند د نبی کریم ﷺ له شفاعت څخه منکر دي او دا ډول شفاعت باطل بولي.

۱۰) د اولیاؤ له کراماتو څخه ټپ انکار کوي او وایي که کرامت ومنو د ولي او نبی ترمنځ به توپیر ختم شي او دواړه به یو څېر شي.

### د معتزلو ډلې ټپلې:

که څه هم د لومړي ځل لپاره ډلو ټپلو سره محدود او معدود افکار او عقیدوی درېځونه لرل خود وخت په تېرېدو سره په ډېرو ډلو ټپلو وويشل شي او دا د باطل نښه او علامه ده، په یوه مسله کې سره جلا جلا اقوال ولري، عقیدوی درېځونه یې بې شمېره شي، زه هم په دې مقام کې زیار باسم چې د معتزلو ډلې ټپلې، بنسټگر او ځینې اقوال یې ذکر کړم:

❁ **۱) واصلیه:** دوی د ابوحنیفه واصل بن عطاء غزال ته چې د حسن بصري شاگرد و منسوبه ډله ده او د کبیرې مرتکب په مسله کې ورسره وران او بیا جلا شو.

❁ **۲) هذیلیه:** دوی د معتزله وو سرکرده ابوهدیل حمدان بن الهذیل ته منسوب خلک دي، د اعتزال فکر یې له عثمان بن خالد او واصل بن عطاء څخه اخستی و، ابوالهذیل عقیده لري چې د جنتیانو او دوزخیانو حرکات به پناه خوري او د تل لپاره به له حرکت ودریږي، په دغې سکون کې به جنتیانو سره مزې چرچې او دوزخیانو سره دردونه او غمونه پاتې شي.

❁ **۳) نظامیه:** دوی د ابراهیم بن یسار بن هانی پېروکار طبقه خلک دي چې د معتزله او فلاسفو کلام یې سره خلط کړی و، له نورو معتزله څخه دا منفرده عقیده لري چې:

الله توان نه لري چې د دوزخیانو په عذاب کې زیادت راوړي او نه ورڅخه عذاب کمولی شي، او نه الله پاک د جنتیانو نعمتونه اضافه کولی شي او نه یې کمولی شي.

❁ **۴) خابطیه اوحدیه:** دوی د احمد بن خابط او حدیثه د فضل الحدیث پېروکار دي دوی هم د نظام تابعدار و، د فلسفې مطالعې ته یې دومره وده ورکړه چې خپل ځانکړې مذهبي اقوال یې ولرل، د نمونې په توګه:

په اخرت کې به مسیح ﷺ د خلکو سره حساب کتاب کوي.

د الله د رؤیت متعلق چې کوم نبوي حدیث غږېدلی دی موخه ورڅخه عقل فعال دی چې نړۍ یې د لومړي ځل لپاره ایجاد کړې ده، خو ولې د عقل ورکونکی (الله) هېڅ څوک او هېڅکله نه شي لیدلی.

❁ **۵) بشریه:** دوی د بشر بن معتمر چې د معتزله لوی امام و پېرکاره طبقه ده، ابوالهذیل معتزلي ته به یې منافق ویل، په عقیده کې ځانګړې قول لري چې د ماشومانو په تعذیب الله توان لري خو که تعذیب ورکړي نو ظالم دی.

-نعوذ بالله-

۶ **مرداریه:** دوی د عیسی بن صبیح مردار پلویان دي، ده ته به یې د معتزلو راهب ویل، عقیدوي ځانکړي اقوال یې په دې توگه دي:

الله کولی شي چې ظلم زیاتی او دروغ ووايي، خو که ظلم دروغ ووايي نو الله به دروغجن او ظالم وي.

او وایي چې انسان کولی شي د قران په څېر په فصاحت او بلاغت کې، په نظم او ضبط کې دغه څېر کتاب راوړي.

د قران په مخلوقیت ډېر ټینګ ولاړ و او په دې مسله کې به یې خپل مخالفین کفار گڼل.

۷ **ثمامیه:** دوی د ثمامة بن اشرس نمیري پیروکار دي، له نورو معتزلو څخه په دې ځانگړنه لري چې ټول یهودان، نصرانیان، مجوس، مشرکان، زنادقه او دهریه به د قیامت په ورځ خاورې شي، د تېر په څېر به د مسلمانانو مړه شوي ماشومان بچي او ټول ځناور هم خاورې ايرې شي.

۸ **هشامیه:** دوی د هشام بن عمرو فوطي چې د قدر په نفي کې به یې ډېره مبالغه کوله پلویان دي، هغه عقیده لرله چې د افعالو اضافت الله ته دروست نه دی که څه هم قران پرې غږېدلی وي، لکه هغه وایي:

الله د مسلمانانو زړونه سره نه شي یو کولی بلکې هغوی خپله سره یو کیري که څه هم قران وایي چې

﴿مَا آفَتَ بَيْنَ قُلُوبِهِمْ وَلَكِنَّ اللَّهَ آفَنَ بَيْنَهُمْ﴾ [سورت انفال: 73]

همدا راز الله انسان ته ایمان نه شي محبوبولی لکه په دې ایت کې چې دي

﴿حَبَّبَ إِلَيْكُمُ الْإِيمَانَ وَزَيَّنَهُ فِي قُلُوبِكُمْ﴾ [سورت حجرات: 7]

بلکې انسان یې ځان ته په خپل ځانکړي زیار محبوبوي.

هغه وایي: جنت او دوزخ اوسمهال هېڅ شتون نه لري.

نبوت د نیکو اعمالو بدله ده، تر څو چې دنیا وي تر هغه به نبوت وي<sup>(۱)</sup>.

(۱) وگوره: المعتزلة وأصولهم الخمسة وموقف أهل السنة منها د ډاکټر عواد المعتق لیکنه (۸۴)

### ۳ اشاعره:

دا چې اشاعره څوک دي؟ او څه مذهب لري؟ په لاندې کرښو کې یې درسره شریکوم:

لومړی: دوی ابوالحسن علی بن اسمعیل اشعري ته منسوب خلک دي، په اشعري رحمته الله علیه باندې د عقیدې درې مرحلې تېرې شوي دي:

أ په لومړۍ مرحله کې ابو علي الجبائي سره چې د معتزلو لوی استاد و پاتې شو، د هغه ځانګړې شاګرد او د هغه باور وړ وګرځېد تر څلوېښت کاله په اعتزال کې پاتې شوی دی.

ب دوهمه مرحله یې د هغه مذهب ضد ده چې تېر عمر یې پرې قرباني کړې و، پنځلس ورځې په خپل کور کې دننه پاتې شو او تر هغه یې استخاره کوله چې زړه ته یې ډاډ حاصل شو، له اعتزال څخه یې برملا بیزاري اعلان کړه او د عبدالله بن سعید بن کلاب په طریقه یې د ځان لپاره داسې لار رسم کړه چې نصوص به یې په کې د عقل سره سم تاویلول او د اوو ګونو صفتونو ثبوت یې په دې بنسټ وکړ چې د عقل سره سمون خوري، نور خبري صفتونه یې په دې اټکل چې د عقل د احکامو سره سمون خوري په کې تاویل وکړ، تر نن ورځ هم اشاعره په دې مذهب دي.

ج له تکلیف، تشبیه، تعطیل، تحریف، تبدیل او تمثیل پرته الله لره ټول اسمونه او صفتونه ثابتول، په دې مرحله کې یې د (الابانة عن اصول الديانة) په نوم کتاب هم ولیکلو، بیا په (۳۲۴هـ) کال کې په بغداد کې وفات شو، ددې ترڅنګ یې نورې لیکنې هم شته چې له اته شپېته څخه یې شمېر اوږي له سنت څخه په دفاع کې ولیکلې.

### عقاید او افکار:

د کلامي اصولو له مخې هغه قراني او نبوي نصوص چې عقل سره ټکر ونه لري په نورو دلیلونو لومړیتوب لري.

په عقیده کې په خبر واحد استدلال نه کول او په نور سمعي مسائلو کې ترې ګټه اخستل.



د غزالي او جامي په څېر صوفیان یې عقیده لري چې په قراني نصوصو او نبوي حدیثونو باندې د دې صوفیانه قاعدې له مخې چې **(حَدَّثَنِي قَلْبِي عَنْ رَيْبِي)** ذوق او قلبي کشف لومړیتوب لري.

اشاعره توحید داسې تفصیلي چې الله خالق او نوبت قادر دی، له دې کبله له الوهیت پرته د الله په ربوبیت قایل دي چې تر څنګ یې زیاتره صفتونه هم تاویلوي.

: اشاعره د ټولو خبرې صفتونو په تاویل عقیده لري خو ولې متاخرین یې د تنزیه په موخه د معانیو تفویض هم الله ته کوي، د اسماء او صفاتو په ایتونو کې نه بلکې تاویل یې دومره وسیع بللی دی چې د ایمان اړوند زیاترو نصوصو کې یې هم تاویل کړی دی.

اشاعره د مرجئو پر ضد چې د ایمان صحت لپاره له عمل پرته د شهادت په کلمې بسنه کوي او د جهمیو پر ضد چې ایمان یواځې تصدیق بولي ترمنځ عقیده لري.

د تکفیر په مسئله کې اشاعره سرگردانه دي، کله وایي هېڅ څوک کافر نه شي بلل کېدای او کله وایي چې کافر هغه څوک دی چې مونږ ورته کافر ووايو.

اشاعره عقیده لري چې قران کریم د الله حقیقي کلام نه دی بلکې د الله نفسي کلام دی، د قران په شمول ټول اسماني کتابونه مخلوق دي.

اشاعره هم د معتزلو په څېر د نبوت د تصدیق لپاره په معجزاتو د بسني عقیده لري، خوولې اهل السنه والجماعت عقیده لري چې الله انبیاؤ ته ډېر دلائل ورکوي چې له جملې څخه یې معجزات هم دي.

اشاعره عقیده لري چې د الله په افعالو کې هېڅ حکمت نشته.

د برزخ، اخرت، حشر او نشر او میزان کې اشاعره د اهل السنه والجماعت په څېر دي، صراط، شفاعت، جنت او جهنم اړوند عقاید یې د اهل السنه والجماعت سره موافق دي.

## ۴ ✨ ماتریدیت څنګه منځ ته راغی؟

ماتریدیان ابو منصور محمد بن محمد بن محمود ماتریدي ته نسبت دی، ماتریدي په ماوراء النهر کې د سمرقند اړوند سیمه ده.

ماتریدیه هم د نور کلامي ډلو تپلو په څېر په څه شمېر مرحلو تېره شوې ده، دوي په ماتریدیت هله وپېژندل شول چې بنسټپال ابو منصور ماتریدي و.مړ.

په ماتریدیت لاندې څلور مراحل تېر شوي دي چې ستاسو پام راپول ورته اړین بولو:

### لومړۍ مرحله:

د تاسیس مرحله: دې مرحلې له (۳۰۰هـ) څخه پیل واخست، په دې مرحله کې ماتریدیت د اعتزال سره په سختو مناظرو او بې سارې دلیل بازی بوخت و.

### دوهمه مرحله:

د تکوین مرحله: دا مرحله تر (۵۰۰) کاله پورې وغځېده، په دې مرحله کې د ابو منصور ماتریدي شاگردانو د مذهب د نشر او اشاعت زیار وودست، په فروغو کې دامام ابوحنیفه رحمه الله په مذهب کې ډېرې لیکنې هم وکړې خو ولې په عقایدو کې د ابو منصور کلک پلویان وو.

### درېمه مرحله:

دا مرحله تقریباً چې د لومړۍ مرحلې بشپړتیا وه چې تر (۷۰۰هـ) کال وغځېده.

### څلورمه مرحله:

دا مرحله په ماتریدي عقیدې کې د لیکنې او د مستقل مذهب په صورت کې د راڅرګندېدو مرحله وه، د عقیدې په تاسیس او د ماتریدیت په مرحلو کې دا تر هرې مرحلې ودانه مرحله وه.

### پنځمه مرحله:

د ماتریدیت د نشر و اشاعت مرحله وه، دا مرحله نږدې (۱۳۰۰هـ) کال ته وغځېده، د ماتریدیت په نشر او اشاعت کې دا مرحله له مخکې څخه کمه نه وه،

د عثمانی خلافت ټولواکې طبقې له پلوه ورته تاییدات حاصل وو، څومره چې به عثمانی خلافت وده کوله او قلمرو به یې زیاتېده هومره به د ماتریدیت عقیدې پرمختګ کو، له دې کبله د ځمکې ختیځ او لویدیځ، عربي نړۍ، د عجمو ښارونه او کلي کورونه، هند او ترک، فارس او روم ټولې منطقي یې ونيولې.

د ماتریدیانو عقیده:

❶ له اخستنځای په اعتبار: ماتریدیانو دیني اصول (الهیات او عقلیات) ته تقسیم کړي دي، په دې باب کې ماتریدیان عقیده لري چې په عقل ثابت اړخونو کې به نقل د عقل تابع وي چې یو یې له جملې څخه توحید الاسماء والصفات هم دی.

❷ شرعیات یا سمعیات: ماتریدیان هغه امور شرعیات بولي چې عقل یې امکانیت نفیاً او ثبوتاً کلک تاییدوي، په دې امورو کې د عقل لپاره هېڅ مجال نشته لکه: پیغمبري، عذاب قبر، اخروي امور، هېره دې نه وي چې ځینې ماتریدیان پیغمبري له عقلیاتو څخه شمیري.

دین عقلیات او سمعیاتو ته تقسیمول اسلامي نه بلکې باطله عقیده او فلسفي اصولو ته تکیه لري، موخه یې ترې دا ده چې دیني نصوص د عقل سره تعارض لري، دا چې د دواړو خواو ترمنځ وسطیت ولټوي نو تاویل او تفویض ته مجبور شول، خو ولې اهل سنت د دې تقسیم کلک مخالف دي او وایي چې اسلامي شریعت هېڅکله د سلیم عقل سره ټکراو نه لري.

❸ ماتریدیان عقیده لري چې د اشیاءو د تحسین او تقبیح لپاره شریعت نه بلکې عقلیت بسنه کوي، له دې کبله سره خپل منځ کې اختلاف لري چې ایا د الله په احکامو کې عقل د ښو او بدو ادراک کولای شي؟ ځینو یې ویلي دي چې بنده ته سزا د خپل ناوړه اعمالو په سبب ورکول کیږي، که څه هم الله ورته استازي نه وو راستولي.. خو ولې نور یې ضد خبره کوي.

❹ د نورو کلامي ډلو په څېر ماتریدیه عقیده لري چې په قران او حدیث او عربي کې مجاز شته، دا خبره په دې خاطر کوي چې د تجسیم او تشبیه په بهانه د الله د نومونو صفتونو د تاویل لپاره ځان ته موقعه مساعده کړي.

۵ د توحید مطلب د ماتریدیه په نېز دا دی چې الله په خپل ذات کې یو دی، په خپلو نومونو او صفتونو کې هېڅ ساری نه لري، په افعالو او پېداثبت کې یک تنها دی شریک نه لري، د بېلګې په توګه هغوی وايي: په نوښتونو الله توان لري، د ثبوت لپاره یې نفس د معتزله او جهمیو منځ ته راوړي عقلي مقایس فلسفي دلیلونه ته تکیه وهلې ده لکه جوهر، عرض او... چې لږ وروسته یې تفصیل را روان دی، الحمدلله ټول استدلالات یې ابوالحسن اشعري، ابن رشد الحفید په (مناهج الأدلة) او شیخ الاسلام ابن تیمیه په (درء تعارض العقل والنقل) کې په منطقي او قابل قناعت اسلوب جواب کړي دي.

۶ که څه هم دالله نومونو په ثبوت کې یې عقیده اهل السنه والجماعت ته ورته ده خو ولې په ځینو داسې نومونو یې الله نومولی دی چې اهل السنه ورسره په کې اختلاف لري، لکه: صانع، قدیم، ذات... په دې معنی چې د الله د نومونو او د اخبارو په باب کې یې هېڅ توپیر نه دی کړی.

۷ که څه هم ماتریدیان خپل منځ کې سره په کې اختلاف لري خو په صفاتو کې الله لره یواځې د اتوو صفتونو په ثبوت قایل دي: حیا، قدرت، علم، اراده، سمع، بصر، کلام، تکوین، د الله ټول افعال د تکوین صفت تابع دي، خو ټول خبري صفتونه که ذاتي وي او که فعلي وي خبري صفتونه دي او د عقلیاتو سره هېڅ اړیکه نه لري، له دې کبله یې په نفي قایل دي.

خو ولې اهل السنه والجماعت د الله په صفتونو کې هغه عقیده لري چې کومه عقیده د الله په اسماء کې لري، اسماء او صفات دواړه توقیفي ګڼي او له تشبیه، تعطیل، تکیف او تحریف پرته پرې د دې ایت په رڼا کې کلک ایمان لري چې

﴿لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ﴾ [سورت شوری: ۱۱]

۸ ماتریدیان عقیده لري چې قرانکریم د الله حقيقي کلام نه دی، بلکې قران د الله نفسي کلام دی او د هغه له کلام څخه تعبیر دی.

دا هم د اهل السنه والجماعت ضد عقیده ده هېڅ قرآني ایت او نبوي حدیث ته استناد نه لري.

۹ ماتریدیه عقیده لري چې ایمان یواځې د زړه تصدیق دی، که څه هم ځینو یې ورسره د ژبې اقرار ټل کړی دی او نه هم د ایمان په زیادت او نقصان قایل دي، له دې کبله یې په ایمان کې استثناء (ان شاء الله ویل لکه: زه ان شاء الله مسلمان یم) حرام گڼلې ده، د مرجئو په څېر اسلام او ایمان په یوه معنی پېژني چې هېڅ توپیر نه لري.

۱۰ په سمعیاتو باندې ایمان لرلو کې ماتریدیان د اهل السنه والجماعت په څېر عقیده لري لکه: برزخ، اخروي امور، حشر او نشر، میزان، صراط، شفاعت، جنت او...

۱۱ ماتریدیان عقیده لري چې په اخرت کې به الله لیدل کېږي خو له جهت او مقابلي نه په تپه منکر دي.

۱۲ د اهل السنه والجماعت په څېر ماتریدیه تقدیر کې عقیده لري چې په نړۍ کې هر څه د الله په مشیئت او اراده کېږي، د خیر او شر په ټولو کارونو کې انسان ته اختیار ورکړل شوی دی نو له دې کبله ورته جزا او سزا هم ورکول کېږي.







## د الله له صفاتو څخه د منکر حکم

په دې مسئله کې باید څېړنيزه کره کتنه وشي.

باید وویل شي: د الله پاک له ثابتو صفتونو څخه چې څوک انکار کوي له دريو حالتونو څخه به خالي نه وي:

### لوهم:

که څوک پوهیږي چې صفت په قاطع نص ثابت دی او په نفي ورسره هېڅ دلیل یا داسې شبهه چې د نص مفهوم او معنی تغیروي نه وي، یواځې عناد نیولی وي، موخه یې فساد وي، له الله څخه د انکار په رنځ اخته وي، له حقانیت وروسته هم د رسول په عصیان کې مبتلا وي نو دا سړی کافر دی ځکه چې د الله او د هغه د رسول تکذیب یې وکړ.

### دوهم:

که څوک په خیر خواهی او دینیت باندې معروف و، رښتوني لهجه او د حق په پلوي خلکو پېژنده، خو په نصوصو د جهل له امله، یا یې د نص په صحیح مفهوم مازغه نه خلاصېدل، نو دا سړی معذور دی، الله به یې وښيي، ځکه د ده نفي په تاویل بنا ده، د نصوصو سره په قصد او عصیان او سرغړوني بنا نه ده.

### دریم:

که څوک د صفاتو په ثبوت او نفي د خپل خواهش پیروکار و، ټول مذهب یې په لاعلمیت بنا و، خو ولې د اسلامي نصوصو څخه یې سرغړونه موخه نه وي، دا سړی گناهگار دی او په خپلې کړنې فاسق بلل کیږي.









## د عقیدې ژباړل شوي مصطلحات

### د تمثیل لغوي معنی

د تمثیل خپله لغوي معنی تسویه او (برابرو) ده.

ابن منظوريه لسان العرب کې وايي:

(مِثْلٌ) کلمه د تسوي معنی او مفهوم افاده کوي مگر دومره ده چې تسويه او تمثیل سره پخپل منځ کې فرق لري.

ځکه تساوي هله شتون لري چې دوه شيان سره پخپل منځ کې په مقدار او اندازه کې توپیر و نه خوري او مماثله په دوو متفقه شيانو کې راځي<sup>(۱)</sup>.

په ترتيب القاموس المحيط کې وايي: عرب وايي:

(وَمَثَلٌ لَهُ تَمَثِيلًا) يعنې هغه يې داسې متصور کړ لکه ښکاره چې ورته گوري<sup>(۲)</sup>.

اسماعيل بن حماد الجوهری وايي:

(مَثَلُهُ تَمَثِيلًا) يعنې په کتابت او نورو وسائلو يې د هغه مثال متصور کړ<sup>(۳)</sup>.

### د تمثیل اصطلاحي معنی

د الله پاک سره د هغه په صفتونو کې مماثل پیدا کول، او د تمثیل د قراني او نبوي نصوصو له مخې صريح کفر دی او د الله پاک د دې قول تکذيب دی چې:

﴿لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ﴾ [سورت شوری: ۱۱]

اوله تمثیل څخه نقص هم لازمیږي په دې معنی چې د الله پاک د کامل ذات مشابهت ورپکې د ناقص مخلوق سره راځي.

(۱) لسان العرب: (۱۱ / ۶۱) چاپ: دارالفکر بیروت.

(۲) ترتيب القاموس المحيط: (۴ / ۴۰۳) چاپ: دارالمعرفة بیروت ۱۳۹۹هـ ۱۹۷۹ مـ

(۳) الصحاح تاج اللغة وصحاح العربية: (۵ / ۱۸۱۶) چاپ: دارالعلم للملایین ۱۳۷۶هـ ۱۹۵۶ مـ

## د تشبیه او تمثیل ترمنځ توپیر

د تشبیه او تمثیل ترمنځ توپیر دا دی چې په تمثیل کې هر اړخیز مساوات شرط دی چې بغیر له مساوات تمثیل په تمثیل نه شي نومول کېدای بالعکس په تشبیه کې مساوات له هر اړخه نه موجودیږي.

حُكَّهُ خُو اللّٰهُ پَاك (مِثْل) لَه حَانَ خَخَه پَه دې قَوْل كې نَفِي كړې دى چې:

﴿لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ﴾ [سورت شوری: ۱۱]<sup>(۱)</sup>

## د تعطیل لغوي معنی

تعطیل عربي لفظ دی د خالي او خوشې پرېښودو په معنی راځي، د عربي د لغت قاموس المحيط نوم کتاب کې وايي:

**(تَعَطَّلَتِ الْمَرْأَةُ)** ښځه خالي شوه، يعنې گانډه او زېورات پرې نښته او د تعطیل معنی تفریغ او خوشې پرېښودل دي<sup>(۲)</sup>.

ابن منظور په لسان العرب کې وايي: **(عَطَّلَتِ الْمَرْأَةُ، تَعَطَّلَ عَطْلًا وَ عَطُولًا وَ تَعَطَّلَتِ الْمَرْأَةُ إِذَا لَمْ يَهْنْ عَلَيْهَا حَلِيٌّ وَ لَمْ تَلْبَسِ الزَّيْنَةَ)**<sup>(۳)</sup>.

ښځه خالي شوه يعنې چې کله ورباندې گانډه او زېورات نه وي، او يا هم د ښکلا، زيب و زينت لباس وانه اچوي.

له تېرې خپرنې څخه جوته شوه چې د تعطیل معنی تفریغ او خلو ده په دې معنی د الله پاک دا قول هم ښکار دلالت کوي چې **(وَبِئْسَ مَعْطَلَةٌ وَ قَصْرٌ مُّشِيدٌ)**<sup>(۴)</sup> يعنې: هغه کوهی چې څوک ترې اوبه نه څښي بلکې خوشې پرېښودل شوی وي.

## د تعطیل اصطلاحي معنی

د عقیدې په اصطلاح کې تعطیل له الله پاک څخه په قران او صحیحو حدیثونو کې ثابت صفتونه نفي کول او د ذات پورې تړلي صفتونه نه انکار کولو ته وايي<sup>(۵)</sup>.

(۱) الانتقاد الرجیح بشرح الاعتقاد الصحیح: (۵۸).

(۲) القاموس المحيط: (۴ / ۱۷) چاپ: دارالفکر بیروت: ۱۴۰۳هـ/۱۹۸۳م.

(۳) لسان العرب: (۱۱ / ۴۵۳) چاپ: دارالفکر.

(۴) (سورت حج: ۴۵).

(۵) الانتقاد الرجیح بشرح الاعتقاد الصحیح: (۵۷).

خو دومره ده چې تعطیل او تحریف سره پخپل منع کې توپیر لری، په دې معنی چې تعطیل هغه ته ویل کیږي چې د لفظ څخه خپله مطلوبه معنی چې قران کریم او یا نبوي حدیث پرې ښکاره دلالت کوي نفي کړي.

او تحریف نص په باطله معنی تفسیرولو ته ویل کیږي.

جوته شوه چې د دواړو ترمنځ عموم او خصوص دی، هر تحریف تعطیل دی خو هر تعطیل تحریف نه دی<sup>(۱)</sup>.

### د تحریف لغوي معنی

تحریف د (فَعَّلَ يُفَعِّلُ تَفْعِيلًا) باب نه مصدر او د تفعیل په وزن دی او د تبدیل او تغییر معنی افاده کوي.

ازهري وايي: لیث ویل دي چې: په قران کریم کې تحریف دې ته ویل کیږي چې کلمات له خپلو معناگانو څخه په نورو معناگانو تفسیر شي<sup>(۲)</sup>.

یعنې قراني او یا نبوي کلماتو ته له خپل ځایه بدلون ورکول په تغییر نومول کیږي.

### د تحریف اصطلاحي معنی

تحریف د عقیدې په اصطلاح کې:

دېته ویل کیږي چې نص په داسې معنی تفسیر شي چې دغه نص پرې هېڅ دلالت نه کوي<sup>(۳)</sup>.

د الله پاک د نومونو او ثابتو صفتونو اړوند دغې ټولو اصطلاحاتو ته الحاد او کجروي ویل کیږي ځکه چې دغه مصطلحات د قران کریم د صریحو نصوصو سره ښکاره تضاد او منافات لري.

### د متکلمینو عقیدوي اصطلاحات او د هغې مفهوم

د عقیدې په کتابونو کې عموماً او د کلامي او فلسفي خلکو په کتابونو کې

(۱) الانتقاد الرجیح بشرح الاعتقاد الصحیح: ۵۸.

(۲) تهذیب اللغة: ۵ / ۱۴. لسان العرب: ۹ / ۴۳.

(۳) الانتقاد الرجیح بشرح الاعتقاد الصحیح: ۸۵.

خصوصا د عقیدې باب کې ځینې مجمل کلمات کارول کيږي چې له کبله یې ځینې پوښتنې راولاړيږي چې:

أ له دغې کلماتو څخه مقصد څه دی؟

ب ولې مجمل ذکر کيږي دي؟

ج له ذکر څخه یې څه مراد دی؟

د ولې د عقیدې په کتابونو کې کارول کيږي؟

ه ایا کوم قراني ایت یا صحیح او صریح نبوي حدیث یې ملاتړ کوي؟

و له دغې کلماتو څخه د اهل السنه والجماعت موقف څه دی؟

په راروانو کړنډو به ټولو مذکورې پوښتنو ته په تفصیل توګه توضیحي او تشریحي ځوابونه ووايو، ان شاء الله.

أ د دغې اصطلاحاتو استعمال د اهل التعطیل پېشه ده، یا په بل عبارت: دا هغه اصطلاحات دي چې د عقیدې په باب کې یې اهل الکلام استعمالوي.

ب ځکه مجمل دي چې د حق او باطل دواړو احتمال لري، د سمو او ناسمو معناګانو ترمنځ شراکت لري، یا مجمل ورته ځکه ویل کيږي چې تر څو مجمل تفصیل نه وي ورکړی تر هغه یې مفهوم نه واضح کيږي.

ج اهل التعطیل یې په دې موخه استعمالوي ترڅو له عیب څخه د تنزیه په نوم د الله صفتونو نفي ته پرې لار جوړه کړي.

د د عقیدې په کتابونو کې یې ځکه ذکر کوي ترڅو له اهل السنه والجماعت څخه خپل شرمونه په دغې مصطلحاتو پټ او پناه کړي.

ه دغه اصطلاحات نه په قران او نه هم په حدیثو کې راغلي دي.

و له دغې اصطلاحاتو څخه د اهل السنه والجماعت عقیدوي درېځ توقف دی، دا چې په قران کریم یا نبوي حدیث کې یې نفي یا اثبات نه دی راغلی نو نه یې ثابتوي او نه یې نفي کوي.

خو ولې د معنی له نگاه هغوی تفصیل غواړي، که د اهل التعطیل موخه ترې د الله د صفتونو تردید او نفی وي، نه یې مني او که معنی یې ترې داسې وي چې د الله د جلالیت او عظمت ضد نه وه بیا یې قبلوي، او هلته د مقام مناسب لفظ استعمالوي.

دغه اصطلاحات د شرحې او تفصیل سره ستاسو مخې ته ردو:

### جهت

دا مجمل لفظ دی او اهل تعطیل یې ډېر استعمالوي، تفصیل یې په دې توګه دی:

د (جهة) لغوي معنی: په لغت کې یې اطلاق په هر محامخ شي کېږي، لارې ته هم ویل کېږي، او هر شی چې ستا مخې ته راځي ورته په عربي کې (جهت) ویل کېږي<sup>(۱)</sup>.

له استعمال څخه یې موخه دا ده چې د الله د (علو) صفت پرې نفی کړي.

د دې اصطلاح اړوند عقیدوي کره کتنې وایي چې د الله په حق کې یې استعمال بدعت دی، په دې اصطلاح نه کوم قراني ایت او نه هم نبوي کوم صحیح او صریح حدیث دلالت کوي، او نه یې له سلفو صالحینو څخه ثبوت شتون لري.

د تېرې څېړنې څخه جوته شوه چې جهت اطلاق اثباتاً او نفياً په الله پاک دروست نه دی، له تفصیل پرته په کې خبرې کول ښه کار نه دی ځکه حق او باطل دواړه اړخونه لري.

که له جهت څخه هغوی (اسفل) اخلي نو له الله څخه منتفی او ممتنع دی، الله پاک عظیم ذات دي هېڅ شي پرې احاطه نه شي کولی بلکې هغه په هر څه محیط دی.

او که له (جهت) څخه یې موخه دا وه چې الله په هر اړخ کې دی، د مخلوق سره هم او په هر ځای کې دی نو دا هم د الله په حق کې ممتنع دي.

خو که له (جهت) څخه یې موخه د الله د (علو) د صفت تعطیل و، چې الله

(۱) لسان العرب: (۱۳ / ۵۵۵ - ۵۶۰).

په هېڅ جهت کې نه دی، نه په نړۍ کې دی او نه له نړۍ بهر دی، نه د نړۍ پسې متصل دی او نه ورڅخه منفصل دی، نه پورته شته او نه ښکته، نو دا هم د الله په حق کې ممتنع دي، ځکه دا له الله څخه بیخي انکار دی.

خو که له (جهت) څخه یې موخه دا وه چې الله پاک د خپل شان سره لائق بره دی، هېڅ شی پرې احاطه نه لري، او نه هم خپل کوم مخلوق ته محتاج دی نو دا صحیح معنی ده او قراني ایتونه او نبوي حدیثونه پرې دلالت کوي<sup>(۱)</sup>.

## د د

حد هم مجمل لفظ دی معطله یې استعمال زیات کوي، کره کتنه یې ستاسو مخې ته ږدو:

حد په لغت کې، فاصل، منع او ددو شیانو ترمنځ حائل ته ویل کیږي<sup>(۲)</sup>. له استعمال څخه یې د معطلو موخه دا ده چې پر عرش پرې د الله د استواء صفت نفی کړي.

په دې دلیل چې که مونږ الله لره استواء ثابتته کړو نو الله به محدود شي، که انسان په خپلې سورلی استواء وکړي معلومه ده چې په معین مکان پورې محدود شو، په دې خاطر چې له مخلوقاتو څخه یې تنزیه وشي نو الله له حد څخه منزله بولي.

اهل السنه یې شبهه داسې جوابوي چې د (حد) کلمه په قران او حدیث کې بیخي راغلې نه ده، او نه د سلفو صالحینو په کلام کې شتون لري، معلومه شوه چې (حد) د مبتدعینو اصطلاح ده.

خو ولې د معنی په لحاظ مزید وایي: که له (حد) څخه ستاسو موخه دا وي چې الله پاک د مخلوق سره د ذات په اعتبار نه دی، نو په دې معنی کې هېڅ دیني او عقیدوي اشکال نشته سمه دمه د شریعت موافق معنی ده.

خو که موخه مو ورڅخه دا وي چې له استواء څخه په الله د عرش احاطه راځي

(۱) شرح العقيدة الطحاوية: (۲۲۱) التحفة المهدية شرح الرسالة التدمرية: (۱۶۶-۱۷۱)

(۲) معجم مفردات ألفاظ القرآن د راغب اصفهاني لیکنه: (۱۰۸). المصباح المنیر د فیوې لیکنه: (۶۸).

نوله دې کبله مو ورڅخه استواء نفي کړه نو دا باطله معنی ده او دیني احکام یې ضد دي، ځکه الله په عرش مستوي دی او هغه له عرش او ټولو مخلوقاتو څخه لوی دی<sup>(۱)</sup>.

## ✽ أعراض

دا هم مجمل لفظ دی او د عقیدې په باب کې یې معطله استعمالوي مثلاً هغوی وايي (سُبْحَانَ مَنْ تَنَزَّهَ عَنِ الْأَعْرَاضِ وَالْأَغْرَاضِ وَالْأَبْعَاضِ) خو دا چې (أعراض) څخه یې موخه څه ده، پاتې کړه معلومات ستاسو مخې ته ردو:

أ) أعراض په لغت کې د عَرَض جمع ده، او عرض هر هغه شي ته ویل کیږي چې د بل څه پورې لزوم نه لري، یا ثابت شی نه وي، یا عَرَض هغه ته ویل کیږي چې له څه شي جلا کېدای نه شي، لکه خندا، ژړا، خوشحالي او غم، دې ته عوارض ویل کیږي، ځي او راځي په خپل ځای باندې هېڅ ثبوت نه لري<sup>(۲)</sup>.

ب) د متکلمینو په اصطلاح کې عرض دې ته ویل کیږي په شته کېدو کې خپله استقلال نه لري، یا په بل عبارت چې له محل پرته په نورو ځایونو کې یې شتون ناشوني وي<sup>(۳)</sup>.

راغب اصفهاني وايي: عرض دې ته ویل کیږي چې په خپل ځای ثابت نه پاتې کیږي، متکلمینو استعاره په ټولو هغو ځایونو کې استعمال کړی دی چې له خپل اصل (جوهر) پرته ثابت نه پاتې کیږي بلکې ځي راځي لکه رنگ او د خواړو مزه<sup>(۴)</sup>.

ج) له دې څخه د متکلمینو موخه څه ده چې الله له اعراضو څخه پاک دی؟ له دې څخه د اهل التعطیل موخه دا ده چې له الله څخه ټول صفتونه نفي کړي.

د) شبهه یې دا ده چې اعراض په اجسامو کې راځي، او جسم له یو بله سره ورته والی لري، د صفتونو ثبوت دا معنی ورکوي چې الله جسم دی، او جسم تمثیل دی، او تمثیل کفر او بې لاري ده نو له دې کبله یې ټول صفات ورڅخه نفي کړي دي.

(۱) شرح عقيدة الطحاوية: (۲۱۹). شرح العقيدة الواسطية د عثمانين لیکنه (۳۷۶، ۳۷۹، ۳۸۰).

(۲) التعريفات د جرجاني: (۱۵۳ - ۱۵۴).

(۳) (المصباح المنير) د فيوي لیکنه: (۲۰۹).

(۴) معجم مفردات الفاظ القرآن د راغب الأصفهاني: (۳۴۲).

ه د اهل الکلام په دې شبهه رد: له خو وجوهاتو څخه دا شبهه بې ځایه ده:

❶ د اعراض کلمه په قران کریم یا سنت کې نفیا او اثباتا بیخي وارده نه ده، په داسې کلماتو کې علماء توقف کوي، نه مونږ اعراض ثابتوو او نه ترانکار کوو.

د معنی په لحاظ به ورڅخه پوښتو چې ستا موخه له دې کلماتو څخه څه ده؟ که ستاسو موخه دا وي چې دغه اوصاف د الله په حق کې نقص دی لکه: حزن، ندامت، مرض، خوف، نو سمه ده، ځکه دا نقص صفات دی ځکه بې نفي اړینه ده، نه په دې خاطر چې اعراض دي.

او که موخه مو ورڅخه دا وي چې له الله پاک څخه هغه صفتونه نفي کړئ چې قراني ایتونه او نبوي حدیثونه پرې غږیدلي دي لکه: غضب، فرح، رضا او داسې نور په دې دلیل چې دا اعراض دي، نو دا عقیده موبې بنسټه ده هېڅ شرعي دلیل ته استناد نه لري، او نه د دغې صفتونو له اثبات څخه هغه څه لازمېږي چې تاسو بې عقیده لرئ.

❷ الهي اوصاف ټول اعراض نه دي، بلکې ځنې يې اعراض دي لکه: فرح، غضب او ځنې نور يې اعراض نه دي لکه: لاس، مخ، قدم، ساق... بلکې د ذات سره لازمي صفتونه دي چې هېڅکله ورڅخه نه جلا کېږي.

❸ (اعراض له جسم پرته ناشوني دي) ستاسو دا عقیده باطله ده، اعراض له جسم پرته هم راتلاي شي لکه عربي کې مونږ ووايو (لَيْلٌ طَوِيلٌ) نو طویل دلیل صفت دی، او لیل جسم نه دی، همدا راز: (حَرَّ شَدِيدٌ، مَرَضٌ مُؤَلِّمٌ، بَرْدٌ قَارِسٌ) او داسې نور....

❹ ستاسو دا خبره چې اجسام سره یو بل ته ورته والی لري، دا هم بې بنسټه خبره ده، اجسام هېڅکله سره خپل منځ کې نه ذاتاً اونه وصفاً مشابهت لري، که څېر شو له اوبن څخه مېړی توپیر لري، په اوزانو کې قیراط له قنطار څخه فرق لري، په حس کې ځیگ له پوس او کلک له نرم سره فرق لري.

❺ د جسم کلمه د متکلمینو بدعت دی، د مجملو الفاظو په قاعده کې راځي،



که د صفاتو له ثبوت څخه ترې جسم لازمېږي نو مونږ ته ترې څه تلکيف دی؟؟ که له جسم څخه مو موخه دا وي چې خپله مستقل دی او صفات لري، نو دا حقه خبره ده، ځکه مونږ د الله په داسې ذات ايمان لرو چې له تشبیه او تمثيل پرته لائق صفتونه لري، بیا نو له جسم څخه دا معنی اخستل سمه ده.

خو که موخه دې دا وي چې جسم له غرو، غوښو، وینو او رگونو څخه ترکیب شوی او یوه برخه یې بلې ته اړتیا لري، که یوه برخه یې د بلې اړتیاوې پوره نه کړي جسدي نظام په ټپه ودریږي، نو داسې جسم نه مونږ الله لره ثابتو او نه مو ثابت کړي دی، بیا نو له دې عقیدې څخه لازمېږي چې الله حادث دی او دا مستحیل دي چې الله دې حادث وي.

### ❁ ابعاض، اعضاء، ارکان، جوارح

هم له مجملو کلماتو څخه دي، سمې او ناسمې دواړه معناگانې لري، لاندېنۍ څېړنه کې تفصیل ستاسو مخې ته ږدو:

ابعاض د بعض جمع ده چې د برخې معنی ورکوي<sup>(۱)</sup>.

ارکان د رکن جمع ده، او رکن د یوشي هغه پیاوړي اړخ ته ویل کیږي چې انسان ترې مطمئن وي.

اجزاء د جزء جمع ده او د برخې او حصې معنی ورکوي چې شیان ترې ترکیب کېدای شي.

جوارح د جارحة جمع ده، او هغه سپو او نورو حیواناتو ویل کیږي چې د ښکار لپاره یې تربیه او کارول کیږي، جارحه خو ورته یا ځکه ویل کیږي چې ټپونه پېدا کوي او یا لاس ته راوړنې لري، د انساني بدن غړو ته جوارح ځکه ویل کیږي چې اعمال پرې کېدای شي او لاس ته راوړنې لري؛ د دې په څېر نور کلمات هم شته لکه، اعضاء، ادوات وغیره داسې نور....

د اهل التعطیل موخه یې له استعمال څخه څه ده؟

موخه یې ورڅخه دا ده چې د الله رب کائنات هغه ذاتي صفتونه چې په

(۱) معجم مفردات ألفاظ القرآن: (۵۰، ۸۸، ۹۰، ۲۰۸). التعريفات: (۷۸، ۱۱۷) د جرجاني لیکنه.

قرآني ایتونو او نبوي حدیثونو غوڅ ثبوت لري لکه لاس، مخ، ساق، قدم، عین... نفي کړي<sup>(۱)</sup>.

### دوی ولي له الله څخه صفتونه نفي کوي؟

دوی له الله څخه مذکور او نور صفتونه په دې خاطر نفي کوي چې مخلوق ابعاض، اعضاء، ارکان او اجزاء لري، دوی وايي که مونږ الله لره دغه ذاتي صفتونه ثابت کړل نو د مخلوق سره به ترې تشبیه راشي، نو تمثیل او تجسیم به لازمي شي، چونکه الله د مخلوق په څېر نه دی نو صفتونه یې هم نه شو منلی، په دې خاطر چې خلک یې بطلان ونه پېژني د دغې کلماتو او اصطلاحاتو نوبت یې وکړ.

اهل السنه والجماعت یې شبهه داسې جوابوي چې که څه هم دغه صفتونه مخلوق ته تش په نوم کې ورته والی لري خو مونږ یې د مخلوق سره په تشبیه او تمثیل هېڅ عقیده نه لرو، د صفتونو د کیفیت عقیده د ذات په کیفیت پورې تړلې ده، دا چې د ذات کیفیت مونږ نه پېژنو د صفتونو کیفیت یې هم مونږ نه پېژنو، چونکه الله د ځان لپاره ثابت کړي دي او د کیفیت اړوند یې هېڅ نه دي ویلي، مونږ ورلره صفتونه ثابتوو او د کیفیت اړوند یې هېڅ نه وایو بلکې غلي پاتي کيږو<sup>(۲)</sup>.

### ✻ اغراض:

دا هم متکلمینو راوړې کلمه ده چې ځینې تفصیل یې تاسو ته وړاندې کوو:

أغراض د غرض جمع ده، او غرض د موخې او هدف معنی ورکوي، په لغت کې غرض اړتیا، موخه او مقصد ته ویل کيږي<sup>(۳)</sup>.

د متکلمینو په اصطلاح کې د غرض معنی: غرض دې ته ویل کيږي چې له کبله یې د فاعل څخه د فعل صدور کيږي<sup>(۴)</sup>.

(۱) شرح العقيدة الطحاوية: (۲۱۹).

(۲) الصفات الإلهية: (۲۰۸ - ۲۰۹).

(۳) لسان العرب: (۷ / ۱۹۶).

(۴) شرح مطالع الأنظار على طوابع الأنوار، د شمس الدين بن محمود الأصفهاني ليکنه: (۹۱۷)

جلا الدوائی وايي: د یوکار په کولو باعث ته غرض ویل کیږي چې د کولو لومړی محرک وي<sup>(۱)</sup>.

په څرگند ډول بریښي چې د غرض د کلمې مفهوم له لغوي او اصطلاحي معنی څخه یو دی چې فاعل یې د کار په کولو باعث کړی دی<sup>(۲)</sup>.

له دې کلمې څخه د اهل الکلام موخه څه ده؟ له دې کلمې څخه یې موخه دا ده چې د الله پاک ټول افعال او شریعت له حکمت څخه تش وبولي، په دې شبهه چې الله څه هم کوي د خپل مشیئت له مخې یې کوي، که وغواړي له خپل مشیئت له مخې شیان تحریموی او یا یې تحلیلوي، هغوی زیاتوي:

که ووايو چې الله ټول کارونه د خپل حکمت له مخې کوي په دوو نارواو کې به واقع شوو:

لومړی: که الله د کوم غرض په خاطر یو کار کوي نو غرض ته به محتاج وي نو او غرض پرې باعث شو ځکه یې وکړ تر څو گټه ورته ورسیري، او حالانکه الله پاک بي نیازه دی هېڅ چا ته هېڅ ډول احتیاج نه لري، نتیجه دا راووته چې الله پاک د نړۍ تدبیر او د مخلوقاتو گردې چارې یې غرضه او بې حکمته بشپړوي.

دوهم: که د احکامو لپاره حکمتونه او علت ثابت کړو، نو مجبوره یو چې د حکمت په تقاضا په الله څه شیان واجب کړو، ځکه حکمتونه له علت سره څرخیري، خو ولې اهل السنه یې والجماعت یې شبهات په دې ردوي چې:

۱. د غرض یا اغراض کلمه نه په قراني ایت اونه په نبوي حدیث او نه هم د سلفو صالحینو په اقوالو کې شتون لري، که څه هم مذکوره کلمه سره نقض لري خو په نفی سره یې د الله حکمت انتفاء راځي، باید په تفصیل ویل شي چې ښه خو دا وه چې تعبیر مو ترې په حکمت، رحمت او ارادې سره کړی و په دې خاطر چې نصوص په کې شتون لري.

۲. د زیان لرې کولو او مصلحت تر لاسه کولو په خاطر الله مخلوق نه دی

(۱) شرح العقائد العرفیة للجلال الدوائی: (۲ / ۲۰۴).  
 (۲) الحکمة والتعلیل فی أفعال الله: (۲۶ - ۴۷).

شته کړې، هغه پیدا کول ځکه کوي چې تخلیق یې صفت دی، بلکې هغه چې څه کوي د مخلوق د مصلحت لپاره یې کوي د ځان لپاره یې نه کوي. په دې ډېر قراني ایتونه او نېو حدیثونه دلالت کوي لکه

﴿إِنَّهُمْ لَن يَصُرُوا اللَّهَ شَيْئًا﴾ [سورت ال عمران: ۱۷۱]

يا ﴿إِنْ تَكْفُرُوا فَإِنَّ اللَّهَ عَنِّي عَنكُمْ﴾ [سورت زمر: ۷]

يا په حدیث قدسي کې راځي چې **(يا عبادي انکم لن تبغوا نفعي فتبغوني ولن تبغوا ضري فتضروني)**

۳. که د الله د حکمتونو سره سم کله څه شي شتون ولري سمه او صحیح عقیده ده، که څه هم معتزله یې مخالف دي، هېڅ داسې څه نه شته چې په الله د یو کار کول واجب کړي، الله پاک فرمایي

﴿كَتَبَ رَبُّكُمْ عَلَى نَفْسِهِ الرَّحْمَةَ﴾ [سورت انعام: ۵۴]

او وايي ﴿وَكَانَ حَقًّا عَلَيْنَا نَصْرُ الْمُؤْمِنِينَ﴾ [سورت روم: ۴۷]

د صلاح او اصلح مقیاس بشري عقولو ته نه دی راجع بلکې د الله حکمت ته راجع دی، لکه باران بندېدل، که څه یې هم خلک اصلح نه بولي خو ولې هغه دفسادونو او وړانکارۍ په بدل کې الله دوی ته سزا ورکوي نواصلح همدا ده، یا لکه کفارو ته استدراج ورکول، او داسې نور هغه اړخونه چې خلک یې ښه بولي خو ولې بد وي یا یې بد بولي خو ولې ښه وي.

### تسلسل

دا اصطلاح هم متکلمین استعمالوي او مجمله اصطلاح ده، په دې خاطر چې مفهوم او مدلول او د خطا اوصواب وجوهات یې معلوم شي تاسو سره لاندې تفصیل شریکوو

د تسلسل تعریف: جرجاني وايي: په داسې ډول کارونه ترتیبول چې پای نه لري.

دې ته ولې تسلسل ویل کیږي؟ تسلسل له سلسلې څخه اخستل شوې

کلمه ده، سلسله زنځیر ته ویل کیږي معنی دا ده چې څوک د زنځیر پسې څومره کړی هم ترې تړل کیږي پای نه لري.

له دې کلمې څخه د اهل کلام موخه څه ده؟ چونکه متکلمین سره خپل منځ کې بېلابېل دي نو موخې یې هم بدلې دي، د ځینو موخه یې دا ده چې د الله قدیمي صفات نفی کړي، د ځینو موخه یې د الله پاک د افعالو نفی ده او ځینې نور یې په دې کلمې سره د جنت او دوزخ له ابدیت څخه منکر دي.

ایا دا کلمه په قران یا نبوي سنت کې شتون لري؟ یا چرته یې له سلف صالحینو څخه ثبوت شته؟ جواب یې یواځې په (نا) کېدای شي او بس.

د دې کلمې اړوند د سلفو درېځ څه دی؟ سلفو صالحین او د دین امامان لکه څنگه چې د نورو مجملو کلماتو اړوند خپل درېځ څرگند کړی و، دا ډول یې دلته هم همغه درېځ دی، هغوي په دې لفظ کې توقف کوي، نه یې ثابتوي اونه یې د نفی قایل دي، که څه هم کلمه (تسلسل) د متکلمینو بدعت دی خو د حق او باطل، د صواب او خطا احتمال لري نو خاموش پاتې دي.

خو ولې د معنی په لحاظ هغوی تفصیل کوي، که د متکلمینو موخه ترې حق و دوی یې ورڅخه قبلوي او که موخه یې ترې باطل وو ترې نه یې قبلوي.

خو لنډه خلاصه یې دا ده چې: که د اهل الکلام موخه له تسلسل څخه دا وي چې ازلاً او ابداً الله پاک د کمال او جلال په صفتونو موصوف و، دا حقه معنی ده او صحیح عقیده ده، او که موخه یې ورڅخه دا وه چې له الله پاک د لومړي ځل لپاره صفتونه نه لري، بیا یې د کمال کارونه وکړل او د کمال په صفتونو موصوف شو، نو دا باطله معنی ده، نه اسلامي نصوصو ته او نه هم عقل ته استناد لري<sup>(۱)</sup>.



(۱) د تسلسل اړوند تفصیلي څېړنه په شرح العقيدة الطحاوية: (۱۳۰-۱۳۵) کې، او په (توضیح المقاصد وتصحيح القواعد شرح النونية، د شیخ احمد بن عیسی لیکنه: (۳۷۰/۱) کې کتلی شئ.





## د الله پاک د صفتونو انواع او ډولونه

د الله پاک صفتونه د اهل السنة والجماعة د عقیدې په رڼا کې د دريو تقسیمونو لاندې شپږ ډولونه لري:

### لومړی تقسیم: د وجود او عدم په اعتبار د الله پاک د صفتونو ډولونه

لومړی ډول: ثبوتیه صفتونه:

ثبوتیه ټولو هغې صفتونو ته ویلي شي چې د کمال مطلق سره الله پاک خپل ځان لپاره ثابت کړي وي چې د دغې سره ورپکې د گردو خوگانو او عیبونو نه د الله پاک تنزیه شوي وي، لکه: حیا، علم، قدرت، سمع، بصر، علو، ربوبیت، الوهیت، او داسې نور....

دوهم ډول: سلبيه صفتونه:

سلبيه ټولو هغې صفتونو ته ویل کېږي چې الله پاک له خپل ځان څخه پخپل کتاب کې او یا یې د خپل رسول کریم ﷺ په ژبه نفي کړي وي.

### دوهم تقسیم: د الله پاک د مشیئت او عدم مشیئت اړوند صفتونه

درې ډوله دي

لومړی ډول: محض ذاتي صفتونه:

محض ذاتي هغه صفتونو ته ویل کېږي چې د الله پاک څخه ازلا او ابدانه جدا کېږي او نه د الله پاک د مشیئت او فعل لاندې وي، لکه: حیا، علم، قدرت، حکمت، عظمت، وجه، یدین، او...

## دوهم ډول: محض فعلي صفتونه:

محض فعلي صفتونه هغې صفتونو ته ویل کېږي چې د الله پاک د مشیئت اړوند وي، که د الله پاک خوبه شي نو کوي یې او که یې خوبه شي نه یې کوي، لکه: په عرش باندې د هغه استواء، د شپې په دریمه حصه کې د دنیا اسمان ته د هغه رابښکته کېدل، د قیامت په ورځ د هغه راتگ، غصه، رضا، خوشحالهېدل، خندل او...

معترزه وايي: فعلي صفتونه هغې ته ویل کېږي چې اثبات او نفي ورپکې جریان ولري خوکه جریان ونه لري نو په ذاتي نومول کېږي.

اشاعره وايي: هغه صفت چې د نفي څخه یې نقیض لازمېږي له ذاتي صفتونو څخه شمېرل کېږي او که له نفي څخه یې نقیض هېڅ وجود ونلري نو په فعلي صفت نومول کېږي.

ماتریدیه وايي: ټول هغه صفتونه چې په ضد یې الله پاک نه نومول کېږي، هغې ته ذاتي صفتونه ویل کېږي، لکه، قدرت، علم.

او که په ضد یې مخلوق توصیف کېدای شو هغې ته فعلي صفتونه ویل کېږي، لکه ترزریق، تخلیق او نور هغه صفتونه چې د تکوین صفت ته راجع کېږي<sup>(۱)</sup>.

## دریم ډول: هغه صفتونه

چې په یو اعتبار ذاتي وي او په بل اعتبار فعلي وي لکه د الله پاک کلام، ځکه چې کلام د نوعیت او اصل په اعتبار ذاتي صفت دی خو ولې د کلام د احادو او افرادو په اعتبار فعلي صفت شمېرل کېږي په دې معنی چې کلام د الله پاک د مشیئت لاندې دی که یې خوبه شي خبرې کوي او که یې خوبه شي خبرې نه کوي.

هیڅه دې نه وي چې فعلي صفتونو ته اختیاري صفتونه او اختیاري افعال هم ویل کېږي<sup>(۲)</sup>.

(۱) تکوین له عدم څخه وجود ته راتلو ته ویل کېږي، ماتریدیان ټول فعلي صفتونه د تکوین له متعلقاتو څخه شمېري او د حقیقي صفت په توګه یې قابل نه دي په دې دلیل چې یا خو به ترې تعدد د قداماً ما بین ته راشي او یا به هم د الله پاک د ذات پورې د حوادثو قیام لازم شي.

(۲) شرح عقیده الطحاویة: (۱۲۸).



## دریم تقسیم: د اثبات په اعتبار د الله پاک صفتونه په دوه

### ډوله دي

لومړی ډول: خبري سمعي او عقلي صفتونه:

دا ډول ټول هغه صفتونه دي چې په ثبوت کې یې شرعي، عقلي او فطري دلیلونه شتون لري، لکه حیا، قدرت، علو، علم، سمع، بصر، ربوبیت، الوهیت او...

دوهم ډول: خبریه او سمعیه صفتونه:

دې ډول ته شرعیه او نقلیه صفتونه هم ویل کېږي، دا ډول هغه صفتونه دي چې د ثبوت په هکله یې خبر او سماع د الله پاک له اړخه او یا هم د هغه د رسول کریم ﷺ څخه شوي وي چې سلیم فطرت او دروست عقل یې د نفي پر ځای د تایید کوي، لکه د الله پاک قدم، ساق، اصابع، محیثت، استواء او..







## د الله پاک د صفتونو متعلق اصول او قواعد

د الله پاک د نومونو او صفتونو د ثبوت لپاره اهل السنة والجماعة داسې اصول، قواعد او ضوابط ایښي دي چې هم ورپکې له مخلوق څخه د الله پاک تنزیه شوي ده او هم هغه صفتونه چې الله پاک خپل ځان لپاره ثابت کړيدي بغير له تشبیه سم دم اعتراف دی.

### ۱ لوسې اصل

د کمالی صفتونو د ثبوت سره الله پاک له گردو عیبونو او نقصانونو څخه په پاکوالي عقیده لرل چې د تعطیل، تشبیه، تکلیف او تمثیل په رنگ نه وي رنگ شوي.

### ۲ دوهم اصل

د الله پاک د صفتونو د ثبوت په مهال تفصیل او ورڅخه د نفي په مهال په اجمال عقیده ساتل.

له تکلیف او تمثیل او تعطیل پرته الله پاک له ټول هغه صفتونه ثابتول چې هغه خپل ځان لپاره ثابت کړي وي او یا ورله د هغه رسول کریم ﷺ ثابت کړي وي، ځکه چې رسول الله ﷺ له تمام مخلوق څخه د الله پاک په ذات باندې ډېر ښه پوهیږي.

او په نفي کې اجمال کول چې الله پاک له هر ډول عیب، نقص او خونه پاک او لرې دی.

د ایت الكرسي او د سورت اخلاص او د قرانکریم د نورو ایتونو د مفصل اثبات په خیر مونږ هم په پوره اثبات قایل یو.

او د ﴿لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ﴾ د ایت په څېر په نفي کې د اجمال قایل یو.

علامة امام ابن القيم رحمته الله وايي:

له هر ډول نقص او عيب څخه د الله پاک تنزيه واجبه ده، که دغه عيب د الله پاک د ذات پورې متصل وي لکه: مرگ، کمزورتيا، خوب، پرکالي، اکراه، سفاهت، ظلم، او.....

او که يې د ذات پورې متصل نه وي لکه: شريك، ولد، والد...<sup>(۱)</sup>

### ۳ \* دريم اصل

له عيب او نقص پرته د الله پاک په کمالی صفتونو د ثبوت کلک اقرار کول چې په قرانکریم او يا هم په نبوي حديثونو کې يې په ښکاره ډول ثبوت راغلی وي.

د فلسفي او کلامي اصطلاحاتو په اړوند بايد له تفصيل څخه کار واخستل شي، تر ټولو لومړی به د دغې متفلسف انسان نه دا پوښتلی شي چې له دغې کلماتو نه ستا موخه څه ده؟ لکه: الله پاک نه فوق کې دی نه تحت کې، نه ښی طرف ته دی نه کېني طرف ته او....

که د قایل له دغې نظريې څخه مطلب دا و چې په الله باندې هېڅ مخلوق احاطه نه ده کړې او نه ورپکې د مخلوق څه شی شته، نو دا صحیح نفي ده چې ټول قرآني او نبوي نصوص يې تثبیتوي او که له دغې کلماتو څخه يې د الله پاک علو، استواء علی العرش مطلب و، نو دا باطله نفي ده، هېڅ کله يې حق طرفداري نه کوي.<sup>(۲)</sup>

### ۴ \* څلورم اصل

په نفي کې به د کمال د ضد ثبوت وي، ځکه بغير د کمال د ثبوت نه نفي ته يې آدبي ويل کېږي.

امام ابو العز الحنفي رحمته الله فرمايي: هر هغه نفي چې په قرانکریم او يا په نبوي حديثونو کې د الله پاک په صفتونو کې راشي، نو موخه يې د ضد د کمال ثبوت دی لکه الله پاک فرمايي:

﴿وَلَا يَظَلُمُ رَبُّكَ أَحَدًا﴾ [سورت كهف: ۴۹]

(۱) شرح القصيد النونية د دكتور خليل هراس ليکنه: (۲/ ۵۹-۵۱)

(۲) شرح العقيدة الطحاوية: (۲۳۸-۲۴۳)

ژباړه: او ستا رب په هېڅ چا باندې هېڅ ظلم نه کوي.

په دې ایت کې د الله پاک کمال عدل ته اشاره ده.

او فرمایي:

﴿لَا يَعْزُبُ عَنْهُ مِثْقَالُ ذَرَّةٍ فِي السَّمَوَاتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ﴾ [سورت سبا: ۳]

ژباړه: له الله پاک نه په اسمانونو او ځمکو کې هېڅ شي نه پټیږي.

په دې ایت کې د الله پاک کمال علم ته اشاره ده.

او داسې نور ایتونه.

او په عربی کې د نثر او شعر په ژبه ډېر داسې شواهد شته چې د ضد په عدم ثبوت نفي پکې د شان شوکت قدحه او ذم دی.

د دې خبرې د مزید تایید لپاره کولای شو چې دا شعریې نمونه ذکر کړو:

قُبَيْلَةٌ لَا يَغْدِرُونَ بِذِمَّةٍ      وَلَا يَظْلِمُونَ النَّاسَ حَبَّةَ خَرْدَلٍ

ژباړه: دغه قبيله گي دخپلې کرې ژمنې اړوند هېڅ غدر خیانت نه کوي او نه د وړې دانې په اندازه په چا ظلم زیاتې کوي.

دلته د خیانت انتفاء دانه ده چې گنې هغوی په وفاء کې شان شوکت لري او نه له ظلم کولو دا مراد دي چې گنې هغوی د عدل او انصاف څښتنان دي، نا بلکې دلته د هغوی کسر شان او کمزوری ته اشاره ده، چې له ډېرې ویرې نه شي کولای چې یا خو خیانت وکړي او یا هم په چا ظلم زیاتی وکړي.







## د الله پاك د اسمونو متعلق قواعد او ضوابط

### ۱ لومړۍ قاعده

د الله پاك ټول نومونه په غايت حسن كې دي، په دي معنی چې د الله پاك ټول نومونه داسې صفتونو ته شامل دي چې هېڅ نقص او عيب ورڅخه نه لازمېږي، نه احتمالاً او نه تقدیراً.

### ۲ دوهمه قاعده

د الله پاك نومونه د وصف د ثبوت سره درې شيانو ته شاملېږي:

۱) الله پاك لره دغه اسم ثابتول.

۲) الله پاك لره هغه صفت ثابتول چې د غه اسم ورته شامل وي.

۳) د دغې صفت حكم او مقتضى ثابتول.

لكه د مثال په توگه (**سَمِعَ**)، سمیع د الله پاك اسم دی چې الله پاك له د (**سَمِعَ**) صفت ثابتوي، د دغې وصف حكم او مقتضى هم دا ده چې الله پاك هر شى، هره جرگه مرکه، هره پټه او ښكاره خبره اورې.

### ۳ درېمه قاعده

د الله پاك نومونه د الله پاك په ذات او صفتونو باندې په مطابقت، شمول، او التزام دلالت كوي.

د مثال په توگه (**خَالِقٌ**) د الله پاك په ذات باندې په مطابقت دلالت كوي د خلق په صفت باندې يې دلالت تضمیني دی او په علم او قدرت يې دلالت التزامي دی.

### ۴ څلورمه قاعده

د الله پاك ټول نومونه توقيفي دي، عقل ته ورپكې هېڅ مجال نه دی پاتې چې

څنگه یې ثبوت په قرآني ایتونو او نبوي حدیثونو کې راغلی وي همغسې ورباندې ایمان لرل واجب دي، د عقل د غوښتنې سره سم ورپکې کمبوت او زیادت بطلان بلل کېږي.

په دې معنی چې د الله پاک نومونه چې څنگه یې ثبوت په قرآنکریم کې راغلی وي، همغسې به ورباندې د زړه نه سم دم اقرار کېدای شي، د عقل په ترازو به نه تلل کېږي چې ایا دغه اسم الله سره مناسب دی او که نه؟

## ۵ پنځمه قاعده

د الله پاک نومونه معلوم عدد نه لري.

کوم حدیث چې د الله پاک د نهه نوي نومونو په هکله راغلی دی، د هغه معنی دا ده چې الله پاک دغې انسان ته چې د الله پاک په نومونو تلفظ وکړي او یاد یې کړي جنت به یې داخل کړي، وروستنی جمله د مخکنی جملې نه مستقله نه بلکې د هغې لپاره تتمه ده، ځکه چې نبی ﷺ فرمایي:

«أَسْأَلُكَ بِكُلِّ اسْمٍ هُوَ لَكَ سَمِيَّتٌ بِهِ نَفْسِكَ، أَوْ عَلِمْتَهُ أَحَدًا مِنْ خَلْقِكَ، أَوْ أَنْزَلْتَهُ فِي كِتَابِكَ، أَوْ اسْتَأْتَرْتُ بِهِ فِي عِلْمِ الْغَيْبِ عِنْدَكَ»<sup>(۱)</sup>

او کوم نومونه چې الله پاک ورباندې احاطه کړې ده، نه خويې څوک شمارلی شي، او نه پرې احاطه کولای شي.

## ۶ شپږمه قاعده

د الله پاک په نومونو کې الحاد کول د اسم د مقتضی څخه مېلان کول دي، دغه مېلان او الحاد په څلور ډوله دی:

### د الحاد لومړی ډول:

د الله پاک د نومونو یا د نومونو له دلالتونو څخه کله انکار کول، لکه اهل التعطیل په عمومي توګه او جهمییه په ځانګړي توګه چې کوم ناروې چلند د الله پاک د نومونو سره کوي چې له اصل څخه یې په نفی قایل دي.

(۱) مسند احمد بن حنبل حدیث نمبر: (۳۷۱۲).



### د الحاد دوهم ډول:

چې د الله پاك نومونه د مخلوقاتو د نومونو په څير وگرځوي، لكه اهل التشبيه چې كوم ناوړه چلند د الله پاك په نومونو كې كوي.

### د الحاد دريم ډول:

الله پاك په داسې نوم نومول چې الله پاك پري خپله خپل ځان نه وي نومولی، لكه نصرانيان چې ورته (اب) وايي، يا لكه فلاسفه چې ورته (علة فاعله) وايي او وړاندې مو وويل چې د الله پاك نومونه توقيفي دي، د قراني او نبوي دليل پرته به هېڅ څوك هم الله پاك په بل نوم نه نوموي.

### د الحاد څلورم ډول:

د الله پاك له نومونو څخه د بتانو لپاره نومونه اشتقاق كول لكه كوم چلند چې مشركانو كړی و چې د (عزى) نه يې (عزیز) له (منان) يې (منات) او... اشتقاق كړي وو.

ټول هغه انواع چې په الحاد نومول كېږي او د الله پاك په نومونو كې ترې تغيير او تبديل لازمېږي، د قراني ايتونو او نبوي حديثونو له مخې په ښكاره دلالت حرام او ناروا دي.

د شرعي دليلونو له مخې ځينې الحاد كفر او ځينې يې شرك او... بلل كېږي







## د الله پاک د صفتونو هکله قواعد او ضوابط

### ۱ لومړنۍ قاعده

د الله پاک صفتونه ټول د کمال صفتونه دي لکه: حیا، قدرت، سمع، بصر، رحمت، عزت، حکمت، علو، عظمت، او... هېڅ راز عیب او نقص پکې شتون نه لري.

چې کله هم په صفت کې نقص او عیب وي، هېڅکله یې ثبوت د الله پاک په حق کې جواز نه لري، لکه: جهل، نسیان، عجز، روندوالی، کونوالی او...

### ۲ دوهمه قاعده

د الله پاک له اسمو او څخه د صفتونو باب ډېر زیات وسیع دی، په دې معنی چې هر اسم صفت ته متضمن وي چې د صفت اشتقاق ورڅخه کېدای شي او صفتونه یواځې د الله پاک د افعالو پورې تعلق لري، د الله پاک افعال داسې انتهاء نه لري لکه څنگه چې یې اقوال انتهاء نه لري.

د مثال په توګه: الله پاک فرمایي:

﴿إِنَّ بَطْشَ رَبِّكَ لَشَدِيدٌ﴾ [سورت بروج: ۱۴]

د ایت په رڼا کې مونږ الله پاک لره د بطش صفت ثابتوو، خو د باطش اسم ورله نه ثابتوو.

### ۳ درېمه قاعده

د الله پاک صفتونه په دوه تقسیمه دي:

ثبوتیه، سلبيه.

ثبوتیه هغه صفتونو ته ویل کېږي چې الله پاک خپل ځان لپاره په قران کریم

کې او یا ورله د هغه رسول کریم ﷺ په صحیحو او صریحو حدیثونو کې ثابت کړي وي.

ټول د کمال صفتونه دي چې یو یې هم د نقص او عیب صفت نه دی. سلبيه صفتونه هغې ته ویل کېږي چې الله پاک له خپل ځان نه په قران کریم کې او یا ورڅخه د هغه رسول کریم ﷺ په صحیحو او صریحو حدیثونو کې نفي کړيوي. لکه: مرگ، خوب، جهل، نسیان او....

## ٤ ✨ څلورمه قاعده

ټول ثبوتیه صفتونه د مدح او کمال صفتونه دي، څومره چې د صفتونو دلالت اضافه کېږي هومره د موصوف کمال زیاتېږي.

سلبيه صفتونه زیاتره په دريو حالتونو کې ذکر کېږي:

د سلبيه صفت لومړی حالت: د الله پاک په دې قول کې د عموم کمال بیان چې الله پاک د نقص صفتونه نه لري:

﴿لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ﴾ [سورت شوری: ۱۱]

او په دي قول کې چې

﴿قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ﴾ [سورت اخلاص: ۵]

د سلبيه صفت دوهم حالت: د هغې دعواگانو نفي کول چې مشرکانو په الله پاک باندې دروغ تړلي دي، الله پاک فرمايي:

﴿أَنْ دَعَا لِلرَّحْمَنِ وَلَدًا ۝ وَمَا يَنْبَغِي لِلرَّحْمَنِ أَنْ يَتَّخِذَ وَلَدًا﴾ [سورت مريم: ۹۱ - ۹۲]

د سلبيه صفت دريم حالت: د معلوم شي له وجي د الله پاک د کمال په اساس د نقص او عیب وهم منع کول.

لکه الله پاک فرمايي:

﴿وَلَقَدْ خَلَقْنَا السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ وَمَا مَسَّنَا مِنْ

لُغُوبٍ﴾ [سورت ق: ۳۸]

## ۵ پنځمه قاعده

ثبوتیه صفتونه په دوه ډوله دي:

ذاتیه صفتونه او فعلیه صفتونه.

ذاتیه صفتونه دپته ویل کېږي چې الله پاک ورباندې همېشه لپاره متصف وي، لکه علم، قدرت، سمع، بصر، عزت، حکمت، علو، عظمت.

هېره دې نه وي چې ټول خبري صفتونه په دې نوعه کې شاملېږي، لکه: وجه، یدین، سترگې، او داسې نور.

فعلی صفتونه هغې ته ویلای شي چې د الله پاک د مشیئت اړوند وي، که یې وغواړي کوي یې او که یې وغواړي نه یې کوي، لکه: استواء علی العرش، د دنیا اسمان ته نزول او داسې نور....

## ۶ شپږمه قاعده

د الله پاک د صفتونو د ثبوت په مهال له دوو شیانو څخه ځان ژغورنه لازم ده: تمثیل د الله پاک ثابت شده صفتونو باندې د مخلوق د صفتونو په شان عقیدې ساتلو ته ویلای شي په دې معنی چې د الله پاک صفتونه د مخلوق د صفتونو په څیر وگڼي دا عقیده د کفر عقیده ده.

دومره ده چې تمثیل او تشبیه منځنی توپیر عموم او خصوص لري، په دې معنی چې هر تمثیل تشبیه ده خو هره تشبیه تمثیل نه ده.

له همدغې کبله الله پاک په قران کریم له خپل ځان مماثل نفی کړی دی چې

﴿لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ﴾ [سورت شوری: ۱۱]

تکلیف د الله پاک د صفتونو څرنګوالي بیانولو ته ویل کېږي.

## ۷ اوومه قاعده:

د الله پاک ټول صفتونه توقيفي دي، عقل لپاره ورپکې هېڅ راز دخل او مجال نشته، معنی دا ده چې د الله پاک صفتونه به څوک په عقل نه ثابتوي چې دا صفت ځکه ثابتوم چې زما عقل یې مني او دا ځکه نه ثابتو م چې زما عقل یې نه مني، نا بلکې د الله د صفتونو د ثبوت معیار قرآني ایتونه او نبوي حدیثونه دي.

الله پاک لره به هغه صفتونه ثابتېدای شي چې الله پاک یې خپله ځان لپاره په قرانکریم کې ثابت کړيوي، او یا ورله د هغه پیغمبر محمد ﷺ ثابت کړي وي. هر هغه صفت چې قرانکریم د الله پاک په حق کې د ثابت کړی وي، درې وجهې لري:

په ثابت شوي صفت تصریح کول، لکه: عزت، قوت، بطش، وجه، یدین.. له ثابت شوي صفت نه الله پاک لره اسم ثابتول لکه: مغفرت نه الله پاک لره د غفور اسم ثابتول.

د ثابت شوي صفت په فعل یا هغه څه چې دغه صفت ورباندې دلالت کوي تصریح کول، لکه: په

﴿الرَّحْمَنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَى﴾ [سورت طه: ۵] کې د استواء صفت.

یا په «يُنزِلُ رَبُّنَا تَبَارَكَ وَتَعَالَى كُلَّ لَيْلَةٍ إِلَى السَّمَاءِ الدُّنْيَا»<sup>(۱)</sup> کې د نزول صفت.

په ﴿إِنَّا مِنَ الْمُجْرِمِينَ مُنْقِمُونَ﴾ [سورت سجده: ۲۲] کې د انتقام صفت.



(۱) صحیح البخاري حدیث نمبر: (۱۱۴۵).



## توحید الاسماء والصفات د عقل او نقل په اعتبار سره

الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ، وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَى نَبِيِّنَا وَسَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ ﷺ وَ عَلَى  
آلِهِ وَأَصْحَابِهِ وَمَنْ تَبِعَهُمْ بِإِحْسَانٍ إِلَى يَوْمِ الدِّينِ، وَبَعْدُ:

مونږ تاسو ته د سلفو صالحينو د عقیدې تشریح او توضیح غواړو، غواړو چې د  
توحید الاسماء والصفات اړوند لاره پسې مزیده نوره هم پرقینده او ښه وځلیري.

لومړی: تاسو باید په دې پوهیږئ چې د توحید الاسماء والصفات په موضوع  
کې ننوتل، دا موضوع ډېره څېړل، په دې موضوع کې ژور نظر کول او په هکله یې  
ډېرې پوښتنې کول سلفو صالحینو له هغې بدعاتو څخه شمیرلي دي چې پایلې یې  
ډېرې ستونزمنې دي.

تاسو په دې ښه پوهیږئ چې د هغې ایتونو څېړنه چې په قران کریم کې د الله  
پاک د اسماء او صفتونو په اړه غږېدلې دي، قران کریم پرې داسې دلالت کوي  
چې دغه ایتونه په درې بنسټونو ولاړ او مرکز دي.

که هر چا دغه درېو شیانو ته غاړه کېښوده، په دروسته معنی یې د حق  
فرمانبرداري وکړه او د هغې سالمې عقیدې څښتن جوړ شو چې په کومه عقیده  
نبی کریم ﷺ او د هغه ملګري او نور سلف صالحین وو.

او که چا له دغې درې بنسټونو څخه یو اساس هم پرېښود او غاړه یې ورته په  
سمه معنی کې نه ښوده، نو یې لارې او په ناسمه روان دی.

په دغې درېو اړو اساسونو باندې قران کریم ښکاره دلالت کوي.

### لوه یې اساس

له ګردو مخلوقاتو سره له تشبیه او تمثیل څخه الله پاک منزّه او پاک کړئ، هغه

له هېڅ شی سره مه مشابهه کوي، د الله پاک ثابت صفتونه د مخلوق دصفتونو په څېر مه گڼي، په دی اصل باندې د الله پاک دا قول دلیل دی

﴿لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ﴾ [سورت شوری: ۱۱]

ژباړه: د الله پاک په شان هېڅ شی نشته دی او هغه اورېدونکی او لیدونکی دی.

او الله پاک فرمائي:

﴿وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ﴾ [سورت اخلاص: ۴]

ژباړه: او د الله پاک سره هېڅ څوک مساوي او همنامی نشته.

او الله پاک فرمائي:

﴿فَلَا تَضْرِبُوا لِلَّهِ الْأَمْثَالَ﴾ [سورت نحل: ۷۴]

ژباړه: تاسو الله پاک لره د مشابهت مثالونه مه بيانوي.

## دوهم اساس

په ټولو هغه څه باندې بې له شک او شبهې ايمان لرل چې الله پاک خپل ځان لپاره خپله ثابت کړي دي، ځکه چې د الله رب العلمين په ذات باندې د الله پاک نه بل هېڅ څوک ښه نه پوهيږي، الله پاک فرمائي:

﴿ءَأَنْتُمْ أَعْلَمُ أَمِ اللَّهُ﴾ [سورت بقره: ۱۴۰]

ژباړه: ايا تاسو ډېر ښه پوهه ياست که الله پاک؟

او د الله پاک په هغې صفتونو کلک ايمان لرل چې ورله نبي ﷺ په صحيحو او صريحو حديثونو کې ثابت کړي وي، ځکه چې د الله پاک په ذات باندې له هغه څخه وروسته د هغه خور پېغمبر محمد ﷺ ډېر ښه پوهيږي، الله پاک د نبي ﷺ په حق کې فرمائي:

﴿وَمَا يَطِّقُ عَنِ الْأَمْرِ إِذْ يَنْصَرِفُ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ﴾ [سورت نجم: ۳-۴]

ژباړه: او دغه پېغمبر له خپل ځان نه خبرې نه کوي، نه ده دغه مگر وحي ده چې ورته کېدای شي.



په هر مکلف لازم دي چې د الله پاک په هغې صفتونو ایمان ولري چې الله پاک د خپل ځان لپاره ثابت کړي دي او یا ورله د هغه رسول ﷺ په صحیحو او صریحو حدیثونو کې ثابت کړي وي او د ثبوت سره سره به الله پاک د گرد مخلوق له مشابهت څخه پاک او منزّه بولي.

او که څوک له دې دوو اصلونو څخه یو اصل هم اخلال کړي، نو د بې لاری او گمراهۍ په کندو کې پړېوت، ځکه هغه انسان چې د لویو اسمانونو او ځمکو د رب په وړاندې د افراط او زیاتې لمنه ټینګه ونیسي او بیا د الله پاک په ذات باندې د دې جرأت وکړي او ټول صفتونه چې هغه د ځان لپاره خپله ثابت کړي وي او دا یې ترې بېرته نفي کړي، نو دغه انسان سالم نه بلکې ظالم دی.

ځکه الله رب العلمین خو د خپل ځان لپاره د کمال او کبریاء صفتونه ثابتوي او دغه لیونی انسان د دومره جهالت سره د الله پاک مخې ته ودرېږي او ورته وايي: په کومو صفتونو چې تا خپل ځان موصوف کړی دی ستا د شان سره مناسب نه دی، ځکه چې پلانکی پلانکی نقص ترې لازمیږي، زه ستا د دغې ثابتو صفتونو تأویل کوم، صفت او معنی دواړه لغوه کوم او په بدل کې یې تا لره نور داسې صفتونه ثابتوم چې په قران کریم او نبوي حدیثونو کې هېڅ وجود نلري.

﴿سُبْحَانَكَ هَذَا بُهْتَنٌ عَظِيمٌ﴾ [سورت نور: ۱۶]

په ځانکړي توګه هغه څوک چې په دې زعم رهې دي چې د الله تعالی صفتونه د مخلوق د صفتونو په شان دي، دغه انسان لیونی، جاهل، ملحد او بې لارې دی. او د چا ایمان چې د الله په صفتونو پیاوړی وي، د مخلوق له صفتونو څخه یې منزّه بولي، دغه انسان مؤمن، مسلمان او د تشبیه او تعطیل د هلاکونکو شبهاتو له رنځ څخه بري او روغ رمټ دی.

په دغه څېر د الله پاک په صفتونو باندې ایمان لرل د الله پاک د دې قول تحقیق دی چې ﴿لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ﴾.

په دې ایت کې ډېر لوی تعلیم دی، دې ایت ټولو رامنځ ته شوو اشکالاتو ته ځواب ویلی دی او د الله پاک د اسماء او صفتونو اړوند شبهات یې حل او فصل کړي دي.

څکه الله پاک د ﴿لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ﴾ نه وروسته فرمایي ﴿وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ﴾ نو کله چې (سَمْع) او (بَصْر) په دې معنی چې کتل او اورېدل دي حالانکه چې په دې اوصافو باندې نور حیوانات هم موصوف دي، داسې ښکاري چې الله رب العلمین په وروستي او محکني جمله کې دپته اشاره کوی چې مخلوق هم (سَمْع) او (بَصْر) لري، داسې نه چې څوک له الله پاک نه (سَمْع) او (بَصْر) نفي نه کړي، په دې دلیل او دعوه چې حادث - مخلوق - هم (سَمْع) او (بَصْر) لري او یا له ثبوت څخه تشبیه لازمیري، نا بلکې په مخلوق دا واجب دي چې د الله رب العلمین لپاره (سَمْع) - او رېدل - او (بَصْر) - کتل - ثابت کړي، په دې اساس او بنیاد چې ﴿لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ﴾.

نو الله پاک لره داسې صفتونه شته چې د هغه دکمال او جلال سره ښائیږي او د مخلوق لپاره هم صفتونه شته چې د مخلوق د عجز او حالت سره سم دي.

او د دواړو خواو صفتونه حق او ثابت دي هېڅ شک او شبهه پکې نشته.

مگر دومره خبره ده چې د ځمکو او اسمانونو د رب صفتونه له دې نه ډېر اعلی او اکمل دي چې د مخلوق د صفتونو سره دې مشابهت وځوري.

که څوک له الله رب العلمین څخه داسې صفتونه نفي کړي چې هغه د خپل ځان لپاره ثابت کړي وي، دغې انسان خپل ځان د الله پاک نه د الله پاک په ذات ځان ډېر زیات پوهه وگرځو.

﴿سُبْحَانَكَ هَذَا بُهْتَنٌ عَظِيمٌ﴾ [سورت نور: ۱۶]

او څوک چې دا گمان کوی چې د الله پاک صفتونه د مخلوق د صفتونو په شان دي او ورسره مشابه دي، لږ محکې مو وویل چې دغه انسان بې لارې، ملحد او لیونی دی.

دغه انسان د الله پاک د دې قول په حکم کې چې د مشرکانو اړوند دی هم داخلیري

﴿تَاللَّهِ إِنْ كُنَّا لِنَفِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴿۱۷﴾ إِذْ نَسُواكُمْ رَبِّ الْعَالَمِينَ﴾ [سورت شعراء: ۹۷ - ۹۸]

ژباړه: لوړه په الله چې مونږ په ښکاره بې لاری کې وو، کله چې مونږ تاسې د رب العلمین سره برابرولئ.

او څوک چې الله رب العلمین د مخلوق سره یو شان بولي هغه لیونی دی.

تاسو باید په دې هم وپوهېږئ چې متکلمین هغه خلک دي چې په علم الکلام کې سم دم ننوتی دي، د منطقي قیاسونو په بنسټ یې د عقلی دلائلو په نوم څېړنې دلائل رامنځ ته کړي، د دغې دلائلو په اساس یې د الله ټول ثبوتی صفتونه شپږ قسمونو ته په دې ډول تقسیم کړل: صفات نفسی، صفات معنی، صفات معنویه، صفات فعلیه، صفات سلبيه، صفات جامعه.

او د صفتونو نورو پاتې ډولونه اعتباري امور وبلل چې په خارج کې وجود نه لري، دا قاعده یې د ټولو رامنځ ته شوې اشکالاتو اصل او د گمراهی بنسټ سبب وگرځېد.

وسمهال به د متکلمینو په هغې تقسیم څېړنه پېل کړو چې هغوی په قران کریم کې د صفتونو د ایتونو اړوند کړی دی، سره له دې چې په دغې صفتونو الله پاک هم موصوف دی او مخلوق یې هم ورباندې موصوف کړی دی، د خالق صفتونه هم حق او رښتیا دي او د مخلوق صفتونه هم حق او رښتیا دي، خود خالق پروردگار او د مخلوق د صفتونو ترمنځ هېڅ راز مشابهت او ورته والی نشته، ځکه چې د الله پاک صفتونه د هغه د مقدس ذات سره وړ او مناسب دي او د مخلوق صفتونه د هغوی د عجز او افتقار سره مناسب دي.

د خالق او د مخلوق د صفتونو ترمنځ دومره توپیر او فرق دی څومره توپیر چې د خالق د ذات او د مخلوق د ذات ترمنځ دی.

اما هغه خبره چې نن سبا د مسلمانانو ترمنځ په بېلابېلو سیمو کې تر غوږ کيږي چې یک او یواځې هغوی اووه صفتونه د الله پاک په حق کې ثابتوي او په صفات المعانی یې نوموي، خود د دغې سره د نورو صفات معانیو نه انکار کوي.

د دوی په اصطلاح صفات معانیه هغې ته ویل کيږي چې:

په وجود یې معنی دلالت کوي او دغه صفت قائم بالذات وي.

هغه صفات معانی چې هغوی پرې اقرار کوي اووه صفتونه دي، چې په لاندې توگه یې یادونه کيږي:

قدرت، اراده، علم، حیاة، سمع، بصر، کلام.

باقی نور ټول صفات معاني یې له الله پاک څخه نفی کړي دي چې په راروانو کړبنو کې یې مزیده تفصیلی خپرنه، دغه مسئله به د الله پاک د کتاب د قرآني ایتونو په رڼا کې واضحه کړو.

معتزله بیا له دغې اوو صفتونو څخه هم منکر دي له دغې صفتونو څخه یواځې احکام ثابتوي او بس، هغوی وايي: الله پاک قادر دی خو پخپل ذات، سمیع دی خو پخپل ذات او....

نو معتزله د تعدد قدیم نه د تبینتې له کبله (سمع، بصر، حیاة، علم...) نه ثابتوي.

د معتزلو د دغې درېخ تناقض او څرگنده گمراهي هر عاقل ته په ډاگه ده.

چې کله یو ذات پورې علم قائم نه شی له علم پرته ورته عالم ویل ناشوني دي، د دې تناقض اړوند ژورې عقلي خپرني ته هېڅ اړتیا نشته.





## صفات معنویه او پر هغې بحث او څېړنه

چې کله ستاسو عقل ته تېره څېړنه یو څه اندازه بنکته شوه، اوس به په هغې صفتونو خبرې اترې وکړو چې هغوی پرې اقرار کړی دی او په ثبوت یې قایل دي.

مونږ وایو: (۱)

الله لره د (قدرت) په صفت هغوی قائل دي او پرې یې موصوف کړی دی،  
الله پاک فرمایي:

﴿إِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾ [سورت بقره: ۲۰]

ژباړه: یقینا چې الله پاک په هر څه قدرت لرونکی دی.

مونږ هم په قطع او جزم وایو چې الله پاک د قدرت په صفت موصوف دی څنگه چې د هغه د شان او کمال سره بنائېږي.

همدغه شان الله پاک خپل مخلوق هم د قدرت په صفت موصوف کړی دی،  
الله پاک فرمایي

﴿إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِنْ قَبْلِ أَنْ تَقْدِرُوا عَلَيْهِمْ فَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ عَفُوٌّ رَحِيمٌ﴾

[سورت مائده: ۳۴]

ژباړه: مگر هغه کسان چې توبه وباسي مخکې له دې چې تاسې پرې برلاسي شئ.

الله پاک په دې ایت کې د مخلوق لپاره هم قدرت ثابت کړی دی.

او دا زمونږ عقیده ده چې په قران کریم ټول هر څه حق او رښتیا دي، الله پاک داسې حقيقي قدرت لري چې څنگه یې د کمال او جلال سره بنائېږي او

(۱) معنویه صفتونه دوی هغې ته وايي چې د عدم او وجود ترمنځ وي چې له جملې څخه یې دغه اووه صفتونه دي چې شیخ رحمته الله علیه یې یادونه کړېده او دارنگه عقاید د متکلمینو د حماقتونو نمونې دي. ژباړن.

مخلوق یې هم حقیقي قدرت لري چې څنگه د هغوی د حال، فناء عجز او افتقار سره مناسب دی.

د خالق او مخلوق د قدرت د دواړو صفتونو ترمنځ دومره توپیر او فرق دی څومره فرق او توپیر چې د خالق ذات او د مخلوق د ذات ترمنځ دی، دومره فرق د صفتونو د ثبوت لپاره بسنه کوي.

په قران کریم کې الله پاک خپل ځان په ډېرو ایتونو کې په (سمیع او بصیر) موصوف کړی دی، الله پاک فرمایي

﴿إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ﴾ [سورت مجادلة: ۱]

ژباړه: يقينا چې الله پاک اورېدونکی او ليدونکی دی.

او فرمایي:

﴿لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ﴾ [سورت شوری: ۱۱]

ژباړه: د الله پاک په څېر هېڅ شی نه شته او هغه ليدونکی او اوريدونکی دی.

او د دغې سره یې خپل مخلوق هم په (سمیع او بصیر) موصوف کړی دی، الله پاک فرمایي:

﴿إِنَّا خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ نُطْفَةٍ أَمْشَاجٍ نَبْتَلِيهِ فَجَعَلْنَاهُ سَمِيعًا بَصِيرًا﴾ [سورت دهر: ۲]

ژباړه: مونږ انسان له مختلطې نطفې څخه پيدا کړی دی چې له يو حالت نه مو بل حالت ته بوتو او بيا مو هغه اوريدونکی او ليدونکی وگرځو.

او الله پاک فرمایي:

﴿أَسْمِعْ بِهِمْ وَأَبْصُرْ يَوْمَ يَأْتُونََنَا لَكِنِ الظَّالِمُونَ الْيَوْمَ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ﴾ [سورت مريم: ۳۸]

ژباړه: په هغه ورځ چې دوی مونږ ته راشی دوی به څومره بڼه اوريدونکي او ليدونکي وي.

او څه چې په قران کریم کې دي ټول رښتيا او حق دي، مونږ پکې هېڅ شک او شبهه نه لرو، الله پاک حقیقي (سمع او بصر) لري چې څنگه د هغه د جلال او

کمال سره ښائپیری او مخلوق هم حقیقي (سمع او بصر) لري چې څنگه د هغوی د حال، عجز، فناء او فقر سره مناسب او ښائپیری.

د خالق او مخلوق د صفتونو ترمنځ دومره مخالفت او منافات دی لکه د خالق او د مخلوق د ذات ترمنځ چې څومره دی.

الله پاک خپل ځان د (حياة) په صفت موصوف کړی دی، الله پاک فرمایي:

﴿وَتَوَكَّلْ عَلَى الْآلِئِ الَّذِي لَا يَمُوتُ﴾ [سورت فرقان: ۵۸]

ژباړه: په هغه ژوندي ذات بروسه ولره چې نه مړ کېږي.

او الله پاک خپل مخلوق هم د (حياة) په صفت موصوف کړی دی، الله پاک فرمایي:

﴿وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ أَفَلَا يُؤْمِنُونَ﴾ [سورت انبياء: ۳۰]

ژباړه: او مونږ هر ژوندى شېزه له اوبو څخه پيدا کړې دی، دوی ولې ایمان نه لري.

او بیا فرمایي:

﴿وَسَلَّمَ عَلَيْهِ يَوْمَ وُلِدَ وَيَوْمَ يَمُوتُ وَيَوْمَ يُبْعَثُ حَيًّا﴾ [سورت مریم: ۱۰]

ژباړه: او سلام دې وي په هغه باندې په هغه ورځ چې وړیکې پيدا شوی و او په هغه ورځ چې وړیکې به مړ کېږي او په هغه ورځ چې به وړیکې ژوندى راپاڅیږي.

او الله پاک فرمایي:

﴿يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَمِيتِ وَيُخْرِجُ الْمَمِيتَ مِنَ الْحَيِّ وَيُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَكَذَلِكَ تُخْرَجُونَ﴾

[سورت روم: ۱۹]

ژباړه: الله پاک ژوندى له مړي څخه راوباسي او مړی له ژوندي څخه راوباسي، له مړینې (وچکالی) وروسته ځمکه رازرغونوي، همداسې به تاسو هم راپورته کړی شئ.

او په قاطع ډول وایو چې: د الله پاک لپاره د (حیاء) صفت شته او حقيقي صفت دی څنگه چې د الله پاک د کمال او جلال سره بنائپرې.

د مخلوق لپاره هم د (حیاء) صفت شته دی څنگه چې د دوی د حال، عجز او فناء سره مناسب دی.

د خالق او د مخلوق د (حیاء) د صفت ترمنځ دومره ډېر منافات او فرق دی، څومره فرق چې د خالق د ذات او د مخلوق د ذات ترمنځ دی.

❁ الله پاک ځان د ارادې په صفت موصوف کړی دی، الله پاک فرمایي:

﴿فَعَالٌ لِّمَا يُرِيدُ﴾ [سورت بروج: ۱۶]

ژباړه: الله پاک ډېر ښه کونکی دی د هغه کار چې هغه یې وغواړي.

او فرمایي:

﴿إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ﴾ [سورت یس: ۸۲]

ژباړه: یقینا چې د الله پاک امر چې د څه شی اراده وکړی نو ورته ووايي چې شه نو هغه شی موجود شي.

او الله پاک خپل څېنې مخلوق هم د ارادې په صفت موصوف کړی دی، الله پاک فرمایي:

﴿إِنْ يُرِيدُونَ إِلَّا فِرَارًا﴾ [سورت احزاب: ۱۳]

ژباړه: دوی اراده نه لري مگر د تېښتې.

او فرمایي:

﴿تُرِيدُونَ عَرَضَ الدُّنْيَا وَاللَّهُ يُرِيدُ الْآخِرَةَ﴾ [سورت انفال: ۶۷]

ژباړه: ایا تاسو د دنیا متاع اراده لرئ او حالانکه الله پاک له تاسو څخه د اخرت اراده لري؟

او فرمایي:

﴿يُرِيدُونَ لِيُطْفِئُوا نُورَ اللَّهِ بِأَفْوَاهِهِمْ وَاللَّهُ مُتِمُّ نُورِهِ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ﴾ [سورت صف: ۸]



ژباړه: دوی اراده لري چې د الله پاک نور (رڼا) د خولې په پوکو مړه کړي او الله هرومرو خپله رڼا بشپړه کونکی دی که څه هم کافران یې پسند نه بولي. او په دې کې شک نشته چې د الله پاک لپاره حقیقي اراده شته دی، څنگه چې د هغه د کمال او جلال سره ښائیږي.

او د مخلوق لپاره هم حقیقي اراده شته څنگه چې د دوی د حال، عجز، فناء او افتقار سره مناسب او ښائیږي.

خومره فرق او منافات چې د خالق د ذات او د مخلوق د ذات ترمنځ دی، دغه اندازه فرق د خالق د ارادې د صفت او د مخلوق د ارادې د صفت ترمنځ هم دی.

الله پاک خپل ځان د (علم) په صفت موصوف کړی دی، الله فرمایي:

﴿وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ﴾ [سورت تغابن: ۱۱]

ژباړه: او الله پاک په هر شي پوهه او دانا دی.

او فرمایي:

﴿لَئِنْ اللَّهُ يَشْهَدُ بِمَا أَنْزَلَ إِلَيْكَ أَنْزَلَهُ، يَعْلَمُهُ﴾ [سورت نساء: ۱۶۶]

ژباړه: لکن الله پاک گواهي ورکوي په هغه څه چې په تا باندې یې د خپل علم سره نازل کړي دي.

او فرمایي:

﴿فَلْفَقَصْنَاهُمْ عَلَيْهِمْ بَعثْنَا عَلَيْهِمْ مِنْ بَيْنِنَا لَأُولِي الْإِبْرَاهِيمَ﴾ [سورت أعراف: ۷]

ژباړه: خامخا به مونږ. دوې ته د علم سره بیان وکړو او د دوی له اعمالو څخه مونږ غائب (نا خبره) نه یو.

او الله پاک خپل ځېنې مخلوق هم په علم موصوف کړی دی، الله پاک فرمایي:

﴿قَالُوا لَا تَوْجَلْ إِنَّا نُبَشِّرُكَ بِغُلَامٍ عَلِيمٍ﴾ [سورت حجر: ۵۳]

ژباړه: ملائکو ورته وویل: مه وېرېږه، مونږ درته په پوهه (دانا) هلک زېږی درکوو.

او الله پاک فرمایي:

﴿وَإِنَّهُ لَدُوٌّ عَلِيمٌ لِّمَا عَلَّمْنَاهُ﴾ [سورت یوسف: ۶۸]

ژباړه: او يقينا هغه د لوی علم څښتن و چې مونږ ورته ورکړی و. او په دې کې هېڅ شک نشته چې د رب کائنات لپاره حقيقي علم شته او هغه پرې موصوف دی، څنگه چې د هغه د جلال او کمال سره لائق او ښائيزي. او د مخلوق لپاره يې هم حقيقي علم شته چې څنگه د هغوی د افتقار، عجز، حال او فناء سره لائق او ښائيزي، د خالق رب کائنات د حقيقي علم او د مخلوق د حقيقي علم ترمنځ دومره منافات او فرق دی لکه څومره توپير چې د خالق لایزال او د مخلوق د ذات ترمنځ دی.

❖ الله پاک خپل ځان د (کلام) په صفت موصوف کړی دی، الله پاک فرمائي:

﴿وَكَلَّمَ اللَّهُ مُوسَى تَكْلِيمًا﴾ [سورت نساء: ۱۶۴]

ژباړه: او الله پاک خبرې کړي دي موسی ﷺ سره په خبرو کولو سره. او الله پاک فرمائي:

﴿فَأَجْرُهُ حَتَّى يَسْمَعَ كَلِمَ اللَّهِ﴾ [سورت توبه: ۶]

ژباړه: کافر ته تر هغه امن ورکړه تر څو د الله پاک کلام او خبرې واورې. او خپل ځينې مخلوق يې هم د (کلام) په صفت موصوف کړی دی، الله فرمائي:

﴿فَلَمَّا كَلَّمَهُ قَالَ إِنَّكَ الْيَوْمَ لَدَيْنَا مَكِينٌ أَمِينٌ﴾ [سورت يوسف: ۵۴]

ژباړه: چې کله يې ورسره خبرې اترې وکړې نو باچا ورته وويل ته مونږ سره نن نه وروسته پاتې کېدونکي او په رازونو امين يې. او فرمائي:

﴿الْيَوْمَ نَخْتِمُ عَلَىٰ أَفْوَاهِهِمْ وَتُكَلِّمُنَا أَيْدِيهِمْ﴾ [سورت يس: ۶۵]

ژباړه: مونږ ورته نن ورځ په خولو مهرونه لگوو او مونږ سره به د دوی لاسونه خبرې وکړي.

او په دې کې هېڅ شک نشته چې د الله پاک لپاره حقيقي کلام شته چې څنگه

د هغه د کمال سره لائق او بنائېږي.

او د مخلوق لپاره هم حقيقي کلام شته څنگه چې د دوی د عجز، افتقار، حال او فناء سره بنائېږي.

د خالق تعالی د حقيقي کلام او د مخلوق کلام ترمنځ دومره توپیر دی لکه څومره توپیر او منافات چې د خالق د ذات او د مخلوق د ذات ترمنځ دی.

دغه تېره څېړنه چې تاسو د کومو صفتونو اړوند واورېده دېته هغوی صفات معنویه وايي چې د قران کریم ایتونو پرې الله پاک هم موصوف کړی دی او مخلوق یې ورباندې هم موصوف کړی دی او دا خبره په هېڅ عاقل پټه نده چې د الله پاک ټول صفتونه حق او رښتیا دي چې څنگه د هغه د برابری او کمال سره لائق او بنائېږي.

او د مخلوق لپاره هم حقيقي صفتونه شته دی چې څنگه د هغوی د فقر، عجز او فناء سره مناسب دي.

او د صفتونو ترمنځ دومره فاصله ده څومره فاصله چې د ذواتو ترمنځ ده.

اوس مهال به په هغه صفتونو رڼا واچوو چې دوی ورته صفات سلبيه وايي.







## د متکلمینو په نېز سلبي صفتونه

### او په هغې علي خیر نه

سلبي صفت هغې ته ویلای شي چې په عدم محض دلالت کوي (۱) موخه یې ورڅخه دا ده چې له الله پاک څخه داسې صفتونه نفي کول چې د شان سره یې نه بنائېږي، پرته له دې چې صفت دې د ذات پورې قائمې وجودي معنی باندې دلالت وکړي.

د دی مذهب لارویانو سلبي صفتونه پنځه تقسیمه کړي دي چې شپږم نلري او د سلبي صفتونو دغه ډولونه په دې توگه دي:

قَدَم، بقاء، مخالفة الخلق، وحدانیت، غنی مطلق.

هېره دې نه وي چې (غنی مطلق) ته (قیام بالنفس) هم وایي، له دې عبارت یې موخه دا ده چې الله پاک له (حیز، جهت او محل) نه غني دی.

د هغوی د دې خبرې له پېژندو وروسته باید په دې هم پوهه شئ چې متکلمینو د الله پاک په حق کې د (قَدَم او بقاء) صفتونه ثابت کړي دي، په دې زعم چې دغه دواړه صفتونه الله پاک خپل ځان لپاره په دې قول کې ثابت کړي دي چې

﴿هُوَ الْأَوَّلُ وَالْآخِرُ﴾ [سورت حدید: ۳]

ژباړه: الله پاک اول دی (څوک ترې مخکې نه و) او اخر دی (وروسته ترې څوک نشته دی).

او (قَدَم) د عقیدې په اصطلاح کې (سلب العدم السابق) یعنې د مخکني شتوالي ته ویل کیږي خو دومره ده چې (قَدَم) له (ازل) څخه خاص دی.

حُكَّة (ازل) هغې ته ویل کیږي چې پېل او افتتاح ونه لري که هغه وجودي

(۱) عدم محض دېته ویل کیږي چې بالکل نه وي. ژباړن.

وي لکه د الله پاک ذات او د هغه صفتونه او که عدي وي لکه ما سوی د الله نه نور ټول حوادث.

د متکلمینو په نېز (قَدَم) هغه ته ویل کیږي چې پیل او افتتاح ونه لري په دې شرط چې وجودي وي لکه د الله پاک ذات چې د کمال او جلال په صفتونو موصوف دی.

اوس به په هغې صفتونو نظر واچوو چې دوی الله پاک لره ثابت کړي دي لکه (قَدَم او بقاء) اگر که ځینې علماء د الله پاک په (قَدِيم) موصوفول بد هم گڼي چې لږ څه وروسته یې توضیح راروانه ده.

الله پاک خپل مخلوق په (قَدَم) موصوف کړی دی، الله پاک فرمایي:

﴿قَالُوا تَاللّٰهِ اِنَّكَ لَفِي ضَلٰلٍ اَلْبَدِيَةِ﴾ [سورت يوسف: ۵۸]

ژباړه: بچو یې ورته وویل: په الله سوگند چې تروسه ته په مخکنۍ گمراهۍ کې یې او الله پاک فرمایي:

﴿وَالْقَمَرَ قَدَرْنَاهُ مَنَازِلَ حَتَّىٰ اَعَادَ كَالْعُرْجُونِ الْقَدِيْرِ﴾ [سورت یس: ۳۹]

ژباړه: او سپورمۍ لپاره مو منزلونه مقدر کړي دي تر دې چې د خرما د مخکنۍ (زړې) خانگې په شان شي.

او الله پاک خپل مخلوق د بقاء په صفت هم موصوف کړی دی، الله پاک فرمایي:

﴿وَجَعَلْنَا ذُرِّيَّتَهُ هُمُ الْبَاقِيْنَ﴾ [سورت صافات: ۷۷]

ژباړه: او مونږ د نوح ﷺ اولاده باقي پاتې کیدونکې وگرځوله او الله پاک فرمایي:

﴿مَا عِنْدَكُمْ يَفْئُدُ وَمَا عِنْدَ اللّٰهِ بَاقٍ﴾ [سورت نحل: ۹۶]

ژباړه: هغه څه چې تاسو سره دی فاني او ختمېدونکي دي، او څه چې د الله پاک سره دي تل باقي پاتې کیدونکي دي.

او په دې کې هېڅ شک نشته چې کوم صفتونه الله پاک د خپل ځان لپاره ثابت کړي دي حق او رښتیا دي او د هغې صفتونو ضد او منافي دي چې په کومو صفتونو یې مخلوق موصوف کړی دی.

دومره ده الله پاک خپل ځان په قران کریم کې د (قَدَم) په صفت نه دی موصوف کړی او ځینو سلفو صالحینو هم د الله پاک په حق کې دا وصف بد گڼلی دی چې هغه پرې نه شي موصوف کېدای.

ځکه له دغې صفت څخه دا ثابتېږي چې الله پاک مسبوق بالعدم دی. نعوذ بالله ثم نعوذ بالله.

لکه څنګه چې په دې ایتونو کې مخلوقاتو ته اشاره شوېده چې دوی هم مسبوق بالعدم وو:

﴿كَالْعُرْجُونِ الْقَدِيمِ﴾ ﴿إِنَّكَ لَفِي ضَلَالِكَ الْقَدِيمِ﴾ ﴿أَنْتُمْ وَاَبَاؤُكُمْ الْأَقْلَامُونَ﴾

خو ولې ځینو علماوو ظناً دا ثابته کړېده چې په دې معنی باندې حدیث وارد دی او د الله پاک صفت جوړېدای شي.

خو ځینې نور بیا وايي: د دې صفت بالکل ثبوت نشته او کوم چې د (اولیت) او (آخریت) صفتونه دي چې الله پاک ورباندې خپله خپل ځان موصوف کړی دی چې

﴿هُوَ الْأَوَّلُ وَالْآخِرُ﴾ [سورت حدید: ۳]

نو په دې صفت یې مخلوق هم موصوف کړی دی، الله پاک فرمایي:

﴿أَلَمْ نُنْهِكُمُ الْأَوَّلِينَ ﴿١١﴾ ثُمَّ نَبَعَهُمُ الْآخِرِينَ﴾ [سورت مرسلات: ۱۶]

ژباړه: ایا مونږ اولني خلک نه دي هلاک کړي؟ د جرمنو په سبب باندې، بیا مونږ وروستي مجرمان د هغوی پسې ورلیږوو او په دې کې هېڅ شک نشته چې په کوم صفت الله پاک خپل ځان موصوف کړی دی د هغه د جلال او کمال سره لائق دی.

او د مخلوق لپاره هم (اولیت) او (آخریت) شته لکه څنګه چې د هغوی د حال، عجز، فناء، او افتقار سره مناسب دی.

د تېر په څېر الله پاک خپل ځان د (وَاحِد) په صفت موصوف کړی دی، الله پاک فرمایي:

﴿وَلِلَّهِ كُفْرٌ إِنَّهُ وَاحِدٌ لَّا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ﴾ [سورت بقره: ۱۶۳]

ژباړه: او ستاسو معبود یو معبود دی، له هغه پرته بل برحق معبود نشته دی او هغه عام او خاص مهربان دی.

او خپل ځینې مخلوق یې هم د **(وَاحِد)** په صفت موصوف کړی دی، الله پاک فرمایي:

﴿سُتَقَىٰ بِمَاءٍ وَاحِدٍ﴾ [سورت رعد: ۴]

ژباړه: چې په یو ډول او یو خړوبولی شي.

همدغه شان الله پاک خپل ځان د **(غَنِي)** په صفت هم موصوف کړی دی، الله پاک د ځان اړوند فرمایي:

﴿فَإِرْبَکَ اللّٰهُ لَغَنِيٌّ حَمِيْدٌ﴾ [سورت ابراهیم: ۸]

ژباړه: په یقین سره چې الله پاک بې پروا او ستاڼلی شوی دی.

او الله فرمایي:

﴿فَکَفَرُوا وَتَوَلَّوْا وَاسْتَعْنَىٰ اللّٰهُ وَاللّٰهُ غَنِيٌّ حَمِيْدٌ﴾ [سورت تغابن: ۶]

ژباړه: هغوی کفر وکړ او له فرمانبرداری څخه یې سرغړونه وکړه او الله پاک تری بې پروا شو، الله پاک بی پروا او ستاڼلی شوی ذات دی.

او خپل ځینې مخلوق یې هم د **(غَنِي)** په صفت موصوف کړی دی، الله پاک فرمایي:

﴿وَمَنْ كَانَ غَنِيًّا فَلْيَسْتَغْفِرْ﴾ [سورت نساء: ۶]

ژباړه: او هغه څوک چې مالداره - بی پروا - وی نو ځان دې دیتیم د مال نه وساتي.

متکلمین دې ته سلبي صفتونه وایي چې قران کریم پرې خالق تعالی او مخلوق دواړه موصوف کړي دي او په دې کې شک نشته چې په کوم صفت خالق پروردگار موصوف دی، د هغه کمال او جلال سره ښائیږي او په کوم صفت چې مخلوق موصوف شوی دی، د هغوی د فناء، عجز او افتقار سره لائق او ښائیږي.







## د اووه گونو صفتونو څېړنه

اوس مهال به په هغې صفتونو علمي رڼا او بحث مباحثه وکړو چې هغوی ورته معنویه صفتونه وایي، د بېلگې په توګه هغوی وایي: الله قادر، عالم، حی، مرید، سمیع، بصیر، او متکلم ذات دی.

د مخکنۍ څېړنې په رڼا کې د دغې اووگونو صفتونو ثبوت الله پاک په دغې صفتونو توصیفول دي.

د (معنوي حالت) د ثبوت په خاطر متکلمین اړتیا ویني تر څو دغه صفتونه ثابت کړي په دی گومان چې (حالت معنوی) د عدم او وجود ترمنځ ثبوتي واسطه ده.

سمه او دروسته خبره داده چې دغه اټکل خالص خرافات او سوچه خیالات دی ځکه چې سالم عقل هېڅکله هم د (یو شی) او نقیض ترمنځ د واسطو پلټنه نه کوي.

خلاصه خبره ده چې یو شی معدوم وي هغه بالکل موجود نه وي او چې یو شی موجود وي هغه بالکل معدوم نه وي.

د دی داوړو ترمنځ هېڅ راز واسطه نشته عاقلان په دې خبرو ډېر ښه پوهیږي. وړاندې چې مونږ کوم صفتونه ذکر کړل چې الله پاک (قادر، عالم، حی، مرید، سمیع، بصیر او متکلم) ذات دی.

په قران کریم کې پرې الله پاک او د هغه مخلوق دواړه موصوف شوي دي، د الله پاک صفتونه د هغه کمال او جلال سره لائق دي او د مخلوق صفتونه د هغوی د حال او افتقار سره لائق او ښائیږي.

د دې خبرې هېڅ ضرورت نشته چې مونږ دې د اسمانونو او ځمکو رب نه د هغه صفتونه د تشبیه په نوم نفي کړو او نه مونږ الله پاک د مخلوق سره مشابه کوو.

بلکې لازمي او ضرور ده چې باید مونږ په دغې ثابتو صفتونو کلک اقرار وکړو او په داسې حالت کې پرې ایمان ولرو چې مونږ الله پاک د مخلوق سره د هر راز مشابهت نه پاک او منزّه کړی وي.

دغه فعلي صفتونه چې په قران کریم کې ورباندې الله پاک او مخلوق بارها موصوف شوي دي په ډېر زیات کثرت سره راغلي دي.

په دې کې هېڅ شک نشته چې په کومو صفتونو الله پاک موصوف دی، ټول د هغو صفتونو منافي او ضد دي چې مخلوق پرې موصوف شوی دی، د خالق او مخلوق د صفتونو ترمنځ دومره توپیر دی لکه د خالق او مخلوق د ذات ترمنځ چې څومره منافات دی.

له دغې فعلي صفتونو څخه یو هم الله پاک خپل ځان د (رزق) په صفت موصوف کړی دی، الله فرمایي:

﴿مَا أُرِيدُ مِنْهُمْ مِنْ رِزْقٍ وَمَا أُرِيدُ أَنْ يُطْعَمُوا﴾ [سورت ذاریات: ۵۷]

ژباړه: زه له دوی څخه رزق نه غواړم او نه دا چې ما ته دوی خوراک راکړي \* په یقین سره چې الله پاک رزق ورکونکې او توانا دی.

الله پاک فرمایي:

﴿وَمَا أَنْفَقْتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَهُوَ يُخْلِفُهُ، وَهُوَ خَيْرُ الرَّزُقِينَ﴾ [سورت سبأ: ۳۹]

ژباړه: تاسو چې څه نفقه کوئ نو الله پاک به یې درته عوض درکړي، او هغه ډېرښه رزق ورکونکی دی.

او الله فرمایي:

﴿قُلْ مَا عِنْدَ اللَّهِ خَيْرٌ مِنَ اللَّهِوِ وَمِنَ النَّجْرَةِ وَاللَّهُ خَيْرُ الرَّزُقِينَ﴾ [سورت جمعة: ۱۱]

ژباړه: ورته ووايه د الله پاک سره چې څه دي هغه له نندارو او تجارت نه ډېرښه دي او الله پاک ډېرښه رزق ورکونکی دی.

او خپل ځینې مخلوق یې هم د (رزق) په صفت موصوف کړی دی.

الله پاک فرمایي:

﴿وَلَا تُؤْتُوا السُّفَهَاءَ أَمْوَالَكُمُ الَّتِي جَعَلَ اللَّهُ لَكُمْ قِيَمًا وَارْزُقُوهُمْ فِيهَا وَاكْسُوهُمْ وَقُولُوا لِمَن قَوْلًا

مَرْوُفًا﴾ [سورت نساء: ۵]

ژباړه: او بې عقلانو ته خپل هغه مالونه مه ورکوی چې الله پاک پکې ستاسو د گزران سبب گرځولی دی او په مالونو کې ورته رزق او پوښاک ورکړی او نېکې نرمې خبرې ورسره وکړی.

او فرمایي:

﴿وَعَلَى الْوَالِدِ لَهُ رِزْقُهُنَّ﴾ [سورت بقره: ۲۳۳]

ژباړه: او د ماشوم په پلار د دغې ماشوم د مېندو ته رزق ورکونه لازم دي.

او په دې کې هېڅ شک نشته چې هغه فعلي صفت چې الله پاک پرې خپل ځان موصوف کړی دی د هغه صفت مخالف او ضد دی چې په کوم فعلي صفت یې مخلوق توصیف شوی دی.

د صفتونو ترمنځ دومره مخالفت او منافات دی لکه د الله پاک او د مخلوق د ذات ترمنځ چې څومره منافات او توپیر دی.

الله پاک خپل ځان په بل فعلي صفت (عمل) موصوف کړی دی، الله پاک فرمایي:

﴿أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَا خَلَقْنَا لَهُمْ مِمَّا عَمِلَتْ أَيْدِيَانَا أَنْعَمًا فَهُمْ لَهَا مَلَكَونَ﴾ [سورت یس: ۷۱]

ژباړه: ایا دوي نه ويني چې مونږ پیدا کړي دي له هغې څه نه چې ځمونږ لاسونو جوړ کړي دي چارپایان چې دوی د دغې چارپایانو واکداران او مالکان دي.

او الله پاک فرمایي:

﴿إِنَّمَا يُجْرَوْنَ مَا كَسَبْتُمْ تَعْمَلُونَ﴾ [سورت طوز: ۱۶]

ژباړه: يقینا چې بدله درکول کيږي تاسو ته د هغې عمل چې تاسو به کوو.

او په دې کې شک نشته چې هغه فعلي صفت چې الله پاک پرې خپل ځان موصوف کړی دی د هغه صفت مخالف او ضد دی په کوم فعلي صفت چې د مخلوق توصیف شوی دی.

د صفتونو ترمنځ دومره مخالفت او منافات دی لکه د الله پاک او د مخلوق د ذات ترمنځ چې څومره منافات او توپیردی.

﴿۳﴾ الله پاک خپل ځان په دې توصیف کړی دی چې مخلوق ته ښودنه کوی  
الله پاک فرمایي:

﴿الرَّحْمَنُ ۙ (۱) عَلَّمَ الْقُرْآنَ ۙ (۲) خَلَقَ الْإِنْسَانَ ۙ (۳) عَلَّمَهُ الْبَيَانَ ۙ﴾ [سورت رهن: ۱-۴]

ژباړه: رحمن ذات \* چې قران يې ښوولی دی، انسان يې پیدا کړ او بیان يې ورته وښود.

او الله پاک فرمایي:

﴿اقْرَأْ وَرَبُّكَ الْأَكْرَمُ ۙ (۳) الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ ۙ (۴) عَلَّمَ الْإِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ﴾ [سورت علق: ۳-۵]

ژباړه: ولوله په داسې حال کې چې ستا رب ډېر زیات کریم دی، هغه رب چې په قلم يې ښوونه کړېده، انسان يې په هغه څه وپوهوو چې پرې نه پوهېد.

او بیا يې خپل ځېنې مخلوق هم د ښوونې په صفت موصوف کړی دی، الله پاک فرمایي:

﴿هُوَ الَّذِي بَعَثَ فِي الْأُمِّيَّةِنَ رُسُلًا مِّنْهُمْ يَتْلُوا عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ ۚ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَإِن كَانُوا مِن قَبْلُ لَفِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ﴾ [سورت جمعة: ۲]

ژباړه: الله پاک هغه ذات دی چې په نالوستو کې يې د هغوی له جنس نه خپل استازی راواستوو، د الله پاک ایتونه ورته لولي او له شرک نه يې پاکوی او د قران او حکمت ښوونه ورته کوي.

او داوړه يې سره يو ځای هم جمع کړي دي، الله پاک فرمایي:

﴿عَلِّمُوهُنَّ مِمَّا عَلَّمَكُمُ اللَّهُ﴾ [سورت مائده: ۴]

ژباړه: چې تاسو ښوونه کوئ دغې زنانو ته د هغه څه چې الله پاک تاسو ته درښودلي دي.

﴿۴﴾ الله پاک خپل ځان په دې موصوف کړی دی چې هغه خبر ورکوي او مخلوق يې هم بېرته په دغې صفت موصوف کړی دی.

الله پاک فرمایي:

﴿وَإِذْ أَسْرَأَ النَّبِيُّ إِلَىٰ بَعْضِ أَرْوَاحِهِ حَدِيثًا فَلَمَّا نَبَّأَتْ بِهِ وَأَظْهَرَهُ اللَّهُ عَلَيْهِ عَرَفَ بَعْضَهُ. وَأَعْرَضَ عَنْ بَعْضٍ فَلَمَّا نَبَّأَهَا بِهِ قَالَتْ مَنْ أَنْبَأَكَ هَذَا قَالَ نَبَّأَنِيَ الْعَلِيمُ الْخَبِيرُ﴾ [سورت تحریم: ۳]

ژباړه: کله چې پېغمبر ﷺ ځينو بي بيانو ته پت راز ووايو، کله چې دغه راز دغې بي بي بلې بي بي ته ووايو، الله پاک دغه خبره خپل پېغمبر ته ښکاره کړه، نو پېغمبر ﷺ ځينې دغه خبره خپلې رازدارې بي بي ته وکړه او ځينې نوره خبره يې ورڅخه پټه کړه، نو يې بي ورته وويل: چې تا ته چا خبر درکړ؟

هغه ورته وويل: زه علیم او خبردار ذات خبر کړم.

او په دې کې هېڅ شک نشته چې په کوم فعلي صفت الله پاک خپل ځان موصوف کړی دی، د هغه صفت مخالف اوضد دی چې په کوم فعلي صفت چې يې مخلوق توصيف شوی دی.

د صفتونو ترمنځ دومره مخالفت او منافات دی لکه د الله پاک او د مخلوق د ذات ترمنځ چې څومره منافات او توپير دی.

الله پاک خپل ځان په دې موصوف کړی دی چې هغه ورکول کوی، الله پاک فرمایي:

﴿يُؤْتِي الْحِكْمَةَ مَنْ يَشَاءُ وَمَنْ يُؤْتَ الْحِكْمَةَ فَقَدْ أُوتِيَ خَيْرًا كَثِيرًا﴾ [سورت بقره: ۲۶۹]

ژباړه: الله پاک په دين کې پوهه ورکوي چا ته چې يې خوښه شی او چا ته چې په دين کې پوهه ورکړل شي نو په يقين سره ورته ډېر خیر ورکړل شو.

او فرمایي:

﴿وَيُؤْتِي كُلَّ ذِي فَضْلٍ فَضْلَهُ﴾ [سورت هود: ۳]

ژباړه: او الله پاک به د هر فضل خاوند ته خپل فضل ورکړي.

او د (ورکړې) په صفت يې خپل مخلوق هم موصوف کړی دی، الله پاک فرمایي:

﴿وَأَنزَلْنَا إِلَيْكَ صِدْقَيْنِ مِّنَ السَّمَاءِ صِدْقَيْنِ مِّنَ السَّمَاءِ﴾ [سورت نساء: ۴]

ژباړه: او تاسو بنځو ته د هغوی مهرونه په خوشحالي ورکړئ.

او په دې کې هېڅ شک نشته چې په کوم فعلي صفت الله پاک خپل ځان موصوف کړی دی، د هغه صفت مخالف او ضد دی په کوم فعلي صفت یې چې مخلوق توصیف شوی دی.

د صفتونو ترمنځ دومره مخالفت او منافات دی لکه د الله پاک او د مخلوق د ذات ترمنځ چې څومره منافات او توپیر دی.





## په جامعه صفتونو خبرې اترې

اوس مهال به د الله پاک په جامعه صفتونو خبرې وکړو، لکه: عظمت، علو، کبرياء، ملک، تکبر، جبروت، عزت، قوت او... نور هغه صفتونه چې د جامعه صفتونو نوم پرې رښتيا کيږي او ددې جاري مجری دي.

په قران کریم کې مونږ وینو چې الله پاک خپل ځان د(علو، عظمت، او کبرياء) په صفتونو موصوف کړی دی.

الله پاک فرمايي:

﴿وَلَا يُوَدُّهُ حِفْظُهُمَا وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ﴾ [سورت بقره: ۲۵۵]

ژباړه: او د اسمانونو او ځمکو ساتنه الله پاک نه ستومانه کوي او دغه الله پاک علی (پورته) او عظیم (لوی) ذات دی.

او هم يې ځان د علو او کبر په صفت موصوف کړی دی، الله پاک فرمايي:

﴿إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيًّا كَبِيرًا﴾ [سورت نساء: ۳۴]

ژباړه: بې شکه الله پاک علی (پورته) او لوي ذات دی.

او الله پاک فرمايي:

﴿عَلِيمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ الْكَبِيرُ الْمُتَعَالِ﴾ [سورت رعد: ۹]

ژباړه: الله پاک په هر پټ او ښکاره باندې پوهه او د لويې والا علی (پورته) ذات دی.

او خپل ځينې مخلوق يې هم د عظمت په صفت موصوف کړی دی، الله پاک فرمايي:

﴿فَأَنفَلَقَ فَمَا كَانَ كُلُّ فَرَقٍ كَالطُّورِ الْعَظِيمِ﴾ [سورت شعراء: ۶۳]

ژباړه: پس بحر وچاودېد او هره چاودېدلې برخه يې لکه د غر په څېر لويه وه.

او الله پاک فرمایي:

﴿إِنكُمْ لَتَقُولُونَ قَوْلًا عَظِيمًا﴾ [سورت اسراء: ۴۰]

ژباړه: بې شکه چې تاسو ډېره غټه خبره کوئ.

او الله فرمایي:

﴿وَلَهَا عَرْشٌ عَظِيمٌ﴾ [سورت نمل: ۲۳]

ژباړه: او د دغې باچنې لپاره لوی تخت و.

او الله پاک خپل ځینې مخلوق د (علو) په صفت هم موصوف کړی دی، الله پاک فرمایي:

﴿وَرَفَعْنَاهُ مَكَانًا عَلِيًّا﴾ [سورت مریم: ۵۷]

ژباړه: او مونږ هغه اوچتې مرتبې ته پورته کړی و.

او فرمایي:

﴿وَجَعَلْنَا لَهُمْ لِسَانَ صِدْقٍ عَلِيًّا﴾ [سورت مریم: ۵۰]

ژباړه: او مونږ ورته (ابراهیم ﷺ) لویه او پورته د صدق رښتني ژبه ورکړپوه.

او الله پاک خپل ځینې مخلوق د (کبر) په صفت هم موصوف کړی دی، الله پاک فرمایي:

﴿لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ كَبِيرٌ﴾ [سورت هود: ۱۱]

ژباړه: د دغې خلکو لپاره بخشش او لوی اجر دی.

او الله پاک فرمایي:

﴿قَالَ بَلْ فَعَلَهُ كَبِيرُهُمْ هَذَا﴾ [سورت انبیاء: ۶۳]

ژباړه: هغه ورته وویل بلکې دغه کار بې لوی او غټ بوت کړی دی.

او په دی کې شک نشته چې په کوم صفت چې الله پاک خپل ځان موصوف کړی دی، د هغه صفت مخالف او ضد دی چې په کوم صفت مخلوق توصیف شوی دی.



د صفتونو ترمنځ دومره مخالفت او منافات دی، لکه د الله پاک او د مخلوق د ذات ترمنځ چې څومره منافات او توپیر دی.

﴿۲﴾ د تېر په څېر الله پاک ځان د (مَلِك) په صفت موصوف کړی دی، الله فرمائي:

﴿يَسْجُدُ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ الْمَلِكِ الْقُدُّوسِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ﴾ [سورت جمعة: ۱]

ژباړه: د الله پاک پاکې بیانوي ټول هغه څه چې په اسمانونو او ځمکو کې دي، الله پاک ټولوک او نهایت پاک، غالبه او حکیم ذات دی.  
او الله پاک فرمائي:

﴿فِي مَقْعَدِ صِدْقٍ عِنْدَ مَلِكٍ مُّقْنِبٍ﴾ [سورت قمر: ۵۵]

ژباړه: مؤمنان به په رښتني مجلس کې د ټولوک او قدرت لرونکي رب په وړاندې حضور وي.

او خپل ځينې مخلوق يې هم د (مَلِك) په صفت موصوف موصوف کړی دی.  
الله پاک فرمائي:

﴿وَقَالَ الْمَلِكُ إِنِّي أَرَى سَعَةَ بَقَرَاتٍ سِمَانٍ يَأْكُلُهُنَّ سَعْبٌ عَجَافٌ﴾ [سورت يوسف: ۶۳]

ژباړه: او ټولوک وويل چې ما په خوب کې اووه چاغې غواگانې وليدلې چې نورې خوارې غواگانې خوري...

او الله پاک فرمائي:

﴿وَقَالَ الْمَلِكُ أَتُؤْتِي بِهِ﴾ [سورت يوسف: ۵۰]

ژباړه: او ټولوک وويل چې دغه يوسف ﷺ ما ته راولئ.

او فرمائي:

﴿وَكَانَ وِرَاءَهُمْ مَلِكٌ يَأْخُذُ كُلَّ سَفِينَةٍ غَصْبًا﴾ [سورت كهف: ۷۹]

ژباړه: او د دوی نه اخوا يو ټولوک و چې روغه بهرې به يې په زور او زياتي سره اخستله.

او فرمایي:

﴿تَوَفِّي الْمَلَكَ مَنْ تَشَاءُ وَتَنْزِعُ الْمَلَكَ مِمَّنْ تَشَاءُ﴾ [سورت ال عمران: ۲۶]

ژباړه: ای الله! ته ورکوې ټولوکي چا ته چې دې خوښه شي او اخلي ټولوکي له چا نه چې ستا خوښه شي.

او په دی کې هېڅ شک نشته چې په کوم صفت الله پاک خپل ځان موصوف کړی دی، د هغه صفت مخالف او ضد دی په کوم صفت چې مخلوق توصیف شوی دی.

د صفتونو ترمنځ دومره مخالفت او منافات دی لکه د الله پاک او د مخلوق د ذات ترمنځ چې څومره منافات او توپیر دی.





## هغه صفتونه چې متکلمینو پکې اختلاف کړی دی

اوس به د الله پاک په هغې صفتونو بحث او څېړنه وکړو چې متکلمینو په کې اختلاف کړی دی چې ایا دغه (مختلف فیه) فعلي صفتونه دي او که صفات معنی دي؟

سمه دروسته خبره دا ده چې دغه صفات معنی دي، ځکه چې دغه صفتونه د الله پاک د ذات پورې قائم دي لکه: رحمت، رأفت، حلم.

① مونږ په قران کریم کې وینو چې الله پاک خپل ځان په (رأفت) او (رحمت) موصوف کړی دی، الله پاک فرمایي:

﴿إِنَّ رَبَّكُمُ لَرَّءُوفٌ رَّحِيمٌ﴾ [سورت نحل: ۷]

ژباړه: بې شکه ستاسو رب ډېر مهربان او د رحم والا دی.

او خپل مخلوق یې هم په دغې دواړو صفتونو موصوف کړی دی، الله پاک د نبی کریم ﷺ په هکله فرمایي:

﴿لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِّنْ أَنْفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِنِينَ رَءُوفٌ رَّحِيمٌ﴾ [سورت توبه: ۱۲۸]

ژباړه: په تحقیق سره تاسو ته ستاسو له جنس نه رسول راغلی دی، په هغه باندې هغه خبره ډېره درنه وي چې تاسو پرې تکلیف کېږئ او ستاسو په هدایت مندني ډېر زیات حریص دی او خاص په مؤمنانو ډېر زیات مهربان او رحم والا دی.

② د تېر په څېر الله پاک خپل ځان په قران کریم کې په (حلم) موصوف کړی دی، الله پاک فرمایي:

﴿لِيُدْخِلَنَّهُمْ مُّدْخَلًا يَرْضَوْنَهُ، وَإِنَّ اللَّهَ لَعَلِيمٌ حَلِيمٌ﴾ [سورت حج: ۵۹]

ژباړه: الله پاک به دوی خامخا داسې ځای ته داخل کړي چې د دوی به خوښ وي، یقینا چې الله پاک ډېر پوهه او حلم والا دی.

او الله پاک فرمایي:

﴿وَأَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِي أَنْفُسِكُمْ فَاحْذَرُوهُ وَأَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ عَفُورٌ حَلِيمٌ﴾ [سورت بقره: ۲۳۵]

ژباړه: په دې پوهه شی چې الله پاک په هغه څه پوهیږي چې ستاسو په نفسونو کې دي پس له هغه ویرېږئ او پوهه شی چې الله پاک پوهه او د حلم والا ذات دی.

او الله پاک فرمایي:

﴿قَوْلٌ مَّعْرُوفٌ وَمَغْفِرَةٌ حَرِيْرٌ مِّنْ صَدَقَةٍ يَتَّبِعُهَا أَذَىٰ وَاللَّهُ عَنِّي حَلِيمٌ﴾ [سورت بقره: ۲۶۳]

ژباړه: ښه خبره او بخشش له هغه خیرات نه بهتر دی چې وروسته ترې ازارول وي او الله پاک بې پروا او حلیم ذات دی.

او خپل ځینې مخلوق یې هم په دې صفت موصوف کړی دی، الله پاک فرمایي:

﴿فَبَشِّرْهُمْ بِعَلَمِ حَلِيمٍ﴾ [سورت صفات: ۱۰۱]

ژباړه: بې شکه مونږ ورته زېری ورکړ په صبرناک هلک باندې.

او فرمایي:

﴿فَلَمَّا بَيَّنَّ لَهُ أَنَّهُ عَدُوٌّ لِلَّهِ تَبَرَّأَ مِنْهُ إِنَّ إِبْرَاهِيمَ لَأَوَّاهٌ حَلِيمٌ﴾ [سورت توبه: ۱۱۴]

ژباړه: کله چې ابراهیم ﷺ ته معلومات وشول چې پلاریې د الله دښمن دی نو ترې بې زاره شو، بې شکه ابراهیم ﷺ ډېر په زړه نرم او صبرناک و.

﴿۳﴾ همدغه شان الله پاک ځان په قران کریم کې د (مغفرت) په صفت موصوف کړی دی.

الله پاک فرمایي:

﴿فَمَنْ أَضْطَرَّ عَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ إِنَّ اللَّهَ عَفُورٌ رَّحِيمٌ﴾ [سورت بقره: ۱۷۳]

ژباړه: او که څوک ډېر مجبوره شو نو (د مردارې په خوړلو) پرې گناه نشته او بې شکه الله پاک بښونکی او رحم والا دی.

او فرمایي:

﴿لِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَإِنْ تُبَدُّوا مَا فِي أَنْفُسِكُمْ أَوْ تُخَفُّوهُ يَحَاسِبْكُمْ بِهِ

اللَّهُ فَيَعْفِرُ لِمَنْ يَشَاءُ وَيُعَذِّبُ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾ [سورت بقره: ۲۸۴]

ژباړه: د اسمانونو او ځمکې ټول شيان د الله ملکیت دی تاسو که په خپلو نفسونو کې څه پټ ساتئ او که رابنکاره کوئ یې خو الله به درسره پرې حساب کوي، الله پاک بښنه کوي چا ته چې یې خوښه شي او عذاب ورکوی چا ته چې یې خوښه شي.

او خپل ځینې مخلوق یې هم د **(مغضرت)** په صفت موصوف کړی دی.

الله پاک فرمایي:

﴿وَلَمَن صَبَرَ وَغَفَرَ إِنَّ ذَٰلِكَ لَمِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ﴾ [سورت شوری: ۴۳]

ژباړه: هغه څوک چې زغم او بخشش وکړي نو یې شکه چې زغم او بښنه کول له غوره کارونو څخه دي.

او الله پاک فرمایي:

﴿قَوْلٌ مَّعْرُوفٌ وَمَغْفِرَةٌ خَيْرٌ مِّنْ صَدَقَةٍ يَتَّبِعُهَا أَذَىٰ ۗ وَاللَّهُ عَنِّي حَلِيمٌ﴾ [بقره بقره: ۲۶۳]

ژباړه: نېکه خبره او بخشش کول له هغه خیرات نه غوره دي چې زباتل پکې وي او الله پاک یې محتاجه او صبرناک ذات دی.

او فرمایي:

﴿قُلْ لِلَّذِينَ ءَامَنُوا يَغْفِرُوا لِلَّذِينَ لَا يَرْجُونَ أَيَّامَ اللَّهِ لِيَجْزِيَ قَوْمًا بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ﴾

[سورت جائیه: ۱۴]

ژباړه: هغو خلکو ته چې ایمان یې راوړی دی ورته ووايه چې هغه چا ته د خپل ازار بخشش وکړي چې د الله د حوادثو امېد نه لري، د دې لپاره چې هر چاته د هغه عمل بدله ورکړي چې دوی یې کسب کوي.

او په دې کې شک نشته چې په کوم صفت الله پاک ځان موصوف کړی دی، د هغه صفت مخالف او ضد دی چې مخلوق یې پرې توصیف شوی دی، د صفتونو ترمنځ دومره مخالفت او منافات دی لکه د الله پاک او د مخلوق د ذات ترمنځ چې څومره توپیر دی.

او دا هېڅ مناسب نه دي چې د مخلوق سره د تشبیه د تېښتې له وجې دې ترې ټول ثابت صفتونه نفي کړی شي.

بهر حال د هېڅ انسان لپاره دا نه دي جائز چې د الله پاک ځان له ثابت کړي  
صفتونو کې دومره تشدد وکړي چې د الله پاک په وړاندې د دې هجوم راوړي  
چې بالاخره دغه وصف ورڅخه نفي کړي، په دې دعوې چې الله پاک په کوم  
صفت د خپل ځان مدحه کړې ده د هغه د شان سره نه بنائېږي، زه ترې دغه  
صفت نفي کوم او پر ځای ورته داسې صفت ثابتوم چې ورسره وبنائېږي.

دا هسې لیونتوب او هوس دی، دا د هغه چا تگلاره ده چې الله پاک ترې عقلي  
بصیرت اخستی وي.





## د استواء مسئله

د مزید وضاحت لپاره کولای شو داسې مثال بیان کړو چې د اسماء او صفتونو قضیه پرې په ډېره ښه توګه واضحه شی، یو مثال د ټولو اسماء او صفتونو د ایتونو لپاره مثال کېدای شي ځکه چې د صفتونو ترمنځ هېڅ فرق او توپیر نشته له دې کبله چې موصوف پرې یو دی، دغه موصوف ذات د مخلوقاتو سره د مشابهت هېڅ راز رابطه او تعلق نه لري.

د الله پاک د (استواء) صفت چې د خلکو ترمنځ پرې د تاو ترپخوايي میدان ګرم دی تر دې چې زیاتو خلکو د الله پاک له (استواء) صفت د فلسفي او منطق په اصطلاحاتو او جدلي ادلّو نفي کړی دی، مونږ به هم ورته لږ څه وروسته د بطلان ګوته ونیسو او په قناعت بخش دلیلونو به ورله ناسموالی ښکاره کړوو.

دا بحث او څېړنه د هغه چا پورې خاص ده چې منطق او فلسفه یې لوستلې وي ترڅو دا نقطه واضحه شي چې هغوی په باطل باندې په کوم انداز دلیل نیولی دی؟ حق یې پرې څنګه باطل کړی دی؟ او باطل یې پرې څنګه حق کړی دی؟ په زرګونه خلک چې د اسلام دعوه کوی د منطق په اصطلاحاتو یې له الله پاک څخه د استواء صفت نفي کړی دی.

په اصل کې دغه منطقیان د استواء د صفت نفي لپاره لومړی استثنائی قیاس ترکیب کړي او دغه قیاس له لزومي متصلې شرطي قضیې نه جوړوي، بیا په هغې کې د تالي - وروستني - نقيض مستثنی کړي چې په باطل ګمان یې د مقدم - محکني - نقيض نتیجه په لاس راشي، په دې اساس چې د لازم نفي د دې تقاضی کوي چې ملزوم دې هم نفي شي.

لکه د مثال په ډول هغوی وايي: (لو کان الله مستویا علی العرش لکان مشابها للحوادث) که چرته الله پاک په عرش مستوي و نو د مخلوق سره به یې مشابهت راغلی وای، نو هغه د مخلوق سره مشابه نه دی، نتیجه دا شوه چې الله پاک په عرش مستوي نه دی.

او دا نتیجه د قران کریم د صریح نص سره هم مخالفه ده او خپله هم باطله ده. تاسو ټول په دې ډېر ښه پوهیږئ چې استواء د الله پاک داسې صفت دی چې د الله پاک د مدحې په مقام کې ذکر کېږي او استواء د هغه د کمال او جلال صفت دی په ثبوت یې هېڅ نقص نه لازمیږي.

او د دې صفت د کمالیت او جلالیت قرینه داده چې:

الله پاک په قران کریم کې په هغه ځای کې د استواء صفت ذکر کوي چې په کې ټول عقلونه د الله پاک کمال او جلال ته حیران دریان پاتې کیږي چې په لاندې ایتونو کې نمونه ډېره ښه روښانه کیږي.

❁ د مصحف په ترتیب لومړۍ سورت چې الله پاک ورپکې خپل ځان د استواء په صفت موصوف کړی دی سورت اعراف دی، الله پاک فرمایي:

﴿إِنَّ رَبَّكُمُ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ يُغْشَىٰ  
الَّيْلَ النَّهَارَ يَطْلُبُهُ حَيْثُ شَاءَ وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ وَالنُّجُومُ مُسَخَّرَاتٌ بِأَمْرِهِ أَلَا لَهُ الْخَلْقُ وَالْأَمْرُ  
تَبَارَكَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ﴾ [سورت أعراف: ٥٤]

ژباړه: يقینا چې ستاسو رب هغه الله دی چې په شپږو ورځو کې یې اسمانونه او ځمکې پیدا کړي دي، بیا یې په عرش استواء وکړه، د شپې تورتمې د ورځې روښنایې پټوي په ډېر تلوار او تیزی سره دواړه یو بل راګیروي او الله پیدا کړی دی نمر، سپوږمۍ او ستوري حال دا چې د الله پاک حکم ته تابع کړی شوي دي، خبردار ووسی الله پاک لره پیدا کول او امر دی او الله پاک چې د مخلوقاتو رب دی د ډېر برکت والا دی.

ایا اوس مهال څوک کولای شي چې د الله پاک نه د کمال او جلال دغه صفت نفی کړي؟؟؟

❁ دوهم ځای په سورت یونس کې دی الله پاک فرمایي:

﴿إِنَّ رَبَّكُمُ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ يُدِيرُ الْأَمْرَ  
مِنْ شَفِيعٍ إِلَّا مِنْ بَعْدِ إِذْنِهِ ذَٰلِكُمْ اللَّهُ رَبُّكُمْ فَاعْبُدُوهُ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ﴾ (٣) إِلَيْهِ  
مَرْجِعُكُمْ حَيًّا وَعَدَّ اللَّهُ حَقًّا إِنَّهُ سَبِّدُوا الْخَلْقَ ثُمَّ يَعِيدُهُ لِيَجْزِيَ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ  
بِالْقِسْطِ وَالَّذِينَ كَفَرُوا لَهُمْ شَرَابٌ مِنْ حَمِيمٍ وَعَذَابٌ أَلِيمٌ بِمَا كَانُوا يَكْفُرُونَ﴾ (٤)



هُوَ الَّذِي جَعَلَ الشَّمْسُ ضِيَاءً وَالْقَمَرَ نُورًا وَقَدَرَهُ مَنَازِلَ لِتَعْلَمُوا عَدَدَ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ  
وَالْحِسَابُ مَا خَلَقَ اللَّهُ ذَلِكَ إِلَّا بِالْحَقِّ يُفَصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿[سورت یونس: ۳-۵]

ژباړه: يقينا چې ستاسو رب هغه الله پاک دی چې پیدا کړي دي اسمانونه او ځمکې په شپږو ورځو کې، بيا يې په عرش استواء وکړه، د ټولو کارونو تدبير کوي د هغه له اجازې پرته هېڅ سفارشي نشته، دغه الله پاک ستاسو رب دی تاسو د دغه ذات عبادت وکړئ ايا تاسو څه نصيحت نه اخلي؟ \* الله پاک ته ستاسو د ټولو بېرته ورتګ دی او دغه د الله پاک حقه وعده ده، الله پاک لومړي پيدا کول کوي او بېرته يې بيا اعاده کوي تر څو هغه کسانو ته په انصاف سره نيکه بدله ورکړي چې بنايسته نیک عملونه يې کړي دي او ايمان يې راوړی وي او کوم کسان چې کافر دي د هغوی لپاره د ايشېدلو او بوځنېل سزا ده، او ورله دردناک عذاب دی، د دی په سبب چې کفر به يې کوو \* الله پاک هغه ذات دی چې نمر يې رڼا او سپوږم يې نور گرځولې ده او د هر يو لپاره يې منزلونه مقرر کړي دي په دې خاطر چې تاسو پرې د کلونو او مياشتو ورځو حساب معلوم کړئ، الله پاک دغه مخلوقات د حق لپاره پيدا کړي دي، د خپل قدرت ایتونه په تفصیل سره بيانوي د هغه خلکو لپاره چې پوهیږي.

ايا اوس مهال څوک دا کولای شي چې د الله پاک نه د کمال او جلال دغه صفت نفی کړي؟؟

دریم ځای په سورت رعد کې دی، الله پاک فرمایي:

﴿اللَّهُ الَّذِي رَفَعَ السَّمَوَاتِ بِعَمْرِ وَعَمَدٍ تَرَوْنَهَا ثُمَّ أَسْتَوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ كُلًّا يَجْرِي لِأَجَلٍ مُّسَمًّى يُدَبِّرُ الْأَمْرَ يُفَصِّلُ الْآيَاتِ لَعَلَّكُمْ بِلِقَاءِ رَبِّكُمْ تُوقِنُونَ﴾ [سورت رعد: ۲]

ژباړه: الله پاک هغه ذات دی چې اسمانونه يې له ستونو پرته پيدا کړي دي چې تاسو يې وینئ او بيا يې په عرش باندې استواء وکړه او سپوږم او نمر يې تابع کړ، هر يو د خپلې نېټې پورې جريان کوي، الله پاک د کارونو تدبير کوي، په تفصیل سره ایتونه بيانوي، شايد تاسو هم د رب په ملاقات يقين وکړئ.

ايا اوس مهال څوک کولای شي چې د الله پاک نه د کمال او جلال دغه صفت نفی کړي؟؟

څلورم ځای په سورت طه کې دی، الله پاک فرمایي:

﴿طه ۱﴾ مَا أَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْقُرْآنَ لِتَشْقَى ﴿۲﴾ إِلَّا نَذْكُرَ لَكَ لَمَن يَخْشَى ﴿۳﴾ تَنْزِيلًا مِّنَ حَقِّ الْأَرْضِ  
وَالسَّمَوَاتِ الْعُلَى ﴿۴﴾ الرَّحْمَنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَى ﴿﴾ [سورت طه: ۱-۵]

ژباړه: طه \* مونږ په تا باندې قران نازل کړی دی چې خپل ځان په مشقت کې وانه اچوی \* دا قران کریم د هغه چا لپاره پند او نصیحت دی چې د الله پاک نه ویرېږي \* او دا قران کریم د هغه چاله خوا نازل شوی دی چې لوړ لوړ اسمانونه او ځمکې یې پیدا کړي دي \* او دا چې رحمن ذات په عرش باندې استواء کړې ده. ایا اوس مهال څوک کولای شي چې د الله پاک نه د کمال او جلال دغه صفت نفی کړی؟؟

﴿۵﴾ پنځم ځای په سورت فرقان کې دی، الله پاک فرمایي:

﴿وَتَوَكَّلْ عَلَى الْحَيِّ الَّذِي لَا يَمُوتُ وَسَبِّحْ بِحَمْدِهِ وَكَفَى بِهِ بُدُوبَ عِبَادِهِ خَيْرًا ﴿۵۸﴾  
الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ الرَّحْمَنُ  
فَسْئَلُ بِهِ خَيْرًا ﴿﴾ [سورت فرقان: ۵۸-۵۹]

ژباړه: او ته په هغه ژوندي ذات توکل وکړه چې نه مړ کېږي او د ستاینې سره د خپل رب پاکي بیانوه او الله پاک د خپلو بندگانو په گناهونو خبردار او کافی دی \* هغه الله چې اسمانونه او ځمکې او چې څه یې په منځ کې دي په شپږو ورځو کې پیدا کړي دي، بیا یې په عرش استواء وکړه، دغه رحمن ذات دی د دغې (خلق، یا استواء، یا د رحمن ذات) په باره کې له خبردار عالم نه تپوس وکړه.

ایا اوس مهال څوک کولای شي چې د الله پاک نه د کمال او جلال دغه صفت نفی کړی؟؟

﴿۱﴾ شپږم ځای په سورت سجده کې دی، الله پاک فرمایي:

﴿اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ مَا لَكُمْ  
مِن دُونِهِ مِن وَلِيٍّ وَلَا شَفِيعٍ أَفَلَا تَتَذَكَّرُونَ ﴿۴﴾ يُدَبِّرُ الْأَمْرَ مِنَ السَّمَاءِ إِلَى الْأَرْضِ ثُمَّ يَعْرُجُ إِلَيْهِ  
فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ أَلْفَ سَنَةٍ مِّمَّا تَعُدُّونَ ﴿﴾ [سورت سجده: ۴-۵]

ژباړه: الله پاک هغه ذات دی چې اسمانونه او ځمکې او څه چې یې په منځ کې دي په شپږو ورځو کې پیدا کړي دي، بیا یې په عرش باندې استواء وکړه، له الله پاک څخه پرته ستاسو لپاره نور څوک کوم سفارشي او دوست نه شته دی، ایا

تاسو پند نه اخلئ؟ هغه له بره نه د ځمکې ټول کارونه انجموي، دغه ټول کارونه بهرته هغه ته د زر کاله په اندازه ورځ کې چې تاسو یې په دنیا کې شماریځي. ایا اوس مهال څوک کولای شي چې د الله پاک نه د کمال او جلال دغه صفت نفی کړي؟؟

اووم ځای په سورت حدید کې دی، الله پاک فرمایي:

﴿هُوَ الْأَوَّلُ وَالْآخِرُ وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٢﴾ هُوَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ يَعْلَمُ مَا يَلِجُ فِي الْأَرْضِ وَمَا يَخْرُجُ مِنْهَا وَمَا يَنْزِلُ مِنَ السَّمَاءِ وَمَا يَعْرُجُ فِيهَا وَهُوَ مَعَكُمْ أَيْنَ مَا كُنْتُمْ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٣﴾﴾ [سورت حدید: ۳-۴]

ژباړه: دغه الله پاک اول دی او اخر دی او دغه الله پاک ظاهر او باطن دی او په هر شي پوهه او دانا دی \* الله پاک هغه ذات دی چې اسمانونه او ځمکې یې په شپږو ورځو کې پیدا کړي دي او بیا یې په عرش باندې استواء وکړه، هغه پوهیږي په هغه څه چې په ځمکه کې ننوځی او هغه څه چې تری راوځي او هغه څه چې له اسمان څخه رابنکته کیږي او هغه چې اسمان ته ځیږي او تاسو چې چرته یاست نو الله پاک در سره دی او تاسو چې څه کوئ الله پاک یې لیدونکی دی.

نو دغه منطقي جاهلان په دې گومان کلک ولاړ دي چې استواء د نقص صفت دی او د خپل جهل له مخې د اسمانونو او ځمکې په رب د دې هجوم راوړي چې الله پاک خپل ځان د نقص په صفت موصوف کړی دی او خپل جهل دومره حق او حقانیت بولي چې د الله پاک د دغې صفت د نفی کولو لپاره پرې سببونه لتوي چې یا خو یې تاویل وکړي او یا یې له منځه یوسي نفی یې کړي.

د استواء دغه صفت چې الله پاک ورباندې د خپل ځان مدحه کړې ده او ځان له یې ثابت کړی دی او د خپل کمال او جلال صفت گرځولی دی، د کمالیت او جلالیت نه ډکو صفتونو سره یې یو ځای ذکر کړی دی چې عقل ترې حیران دریان پاتې کیږي، ایا په رښتیا هم د دې لائق دی چې ورڅخه نفی کړی شي؟؟!! خلاصه دا شوه چې د الله پاک نه د هغه صفتونه په تاویلاتو سره نفی کول د متأول انسان په جهل ستره او لویه نښه ده.







## د تاویل فتنه

له تهرې څېړنې وروسته باید تاسو د تاویل په اړه هم بیدار ووسئ، د دې امت زیاتره خلک په دې فتنه اخته دي او د دې فتنې له کبله یې لارې شوي دي.

د تاویل اطلاق په اصطلاح کې په درېو معناگانو کېدای شي:

❶ په هغه څه یې هم اطلاق دروست دی چې په دوهم حالت کې ورته د یو شي حقیقت اوږي او په قران کریم د تاویل معنی هم دا ده، الله پاک فرمایي:

﴿ذَلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا﴾ [سورت نساء: ۵۹]

ژباړه: دغه الله پاک او رسول ته رجوع کول د عاقبت له جهته ډېر ښه کار دی.

او الله پاک فرمایي:

﴿وَلَمَّا يَاْتِهِمْ تَأْوِيلُهُ﴾ [سورت یونس: ۳۹]

ژباړه: او نه و راغلی دوی ته معنی او حقیقت د قران کریم.

او الله پاک فرمایي:

﴿يَوْمَ يَأْتِي تَأْوِيلُهُ، يَقُولُ الَّذِينَ نَسُوهُ مِنْ قَبْلُ﴾ [سورت أعراف: ۵۳]

ژباړه: په هغه ورځ چې د دې عاقبت راشي، نو هغه کسان به ووايي چې په دنیا کې یې دغه کتاب هېر کړی و.

نو دلته د تاویل معنی دا ده چې حقیقت د امر به دوهم حالت ته واوړي.

❷ د تاویل اطلاق په تفسیر هم کېدای شي او دا هم مشهور او معررف قول دی، لکه ابن جریر طبري چې د ایت په هکله وایي: **(الْقَوْلُ فِي تَأْوِيلِ قَوْلِهِ تَعَالَى كَذًا)** یعنې تفسیر یې دا دی.

❸ د اصولینو په اصطلاح کې تاویل دې ته ویلای شي چې د دلیل له امله د لفظ ظاهر او متبادره معنی بلې معنی ته واړول شی.

هېره دې نوي چې لفظ له خپلې ظاهري متبادري معنی نه بلې معنی ته اړول د اصولینو په نېز درې حالتونه لري:

أ:- لفظ له خپلې ظاهري او متبادري معنی نه بلې داسې معنی ته اړول چې د قران کریم او نبوي حدیث نص پرې صحیح دلالت کوي.

د تاویل دا نوعه صحیح او سمه ده، قابل اعتبار او مقبوله ده، د علماوو په نېز پکې هېڅ اختلاف نشته، مثال یې دا دی لکه نبي ﷺ فرمایي:

«الْجَارُ أَحَقُّ بِصَقْبِهِ»<sup>(۱)</sup>

د حدیث ظاهر نه د گاونډي لپاره شفعه ثابتېږي خو په شریک مقاسم باندې د حدیث حمل کول په محتمل مرجوح باندې د لفظ حمل دی، چې نه خو یې ظاهري معنی ده او نه ذهن ته متبادره ده.

مگر دومره خبره ده چې د جابر رضی الله عنه صحیح حدیث دی چې:

«فَإِذَا ضُرِبَتْ الْأُحُدُودُ وَصُرِفَتِ الطَّرِيقُ فَلَا شُفْعَةَ»

ژباړه: چې کله پولې وټاکل شي او لارې بېلې شي نو شفعه نشته.

دا حدیث په دې بڼکاره دلالت کوي چې مراد د هغه گاونډي نه چې د نزدېکت په سبب ډېر حقدار وی هغه دی چې شریکوال مقاسم وي.

نو د تاویل دا ډول چې لفظ د خپلې ظاهري او ذهن ته متبادري معنی نه د کتاب او سنت د څرگند دلیل د شتون له کبله بلې معنی ته واړول شی رجوع هم ورته واجب ده او دې ته تاویل صحیح او تاویل قریب هم ویل کېږي، خو دا هله چې نص ورباندې سم دم دلالت وکړي.

ب:- د تاویل دوهم حالت دا دی چې لفظ له خپلې ظاهري او ذهن ته متبادري معنی نه بلې داسې معنی ته واړول شي چې مجتهد ورباندې د صواب عقیده ساتي خو ولی په نفس الامر کې دلیل نه شي جوړېدای.

د اصولینو په اصطلاح کې دې ته تاویل بعید او تاویل فاسد ویل کېږي، او

(۱) حدیث بخاری په: (۴ / ۴۳۷) او ابوداود په: (۳۵۱۶) رقم روایت کړی دی. او د حدیث معنی دا ده: گاونډي ډېر زیات حقدار دی په سبب د نزدېکت.

ځینې علماء د دې تاویل مثال د امام ابوحنیفه رحمته دا تاویل ذکرکوي چې د **(امْرَأَةٌ)** په اړه یې په دی حدیث کې چې

«أَيُّمَا امْرَأَةٍ نَكَحَتْ بِغَيْرِ إِذْنٍ وَلِيِّهَا فَنِكَاحُهَا بَاطِلٌ»<sup>(۱)</sup>.

هغه دلته لفظ د **(امْرَأَةٌ)** نه د مکاتبې معنی اخستی ده هغوی وايي: د حدیث حمل په مکاتبې باندې دې ته تاویل بعید وايي ځکه چې د لفظ نه خپله ظاهره او متبادره معنی وارول شوه.

ځکه په **(أَيُّمَا)** کې **(أَيُّ)** د عموم صیغه ده او د عموم صیغې تاکید بیرته په **(مَا)** زائده سره شوی دی.

نو حمل د لفظ په نادر صورت - چې مکاتبه ده - هغه یقیني دلیل ورباندې نشته چې رجوع ورته واجبوي.

ج :- اما بغیر له کوم دلیل نه لفظ په غیر ظاهري معنی حمل کول دې ته بالکل په اصطلاح کې تاویل نه ویل کېږي، بلکې دې ته د الله تعالی په کتاب او د نبی صلی الله علیه و آله په سنتو لویې کول ویل کېږي او تاویل د دې نوعې څخه غالبه د روافضو د دې ایتونه تفسیر دی چې

﴿وَإِذْ قَالَ مُوسَى لِقَوْمِهِ إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تَذْبَحُوا بَقَرَةً﴾ [سورت بقره: ۶۷]

ترجمه: کله چې موسی عليه السلام خپل قوم ته وویل چې الله پاک درته امرکوي چې غوا حلاله (ذبحه) کړئ.

هغوی وايي: د غوا نه مراد عائشه رضي الله عنها ده. - نعوذ بالله -

د دې تاویل له جملې څخه دا هم دي چې د توحید الاسماء والصفات باندې ټول دلالت کونکي قراني ایتونه له خپلې ظاهري او ذهن ته متبادري معنی نه نورو داسې معناگانو ته وارول شي چې الله پاک ورباندې هېڅ دلیل او برهان نه وي نازل کړی.

د روافضو په څېر دوی هم د استوی معنی په استولی باندې کوی او دا هېڅکله

(۱) ارواء الغلیل: (۶ / ۲۸۳)

د تاویل په صحیحو اقسامو کې نه شي داخلیدای، ځکه چې یو خو د استولی په صحت هېڅ شرعي دلیل نشته چې دغه معنی دې ترې مراد وي، او له بلې خوا اصولیین هم دغسې تاویل په لڼو لعب نوموي.

په دغسې نازیبا الفاظو باندې د قران کریم تفسیر کول د الله پاک په کتاب لوبې کول دي، نو له دې کبله د تاویل دا نوعه په اسلامي قاموس کې هېڅ جواز نه لري.

او دا د سلفو صالحینو مسلمنه قاعده ده چې د الله پاک له کتاب او د نبی ﷺ له سنتو څخه یو لفظ له خپلې ظاهري معنی نه بلې داسې معنی ته اړول چې هېڅ دلیل یې صحت نه ایجابوي روا نه بلکې ناروا او حرام دي.







## په تاویل عقیده لرل د تعطیل ستر لامل دی

گرانو ورنو! دا درته له شفقت او پېرزو څخه ډک نصیحت کوم بڼه پرې  
ځانونه پوهه کړئ چې:

د عقیدې اړوند ټول پیچېده او کړکېچن شرونه له داسې مسئلې څخه راولاړ  
شوي دي چې هم زړه ګنده کوي او هم یې د تشبیه په چټلی لري.

هغه زړه چې د تشبیه په چټلی لرل شوی وي او د الله پاک د کمال او جلال  
ډکو صفتونو څخه یو صفت واوري، لکه د شپې په اخره حصه کې د دنیا اسمان  
ته رابښکته کېدل، په عرش باندې استواء یا د قیامت په ورځ حساب کتاب ته د  
هغه راتګ لکه څنګه چې د هغه د شان سره لائق دی او داسې نور....

نو زړه خو یې له محکې نه د تشبیه په ګنده ګی لرل شوی وي نه خو د الله  
پاک قدر او حق عزت پېژندلی وي او نه یې د الله پاک حق تعظیم کړی وي نو بلا  
فاصله یې په ذهني محیط کې د ناوړې مفکورې اثرات خواره شي چې د الله پاک  
صفتونه خو د مخلوق د صفتونو په څېر دی او دا صفت خو هو بهو د مخلوق سره  
مشابه دی، نو زړه خو یې له محکې نه تیار په تشبیه چټل وي، د تشبیه شومتوب  
او شتامت په دغه انسان باعث شي نو د الله پاک نه صفت نفی کړي په دې دعوه  
چې د دغه صفت په ثبوت د مخلوق سره مشابهت لازمیږي.

نو اول مشبه شی بیا معطل شی، نو ابتداءً او انتهاءً په الله پاک تهاجي بریدونه کوي.  
دا یې بیا عقیده جوړه شی او د مخلوق سره د مشابهت له وېرې د الله پاک نه  
ټول صفتونه نفی کړي په دی دعوه چې دا د الله پاک سره مناسب نه دي.

په دې هم بڼه وپوهیږئ چې یوه اصولي قاعده ده او ټولو اهل علمو یې په  
صحت اتفاق کړی دی چې:

د نبی ﷺ په حق کې هېڅ جائز نه دي چې د حاجت په مهال له بیان څخه تاخیر وکړي او په ځانګړي توګه په عقایدو کې.

فرضا که د دغې قرانی ایتونو چې په توحید الاسماء والصفات مشتمل دي په هکله یې مونږ هم د دغې باطلو عقیدو واګې په لاسونو کې کلکې ونیسو او د خپلو ځانونو لپاره یې تګلاره اختیار کړو نو بیا خو نبی ﷺ هم د استواء معنی په استیلاء نه ده کړې او نه د دې ډول تاویل په کوم اثر کې لیدل کېږي.

او که شرعی تاویل څخه دا ډول تاویل مراد وي نو نبی ﷺ به یې هم بیان ته ډېر زیات سرعت او جلتی کړې وه.

ځکه وړاندې مو وویل چې د هغه په حق کې دا هېڅ جواز نه لري چې د بیان په وخت کې تاخیر وکړي.

پایله په دې تمامه شوه چې په مسلمان مؤمن دا واجب دي چې د الله پاک په هکله داسې پاکه صافه بنیادسته عقیده اختیار کړي چې یو خو په کې د شکونو شبهاتو هېڅ اثر نه لیدل کېږي او بل داسې عقیده وې چې ټول شکونه او شبهات په بڼه قناعت بخش ډول ځوابوي.

دغه پاکه سپېڅلې عقیده دا ده چې:

که هر کله پاک سپین مؤمن مسلمان داسې صفت واورې چې یا خو پرې الله پاک خپله خپل ځان موصوف کړی وی او یا پرې رسول کریم ﷺ هغه موصوف کړی وی، د شک شبهاتو پر ځای باید ورته خپله سینه له عظمت نه ډکه کړي او په قطع او جزم سره ووايي چې دغه ثابت صفت د کمال او جلال انتهایی درجې ته رسېدلی دی، د شرف او علو نه ډک دی، دغه عقیده د خالق او مخلوق ترمنځ د مشابهت ټولې اړیکې له ما بینه وړي او جرړې یې له بیخه پرې کوي.

د دغې عقیدې پایله دا شی چې دغسې زړه د همیشه لپاره د الله پاک له تعظیم نه ډک او په تنزیه یې کلک معتقد وي، د تشبیه له ګندګۍ نه سالم او بچ پاتې شي.

د زړه خاوره یې د دې قابل شی چې د ایمان تخم پرې وکرل شی او هغه صفتونه چې یا خو پرې الله پاک خپله خپل ځان موصوف کړی وي او یا پرې رسول کریم ﷺ ستایلی وي د دې مبارک ایت په پیروي کې ثابتنه وي چې:

﴿لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ﴾ [سورت شوری: ۱۱]

لوی شر او فساد هغه دی چې څوک د الله پاک برابري ونه کړي او د صفتونو د ثبوت په مهال یې زړه کې دا ګرځي راګرځي چې د هغه صفتونه د مخلوق د صفتونو په څېر او مشابه دي.

دغه مسکین د دې عقیدې په تورتمونو کې د دې ښکار شي چې په خپلې درواغجنې او ځانې دعوي سره د خالق پروردګار څخه ټول صفتونه نفی کړي. دې خبرې ته باید غوندې محصلین او ټول زده کونکي بیدار ووسي.

### په ټولو صفتونوکې وینا له یو باب څخه ده

په دې ښه وپوهیږئ چې ټول صفتونه له یو باب څخه دي، صفتونه سره پخپل منځ کې هېڅ توپیر نه لري په دې معنی چې موصوف ورباندې یو دی او دغه موصوف د الله پاک هغه ذات دی چې د مخلوق سره د مشابهت هېڅ راز علاقه نه لري.

مونږ هغوی ته وایو: تاسو چې څنګه الله پاک لره د هغه د شان سره لائق سمع او بصر ثابتوئ چې د مخلوق سره هېڅ راز مشابهت نه لري نو لازمه خو دا ده چې بعینه دغه طریقه د الله پاک په نورو اسمونو او صفتونو کې لکه نزول، استواء، مجی... او په نورو هغه صفتونو کې چې د کمال او جلال نه ډک دي او هغه پرې د ځان ثناء ویلې ده هم جاري کړئ. تاسو باید په دې وپوهیږئ چې الله پاک خپل ځان په داسې صفتونو نه موصوفوي چې یا ترې نقص یا محذور او یا هم ترې محال لازمیږي، صحیح عقل دغه ټول مستحیل ګڼي، ځکه چې الله پاک ځان په داسې صفت نه موصوفوی چې د علو، شرف، کمال او جلال په انتها کې نه وي چې دغه انتها پخپله د خالق او مخلوق ترمنځ د مشابهت ټولې علاقې او رامنځ ته شوي وهمونو ته د دې ایت په رڼا کې د پای ټکی ږدي

﴿لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ﴾ [سورت شوری: ۱۱]

### په صفتونو کې قول بعینه په ذات کې قول دی

تاسو باید په دې هم پوهه شئ چې په صفتونو او ذات کې وینا کول له یو باب څخه دي، لکه مونږ چې څنګه د الله پاک ذات داسې ثابتوو چې:

الله پاک شته دی، زمونږ پرې کامل، پوره او بشپړ ایمان دی، خو د هغه کیفیت په هکله له تفصیل څخه ډډه کوو.

همدغه شان مونږ د دغې مقدس ذات لپاره صفتونه هم ثابتوو، چې هغه موجود دي زمونږ پرې ایمان دی د صفتونو د کیفیت اړوند هېڅ تفصیل نه ورکوو.

## ایا د صفتونو ایتونه د متشابهاتو له جملې څخه دي؟

تاسو باید په دې پوهه شئ چې زیاتره خلک د صفتونو په ایتونو باندې د متشابه نوم ردي، خو دغه نومونه له یوې خوا سمه دمه او له بلې خوا ناسمه ده.

امام مالک بن انس رضی الله عنه یې په اړه وایي:

استواء مجهوله نه ده، کیفیت یې غیر معقول دی، پوښتنی کول ترې بدعت دی او ایمان لرل پرې واجب دي<sup>(۱)</sup>.

همدغه وینا باید په نزول کې هم وویل شی چې:

نزول معلوم دی، کیفیت یې غیر معقول دی، پوښتنی کول ترې بدعت دی او ایمان لرل پرې واجب دي.

همدارنگه نور صفتونه بیا نور صفتونه تر څو دا وینا ټولو صفتونو ته تعمیم شی.

ځکه چې ټول عربان د دغه صفتونو معناگانې پیژني او هغه صفتونه چې الله پاک ورباندې ځان موصوف کړی دی ډېر زیات کامل، لوړ، او د مخلوق سره د مشابهت نه لري دي.

لکه څنګه چې د الله پاک لپاره ذات شته او د مخلوق هم ذات لري، چونکه د خالق ذات ډېر زیات کامل او منزه دی د دې په ډله کې چې د مخلوق د ذواتو سره دی مشابه شي.

(۱) د استواء غیر مجهولیت په دې ښکاره دلیل دی چې استواء غیرمتشابه ده، ځکه چې د عربو په ژبه کې د استواء معنی معروفه ده چې ارتفاع ده.

او دا خبره چې (کیفیت یې غیر معقول دی) په دې ښکاره دلیل دی چې د بشر ادراک ترینه عاجز دی او په څه شي چې الله خپل علم احاطه کړي وي په متشابه نومول کېږي.

په دې بناء چې وقف په دې قول «وَمَا يَكُنْ تَأْوِيلُهُ: إِلَّا اللَّهُ» باندې وشي، نو په نسبت سره صفت ته غیرمتشابه وي او په نسبت سره د انصاف کیفیت ته متشابه دی، ځکه چې متشابه دې ته ویلای شي چې الله پاک د خپل علم پورې مختص کړی وي.

خو بهرحال: شر هغه شر دی چې څوک د مخلوق سره د الله پاک د تشبیه عقیده وساتي او زړه یې هم د تشبیه په کندګۍ ککړ او لړل شوی وي.

مسلمان انسان چې کله هم د الله پاک له صفتونو څخه یو صفت واوري نو پرې لازم دي چې د ثبوت کلکه عقیده ورباندې ولري او د کمال او جلال څخه یې ډک وبولي ترڅو وکولای شي د صفت دکمالیت له کبله د مخلوق سره د مشابهت ټولې علاقې وشکوي.

او د ﴿لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ﴾ د ایت په رڼا کې د تنزیه په اساس د الله پاک ټولو صفتونو ته د ایمان په جامه او د رښتنی پاک زړه د ایمان لرنې په وجه قائم او دائم وي.

### د صفتونو له ظاهر څخه تشبیه نه لازمی یې ترڅو تاویل ته اړ شي

دلته یوه پوښتنه پیدا کیږي چې زده کونکي ته یې نیکه او قابله پلټنه په کار ده:

په دې خبره پوهه شی چې اصولین وايي:

که چرته لفظ په داسې معنی دلالت وکړي چې د بلې معنی هېڅ احتمال نه پیدا کیږي، دغه ته (نص) ویل کیږي.

لکه مثلاً:

﴿تِلْكَ عَشْرَةٌ كَامِلَةٌ﴾ [سورت بقره: ۱۹۶]

او که لفظ د دوو یا د زیاتو معناګانو احتمال لره، نو د دوو حالتونو څخه به خالي نه وي، یا خو دا چې په دغو دوو احتمالونو کې به یو له بل څخه ډېر زیات ظاهر وي او یا به سره یوشان وي.

که دواړه سره مساوي او یوشان وو مجمل ورته وايي، لکه د نمونې په توګه: (عَدَى اللُّصُوصُ الْبَارِحَةَ عَلَى عَيْنِ زَيْدٍ) دا کلام د دې احتمال هم لري چې کېدای شي له (عَيْن) مراد سترګه وي چې غلو ورته ړنده کړه.

یا له (عَيْن) نه مراد د اوبو چپنه وی چې د چینی ابادي یې نړولي ده.

یا کېدای شي له (عَيْن) نه مراد د سرو او سپینو زرو چپنه وي چې هغوی غلا کړه.

نو په اصولو کې دې ته مجمل ویل کېږي، د مجمل حکم توقف دی ترڅو بل داسې دلیل پیدا شي چې دغه اجمال په تفصیلي توګه بیان کړي چې بیا به ترې د مفصل او مبین دلیل سره سمه معنی اخستل کېږي.

خو چې کله (نص) صریح وي بیا پرې عمل په کار دی، تر هغه پورې ترې اوختل نشته ترڅو یې د نسخې کلک ثبوت نوي شوی.

او که چرته په دوو احتمالونو کې یو له بل څخه ښکاره او واضح و، نو ورته (ظاهر) ویل کېږي، او مقابل ته یې (محتمل مرجوح) ویل کېږي.

د ظاهر حکم دا دی چې حمل په خپلې معنی سم او په بلې معنی یې حمل ناسم دی مګر د داسې قرینې په شتون کې چې معنی یې ورله بلې معنی ته اړولې وي. د مثال په توګه (رَأَيْتُ أَسَدًا) د اسد کلمه په حیوان مفترس کې ظاهر ده او په رجل شجاع کې محتمل مرجوح ده.

مونږ وایو: هغه ایتونه چې د صفتونو اړوند غږیدلي دي ذهن ته یې متبادره ظاهري معنی ده، د بیلګې په توګه د الله پاك دا قول چې:

﴿يَدُ اللَّهِ فَوْقَ أَيْدِيهِمْ﴾ [سورت فتح: ۱۰]

ژباړه: د الله پاك لاس د دوی د لاسونو د پاسه دی.

همدغه شان د الله پاك نور هغه صفتونه چې دې ته ورته دي، ایا مونږ به اوس دا وایو چې د ایت د ظاهره او متبادرې معنی نه مخلوق سره مشابعت دی او دا به خپله واجبي دنده بولو چې د ایت په معنی کې تاویل هر ورو وکړو او مذکور لفظ د خپلې ظاهري معنی نه بلې معنی ته واړوو؟

او یا دا وایو چې: د ایت د ظاهره متبادره معنی تنزیه ده او دا به خپله واجبي دنده بولو چې په دې کلک اقرار وکړو چې د ایت ظاهري معنی تنزیه ده؟؟؟

جواب دا دی چې: هر هغه صفت چې الله پاك ته یې نسبت شوی دی ظاهره او متبادره معنی د صفت څخه د هر مسلمان په نیز د الله پاك د مخلوقاتو د صفتونو د مشابعت نه بشپړ تنزیه او پاکوالی دی.

نو د نص په ظاهر باندې دغه اقرار دروست او سم دی چې ورپکې د مخلوقاتو څخه د مشابهت نه د الله پاک تنزیه او پاکوالی په څرگند ډول بریښي.

نو ایا د سلیم ذوق او کامل عقل څښتن په ایت کریمه کې د الله پاک د ثابتو صفتونو ظاهري معنی کې د مخلوق سره منافات سم نه بولي؟!

ولې نه!! قسم په الله چې په دې خبره کې د جگړو او شخړو لاره هغه څوک غوره کوي چې کبر او غرور یې سرپر سولی وي.

## **د متکلمینو په قواعدو هغوی سره علمي مناقشه او په یې حق ملزم کول**

د تیرې څېړنې له پای څخه باید وروسته د هغې ډلې او ټولې په اړه مختصره وینا پیش کړو چې منطق یې لوستلی وي او د کلامې دلایلو له لارې یې په خپل گمان د الله پاک څخه ځینې صفتونه نفی کړي وي.

مثلا که څوک ووايي چې: (لو کان الله مستویا علی العرش لکان مشابها للحوادث) که چرته الله پاک په عرش مستوي شي نو الله پاک به د مخلوق سره مشابه شي، او الله پاک د مخلوق سره مشابه نه دی، نتیجه دا شوه چې الله پاک په عرش مستوي نه دی.

حالانکه دا نتیجه ناسمه ده او د بل پلوه د قرانکریم د تیروو او ایتونو سره کله تضاد او منافات لري.

د تیر په څیر مونږ هم د مناظرې او جدل د هغې اصولو سره سم چې متکلمین پري قایل دي وایو<sup>(۱)</sup>:

دغه استثنائي قیاس چې د شرطیه متصلې لزومې او د استثنائي قیاس نه مرکب دي چې خپله پکې د تالي (**وروستني**) نقيض مستثنی دی او په دغه دلیل قائم او دائم نفات په دې بڼه پوهیږي چې په دغه استثنائیت کې د (**مقدم**) نقيض ثابت شو.

د عامو کتونکو او ناظرینو لپاره د مزید وضاحت په خاطر مونږ دا هم وایو

(۱) دا د متکلمینو راوړي استثنائي قیاس قحدي ته اشاره ده.

چې هغه استثنائي قیاس چې د شرطیه متصلې لزومي قضیې نه مرکب وي له دریو اړخونو ورته قدحه متوجه کېدای شي:

۱) یو عیب ورته خپله د استثنائیت له نگاهه متوجه کېږي.

۲) بل عیب ورته د شرطیت له نگاهه متوجه کېږي چې د مقدم او تالي ترمنځ ربط سم او صحیح نه دی.

۳) د شرطیت له نگاهه نه ورته بل عیب هم متوجه کېږي چې د مقدم او تالي ترمنځ ربط کاذب شرطیت دی او دغسې شرطیت او ربط د مقدم او تالي ترمنځ سوچه او خالص دروغ دي.

له همدې کبله خوږې د قرانکریم د اوو ایتونو سره صریح مخالفت هم راغلی دی. د مزید وضاحت په بناء وایو چې:

ستاسو دا خبره چې (لو کان الله مستویا علی العرش لکان مشابها للحوادث).

د (لو) او د (لام) ترمنځ ربط خالص دروغ دي، دروغ دي، دروغ دي.

بلکې الله پاک په عرش باندې مستوي دی، هغه خپله دا ویلي دي او په دغه استواء کې الله پاک د مخلوق سره هېڅ راز مشابهت نه لري.

څرنګه چې الله پاک نور صفتونه هم لري او د صفتونو په ثبوت کې هغه د مخلوق سره هېڅ ورته والی نه لري، دغه څیر هغه په عرش هم استواء لري او د مخلوق سره ورپکې هېڅ راز مشابهت او ورته والی نه لري.

بلکې استواء د الله پاک د صفتونو څخه یو صفت دی، څرنګه چې د هغه نور صفتونه د مخلوق سره له مشابهت څخه پاک او منزیه دي، داسې پاک او منزیه دي لکه څنګه چې د الله پاک ذات د مخلوق سره د مشابهت نه پاک او منزیه دی.

زمونږ همدا استدلال د الله پاک د نورو صفتونو ثبوت ته هم تعمیم کېدای شي.

او په پای کې چې مونږ ورباندې خپلې خبرې اترې ختموو، خپلو ځانونو او تاسو ته د الله پاک څخه په وېرې کلکه توصیه کوو او دا چې تاسو باید د الله پاک د کتاب په دریو جملو التزام وکړئ:



﴿لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ﴾ د دې ایت د غوښتنې سره سم تاسو الله پاک د مخلوق سره د هر راز مشابهت او ورته والي نه پاک او منزله وبولئ.

﴿وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ﴾ د دې ایت د غوښتنې سره سم تاسو د الله پاک د کمال او جلال په ټولو صفتونو باندې ایمان او باور ولرئ او د تنزیه یر بنسټ هغه صفتونه چې په قران کریم او په نبوي صحیحو حدیثونو کې ثابت وي، د دې ایت په څیر چې ﴿وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ﴾ وروسته د ﴿لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ﴾ ذکر شوی دی.

﴿۳﴾ له دې څخه خپلې طمعی قطعې کړئ چې تاسو به د صفت د ثبوت سره سم د صفت د کیفیت ادراک هم وکړئ ځکه چې د صفت حقیقت د کیفیت ادراک ناممکن او محال دی، د دې ایت د معنی سره سم چې

﴿يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يُحِيطُونَ بِهِ﴾ [سورت طه: ۱۱۰]

ژباړه: الله پوهیږي په هغه څه باندې چې د مخلوق نه مخکې دي او په هغه څه باندې چې د مخلوق نه وروسته دي او د مخلوق علم په الله پاک احاطه نه شي کولای.

(يُحِيطُونَ) فعل مضارع ده او فعل مضارع، فعل ماضي او فعل امر ته د نحو یانو په نیز فعل صنایع ویل کېږي چې دغه درې واړه فعلونه د مصدر او زمانې نه نیابت کولای شي، ابن مالک پخپلې الفیه کې وایي:

الْمَصْدَرُ مَا سَوَى الزَّمَانِ مِنْ مَدْلُولِي الْفِعْلِ بِأَمِنْ مِنْ أَمِنْ

یعنې د زمانې نه سوا مصدر د فعل له دوو مدلولینو څخه د یو مدلول نوم دی. او د بلاغت علماء هم په تبعی استعارې کې ذکر کوي چې فعل مضارع د -مصدر، زمان، او نسبت- نمائندګي کولای شي، د لغت د علماوو په اجماع -مصدر د فعل په معنی کې پټ دی، احاطه په یحیطون کې پټه ده، ګویا کې دغه د نفی حرف په مصدر داخل شوی وي، مصدر د نفی سره دواړه داسې شول لکه نکره چې په فتحې باندې مبین وي، معنی به داسې جوړه شي چې: د ځمکو او اسمانونو په رب باندې بشري علم هېڅ احاطه نه لري.

په دې معنی سره به د احاطې د کیفیت ټول انواع نفی کړی شي نو هغه احاطه چې علم ته منسوبه ده له الله پاک څخه منتفی ده.

له دي څخه ورسته به په تاسو باندې د استواء، نزول، مجيء، لاس، گوتې، تعجب، ضحك په صفتونو کې هېڅ اشکال او ستونزي مخ ته نه راځي په دي معنی چې د الله پاک صفتونه ټول له يو باب څخه دي.

له دغه صفتونو څخه چې په کوم صفت هم الله پاک خپل ځان موصوف کړی دی هغه حق او رښتيا دي او دغه صفتونه د هغه د کمال او جلال سره لائق او بنائېږي د دغه صفتونو په ثبوت کې الله پاک د مخلوق سره هېڅ مشابهت او ورته والي نه لري.

او په کومو صفتونو چې يې مخلوق موصوف کړی دی هغه هم حق او رښتيا دي د مخلوق دغه ثبوتیه صفتونه د هغوی د حال، عجز، فناء او افتقار سره لائق او بنائېږي، دا هغه لويه او غټه خبره ده چې الله پاک په دوو کلمو کې په ډاگه کړېده، چې **﴿لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ﴾**.


په **﴿لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ﴾** کې له تعطيل پرته تنزيه ده، او په **﴿وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ﴾** کې له تمثيل پرته ايمان دی.

په ډاگه شوه چې په **﴿لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ﴾** کې داسې تنزيه ده چې هېڅ تعطيل ترې نه لازمېږي او په **﴿وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ﴾** کې د الله پاک په صفتونو داسې باور لرنه ده چې د تمثيل هېڅ نوعه ترې نه لازمېږي.

دغه تير معتقد په دې بناء دی چې د ايت لومړۍ برخه تنزيه ده او وروستنی برخه يې اثبات دی.

نوکه څوک د **﴿لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ﴾** کې په تنزيه عمل وکړي او **﴿وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ﴾** کې په صفاتو ايمان او باور ولري او د دي ايت **﴿وَلَا يَحِطُونَ بِهِ﴾** علماء چې موافق د الله پاک د صفتونو د حقيقت د ادراك کولو څخه خپلې طمعې قطعې کړي، نو دغه سړی به د ټولو تيروتنو او خطاگانو څخه روغ رمت او سالم پاتې شي.

او ما تاسو ته بار بار ويلي دي او د زيات ترکيز په بناء يې بيا هم يادونه کوم چې د دې دروېواړو اساسونو په بناء خپل ايمانونه سم دم کړئ چې:

الله پاک د مخلوق سره د ورته والي نه پاکول. 

۲ په هغې صفتونو كلك باور لرل چې په قراني ايتونو او يا هم په نبوي حديثونو كې يې سم دم ثبوت راغلی وي او د دغه صفتونو له نفي كولو څخه ډډه كول او د ټولو ثابت شده صفتونو په اړه په الله پاك هجوم نه راوړل.

۳ د صفت د حقيقت او كيفيت له ادراك څخه طمعه قطع كول.

ای ورنو!! تاسو څه فكر لرئ كه تاسو ته چرته په دې عقيدې مرگ راشي او په دې عقیده مړه شی تاسو څه وایی چې الله پاك به د قيامت په ورځ تاسو په دي ملامته كوي چې د مخلوق سره د ورته والي څخه مو ولې منزّه بولم، په دې به تاسو ملامته كوي؟؟؟

او تاسو څه فكر لرئ چې الله پاك به تاسو په دې ملامته كوي چې تاسو يې ولې په ثبوتيه صفتونو ايمان او باور لرو؟؟؟؟

او يا به تاسو په دي ملامته كوي چې تاسو د الله پاك په ټولو هغه څه كې ولې تصديق كړی دی چې هغه پرې د ځان ثناء ويلې ده؟

او تاسو ته به دا وايي چې زما لپاره مو ولې هغه صفتونه ثابتول چې ما خپل ځان لپاره په قرانكريم كې او يا راله خپل پيغمبر ثابت كړي وو؟

نه! په الله قسم چې الله پاك تاسو په دې نه ملامته كوي او نه تاسو ته د دې عقيدې په سمبالولو كې ستونزې راوړلایږي.

او نه مو الله پاك په دې ملامته كوي چې د هغه د صفتونو د حقيقت او د كيفيت ادراك مو ولې نه دی كړی؟

او ولې مو ورڅخه ډډه كوله؟

او يا مو ولې ورڅخه طمعه قطع كړېوه؟

او يا مو ولې زه په مدرکه كيفيت نه وم پيژندلی؟

مونږ وايو:

كه چرته متشدد او لجوج انسان ووايي چې مونږ خو د مخلوق له نزول پرته د

نزول بل هېڅ کومه نوعه نه پیژنو، یا د استواء لکه څنګه چې یې مخلوق کوي بل هېڅ نوعه استواء نه پیژنو، یا د لاس کیفیت لکه څنګه چې مخلوق لري بل هېڅ راز کیفیت نه پیژنو، زموږ د نه معرفت له کبله که تاسو مونږ ته د دغې صفتونو معقول کیفیت راوپیژنئ چې عقل یې هم ایجاب کړي او ورپکې د مخلوق نه د تنزیه د قواعدو مراعات هم وکړی شي نو ښه به وي.

په ځواب کې ویلای شو چې:

دا هغه پوښتنه ده چې امام مالك بن انس رضی الله عنه ورته خپله ځواب ویلی دی چې: د الله پاک د صفتونو د کیفیت څخه پوښتنه کول بدعت دی.

د دغې سره سره بیا هم مونږ وایو:

ای متشدد او بې لارې شوی پوښتونکیه!

هغه الله پاک چې خپل ځان یې د نزول، استواء، ید، سمع، بصر، قدرت، کلام، اراده او د علم په صفتونو موصوف کړی دی، د دغې ذات کیفیت څنګه دي؟

ایا ته دغه کیفیت پیژنې؟

هغه به خامخا وایي چې: نا.

مونږ ورته وایو چې د صفت د کیفیت پیژندنه د ذات کیفیت پیژندنې پورې متوقف دي، ځکه چې صفتونه د ذات په اختلاف سره تغیر او بدلون خوري.

د نموني په توګه وایو، حالانکه الله پاک لره مثالونه نشي بیانیدای، ځکه الله پاک لپاره مثل اعلی دی، که څه هم د الله لپاره مثالونه نه شي بیانیدای خو ولې د قران کریم د اسلوب له مخې په ځینو کې مانع نشته، مونږ وایو:

علامة ابن القيم رضی الله عنه وایي:

د (رَأْسُ) لفظ که مال، غر او یا هم وادي ته مضاف کړئ نو داسې به وایئ چې: **رَأْسُ الْمَالِ، رَأْسُ الْجَبَلِ، رَأْسُ الْوَادِي.**

وګوره چې یوې کلمې د مجرد اضافت له حیثیه څومره بېلابېلې معناګانې

ورکړې خو چې دغه اختلاف په ضعیف او مسکین مخلوق کې محسوس کېدای شي نو ستا په هغه توپیر او اختلاف کې څه رایه ده چې د خالق او د مخلوق ترمنځ ده؟؟!!  
ای ورنو! په پای کې یو ځل بیا خپلې خبرې ته ستنیږو، تاسو او خپل ځان ته په تقوی او په لاندنې دریو کلماتو د التزام توصیه کوم:

❁ ❶ خپل رب د مخلوقاتو سره د مشابهت نه پاک کړئ.

❁ ❷ تاسو د الله پاک په حق کې د هغه صفتونو مثبتین جوړ شئ چې یا خو یې خپل ځان لپاره په قران کریم کې ثابت کړي دي او یا ورله نبي کریم ﷺ په صحیحو حدیثونوکې ثابت کړي وي، د دي ایت د تنزیه په اساس چې ﴿لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ﴾.

❁ ❸ د دې ایت په اساس چې ﴿وَلَا يُحِيطُونَ بِهِ﴾ عَلَمًا تاسو له دي څخه خپلي طمعي قطعي کړي چې د صفت د کیفیت ادراک به وکړی شی.







## د سلفو صالحینو او د خلفو د مذهب تر منځ کره کتنه

د څیړنې پای د هغه څه په یاد سر ته رسول غواړو چې دوی ورته د سلفو او یا د خلفو مذهب وایي.

دوی وایي: د سلفو مذهب (اسلم) ډېر سالم، او د خلفو مذهب محکم دی. مونږ وایو: دوی خپله د سلفو مذهب د (اسلم) په کلمې موصوف کړی دی، او (اسلم) د (السلامة) نه د مبالغې صیغه ده.

کله چې یو شی په بل تفوق حاصلوي نو له شك او شبهي پرته ترې هغه ډېر محکم او اعلم هم وي.

دوهم: په دې ښه وپوهیږئ چې په تمامو تاویل کونکو باندې د امام شافعي رحمته الله علیه دا قول ډېر ښه تطبیقېږي چې:

**رَامَ نَفْعًا مِنْ غَيْرِ قَصْدٍ      وَمِنْ اَثَرٍ مَا يَهُونُ عُقُوقًا**

ژباړه: موخه یې خیر رسونه وه خو له قصد پرته ترې د خیر پر ځای شر ورسېد کله ناکله نیک کارونه ازار جوړ شي.

د مقارنې د مزید وضاحت اړوند دومره ویلای شو چې څوک هم د سلفو صالحینو په مذهب وي او د الله پاک دا قول او وري چې **﴿الرَّحْمَنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَى﴾** دغه صفت چې الله پاک ورباندې د ځان مدحه ویلي ده د اوریدو سره سم یې زړه د الله پاک د اجلال، عظمت او لویوالي نه ډک شي او په دې کلک باور ولري چې د الله پاک دغه صفت چې ځان یې پري موصوف کړی دی، د کمال او جلال نهایه ورباندې دومره تمامه ده چې د مخلوق سره د مشابهت او ورته والي ټول علاقات او روابط له منځه وړي.

ځکه د صفت له ثبوت نه دا نه لازمېږي چې د صفت صانع دې هرو مرو د مخلوق سره ورته والی ولري.

دغه صفت ته د اجلال او تعظیم لرنې سره صفت په اشرف المعاني تفسیرول په سلفي مؤمن باندې په دغې صفت باور لرل ډېر زیات اسان وي چې د تنزیه په اساس یې هغه هم الله پاک لره داسې ثابت کړي لکه الله پاک چې خپله څنگه د ځان لپاره ثابت کړی دی، نو لومړي خود تشبیه د گندګۍ نه پاک صفا پاتې شو او په دوهمه مرتبه کې د الله پاک په صفتونو باندې د تنزیه په بنسټ باور لرونکی او تصدیق کونکی جوړ شي، په دې مرحله کې د تعطیل له گندګۍ نه سالم او روغ رمټ پاتې شو.

نو دغه انسان د الله پاک د دې قول سره سم چې **﴿لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ﴾** مناسب د الله پاک په صفتونو ایمان هم راوړ او د د مخلوق سره له تمثیل پرته یې د تنزیه لاره هم اختیار کړه.

او په دې کې شک نشته چې دغه انسان له شک او شبهي پرته د سمې سالمې لارې پیروکار دی.

دغه لار ځکه سالمه ده چې د

**﴿لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ﴾** د ایت په بناء هم د تنزیه له جهته او هم په صفتونو د ایمان لرلو له جهته په کلک بنسټ ولاړه ده.

نوله تعطیل پرته پکې تنزیه ده او له تمثیل پرته پکې ایمان دی.

او په یقین سره چې دغه لاره د ثابتې سلامتۍ لار ده او په قران کریم باندې خالص عمل کول دي.

دا هغه مذهب دي چې دوی یې د سلفو په مذهب نوموي.

او کوم مذهب ته چې دوي د خلفو مذهب وایي په دې اساس چې دوی د تنزیه د نوم د سیوري لاندې د الله پاک د ټولو صفتونو په نفی قایل دي په دې بهانه چې د مخلوق سره ترې ورته والی لازمېږي.

خو دومره ده چې د دغې تنزیه د محاولې په نتیجه کې دوی په درې مصیبتونو اخته شوي دي چې یو یې له بل څخه لوی او غټ دی:

① دوي چې کله د الله پاک دا قول واورې چې **﴿الرَّحْمَنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَى﴾** نو گمان کوي چې د ایت د ظاهر نه د خالق او د مخلوق د استواء ترمنځ مشابهت او



ورته والي لازمېږي، نو دغه صفت چې الله پاك ورباندې ځان په محکم کتاب کې موصوف کړی دی، د هجوم راوړنې سره سره پرې دا دعوه هم وکړي چې ظاهر د ایت نه په استواء کې متبادره معنی د مخلوق سره مشابهت دی.

گویا دوی الله پاك ته داسې وايي چې: د استواء دغه صفت چې په قرانکریم کې ورباندې تا خپل ځان په اوو ایتونو کې موصوف کړی دی او د خپل ځان ثناء دې پرې ویلې ده د دغه صفت له ثبوت نه ظاهراً نجستوب او گندگي په ډاگه کېږي او هم ورپکې د مخلوق سره مشابهت دی، دغسې صفتونه تا سره نه ښائیږي.

او پلټنه عقیده او گنده خبرې هغه وې چې خالق په کې د مخلوق په څېر وبلل شي.

﴿سُبْحَانَكَ هَذَا بُهْتَنٌ عَظِيمٌ﴾ [سورت نور: ۱۶]

په قراني نصوصو تیل مثال راوړنه د دغې خلکو لومړی مصیبت دی چې ورباندې اخته شوي دي، په دې دعوه چې د صفت د ثبوت نه په ظاهره کې د خالق او د مخلوق ترمنځ ورته والی او تشبیه منځ ته راځي، د هغوی په دې مصیبت کې اخته کېدو اړوند ستا لپاره همدومره علم او خبرتیا کافي ده.

دا مصیبت چې کله د خلکو په ذهنونو کې ځای پر ځای شو او د تشبیه په گندگۍ یې زړونه ککړ شول نو خپله دې ته مجبور شول چې د استواء صفت چې په قرانکریم کې ورباندې اوو ایتونو ظاهراً دلالت کړی دی نفي کړي.

۲ هغه صفت چې الله پاك خپل ځان لپاره ثابت کړی دی، دوی احمقانو د قراني ایتونو او نبوي حدیثونو له دلالت نه بغیر نفي کړ، دا دوهم مصیبت دي چې دوی ورباندې اخته دي.

لومړی خو یې قراني نصوص په هغې معناگانو حمل کړل چې د الله پاك سره هېڅ مناسب نه وو او د هغه محظور په بناء چې دوي یې گمان کو دغه نصوص د خپل اصل نه هم نفي کړل.

۳ دریم مصیبت چې دوی پرې اخته دي دا دی چې دوی کله هم له الله پاك څخه کوم صفت نفي کړ نو د صفت تفسیر یې په بل داسې صفت کړی دی چې د الله پاك د ذات سره هېڅ مناسب نه دي، په دې معنی چې وحی ته هېڅ استناد نه لري.

سره له دې چې دغه صفت چې دوی ورباندې د الله پاک صفت شرحه کړې دی د مخلوق سره ډېر زیات ورته والی او مشابهت لري.

دوی وايي: (استوی) صفت په ظاهره کې د مخلوق د استوی سره مشابهت لري په دغې اساس مونږ د استوی معنی په (استولی) سره کوو.

او د خپل معتقد لپاره یې د شاعر په دې شعر دلیل نیولی دی چې:

قَدْ اسْتَوَى بِبَشْرٍ عَلَى الْعِرَاقِ      مِنْ غَيْرِ سَيْفٍ أَوْ دَمٍ مُهْرَاقِ

او دوی په دې هم نه پوهیږي چې هغه استیلاء - د دوی په گمان - چې الله پاک په عرش کړې ده په عراق باندې یې د بشر بن مروان د استیلاء سره مشابه کړه. او په صفتونو کې د دې نه بله غټه تشبیه نشته.

نو ایا د یو مسلمان سره دا مناسب دي چې د الله پاک استیلاء - د دوی په گمان - په عراق باندې د بشر بن مروان د استیلاء سره یوشان کړي؟

او په ټولو صفتونو کې د استیلاء صفت بدترین صفت دی چې د مخلوق سره ورپکې ورته والی ډېر زیات امکان لري.

ځکه د استیلاء په صفت کې د الله پاک تشبیه په خر باندې د خروال د استیلاء سره هم راځي او...

او په دي کې ټول هغه مخلوقات هم داخلېږي چې په نورو مخلوقاتو استیلاء او غلبه حاصله کړي او د استیلاء په صفت کې د تشبیه دومره ډېر انواع دي چې د الله پاک پرته یې نور څوک نه پیژني او نه یې څوک شمېرلای شي.

دا مقارنه مونږ په نورو ځایونو کې سمه دمه واضحه او مفصله څیرله ده، دلته مو ورته اشارات وکړل.

علم د الله پاک سره دی، هغه زمونږ لپاره کافي او ډېر ښه ذمه وار دی.

وصلی الله وسلم علی خیره خلقه محمد و علی اله صحبه اجمعین









# IslamHouse.com

f IslamHousePs

t IslamHousePs

zECqhR

IslamHouse.com

islamhouseps

For more details visit  
[www.GuideToIslam.com](http://www.GuideToIslam.com)



contact us :[Books@guidetoislam.com](mailto:Books@guidetoislam.com)

f Guidetoislam.org

t Guidetoislam1

Guidetoislam

www.Guidetoislam.com



المكتب التعاوني للدعوة وتوعية الجاليات بالربوة

هاتف: +966114402900 فاكس: +966114490126 ص ب: 29465 الرياض: 11457

ISLAMIC PROPAGATION OFFICE IN RABWAH

P.O.BOX 29465 RIYADH 11457 TEL: +966 11 4454900 FAX: +966 11 4970126



## په قرآني ایتونو کې د توحید الاسماء والصفات تحقیق او خبرنه

د کتاب په اړه: مهج ودراسات لایات الاسماء والصفات. مذکور زیارل شوی کتاب په اصل کې د علامه شنبطی رحمۃ اللہ علیہ علمي محاضرہ ده، شیخ رحمۃ اللہ علیہ ورپسې ټول هغه متمنطقین چې د رب کریم له نومونو او صفتونو څخه یې انکار کړی دی په خپلو قواعدو یې ملزم کړي او رب جلیل ته یې هغه صفتونه ثابت کړي دي چې الله خپله د شان لپاره ثابت کړي دي او یا هم ورله رسول الله صلی الله علیه وسلم په صحیحو اوصرحو حدیثونو کې ثابت کړي دي، که څه هم کتاب شامله بڼه لرله خو د اسماء او صفاتو اړوند د فایده د تعمیم په خاطر مې پرې هغه قواعد او ضوابط او اصول اضافه کړل چې د سلفو په فهم استنباط شوي دي، له دې برسیره مې گمراه ډلې، د هغوی قواعد، مشهور عقاید، د مذهبونو سرخیل او مختلف ادوار هم ذکر کړي دي، او د توان په اندازه مې په پوره تفصیل هغه منطقي او فلسفي عقیدوي اصطلاحات هم تشریح کړي دي چې د دې منحرفینو عقیدوي فساد ترې څرگندیږي لکه (اعراض او ابعاض او ارکان، تسلسل او قدم او تمانع...)

